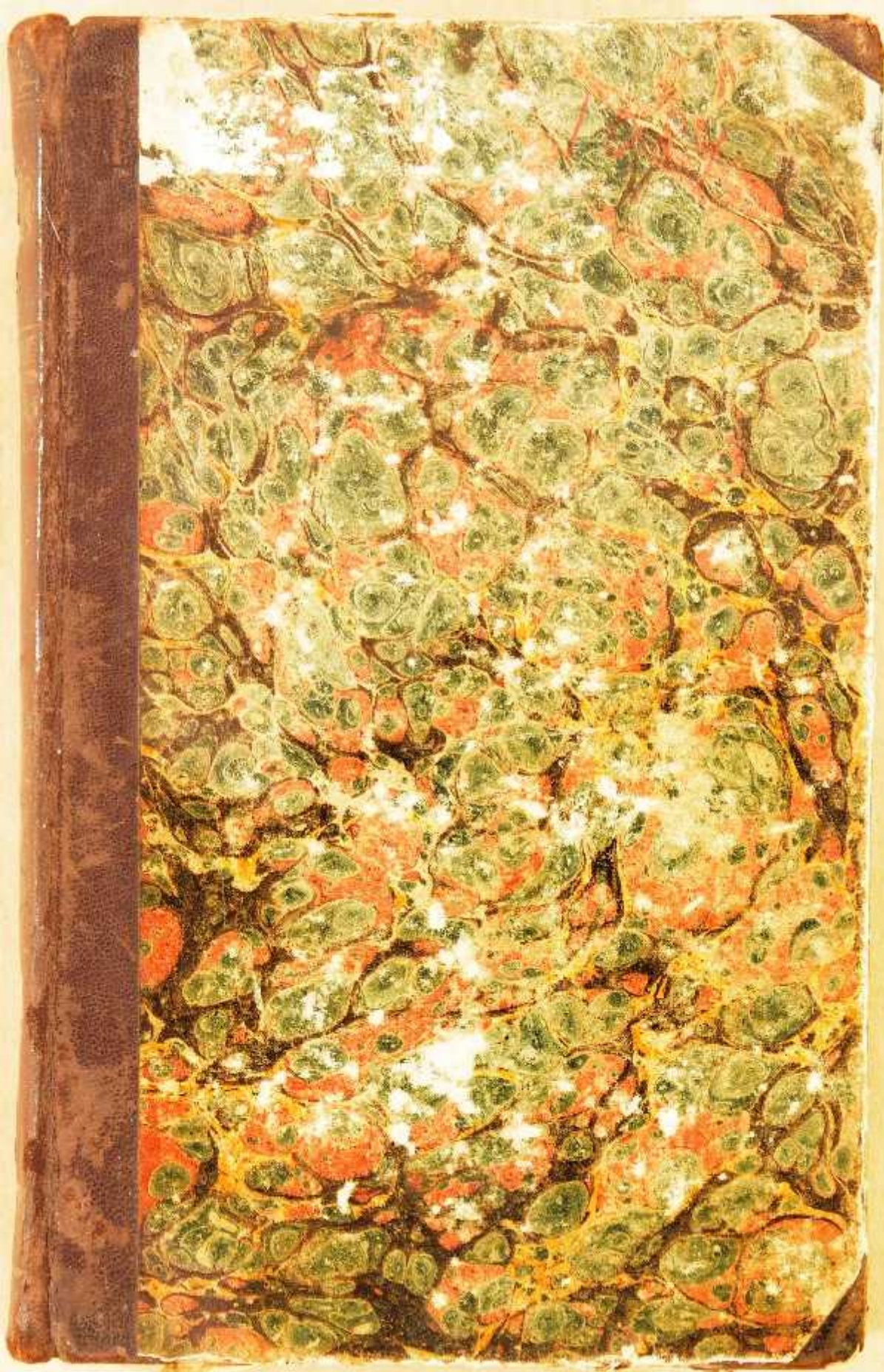

1826.

изборно

5. ХУФЕЛАНД, Христоф Вилхелм

Христ[офа] Вилх[елма] Хуфеланда МАКРОВИОТИКА или Наук а о продужен[и]ю живота човеческог / преведена и с додатцима умложена от Јоанна Стейна. – У Бечу : у Типограф[у]и конгрегације Мехитариста, 1826. – Част 1-2; 20 cm

Прва част. – XXXIV, [2], 268, [10] стр. + [1] прил.

[Са списком пренумераната у 1. части]

Новаковић 670; Кириловић 577; КНБС 2876.

1826.

предаје

5. ХУФЕЛАНД, Христоф Вилхелм

Христ[офа] Вилх[елма] Хуфеланда МАКРОВИОТИКА или Наук а о продужен[и]ю живота човеческог / преведена и с додатцима умложена от Јоанна Стейна. – У Бечу : у Типограф[у]и конгрегације Мехитариста, 1826. – Част 1-2; 20 cm

Прва част. – XXXIV, [2], 268, [10] стр. + [1] прил.

5567

with sp. 1084
0/56

МАКРОВИОТИКА

н а у к а

преведена и с додатцима умложена

ЮАННА СТЕЙКА, М. К.

Прва част.

С портретом Г. Конзіліара Савве от Тюндан.

У Б Е Ч У.

У топографіи конгрегаціе Мехитариста.

1826.

Süßes Leben! Schöne freundliche Gewohnheit des Daseyns
und Wirkens! — von dir soll ich scheiden?

Goethe.

Сладки животе! лепи и мили навичаю биптія и дѣйства!
— заръ о тобом да се расшанемъ?

Гете.

ВЫСОКОБЛАГОРОДНОМУ

ГОСПОДИНУ

САВВЪ ОТ ТЮКЮЛИ

ГОСПОДИНУ ВЫЗЕША И КЕВЕРМЕША, ЗЛАТНЫЯ
НАДНЕТИЦЫ КАВАЛЕРУ, КЕСАР. КРАЛѢВ. И АПО-
СТОЛИЧЕСКАГО ВЕЛИЧЕСТВА СОВѢТНИКУ, МНОГИХ
СЛАВ. ВЕНГ. КОМИТАТОВ ПРИСѢДАТЕЛЮ, ВСѢХ
ПРАВ ДОКТОРУ,

с величайшим почипаніем

посвященна.

RECEIVED AT LONDON

1845

OFFICE OF THE SECRETARY

TO THE BOARD OF TRADE
AND COMMERCE
OF THE UNITED KINGDOM
OF GREAT BRITAIN
AND IRELAND

IN ANSWER TO A RESOLUTION

PASSED BY THE HOUSE OF COMMONS

ВЫСОКОВОДНЫЙ ГОСПОДИНЕ!

Великую и неограниченную ревность Вашу к просвѣщенію народа, украшенію церкви, и спомоществованію и наставленію многих убогих юнош, весь наш род обильно почищает, и за разныя Вашя благодѣлныя труды явныя памяшники воздвигнуши сущь како в сердцѣ каждаго признашелнаго Сербина, тако и на всѣхъ представляющемъ полѣ нашего кнѣжества.

Но паче всѣхъ разлися щедрота Ваша надомною отъ малѣйшихъ моихъ лѣш. И еще не престаша она к строенію щасія моего ошесчески дѣйствоваши. Наставленія, руководства и в немощи моей щедря помощи азъ

всегда от Вас имѣши многох. За таковое, богато мнѣ дарованное благодарѣніе азъ нѣсмь в состояніи довольно обрѣсти благодареніе. Примите убо нынѣ, благодарю мой, книгу сію, яже безъ вѣщаго я помощи свѣтъ небы увидѣла, во малѣйшее знаменіе моего вѣчнаго и неограничнаго благодаренія, и не отриците Ваше благонаклоненіе

Вашему

В Вѣнѣ 16. Авг. 1826.

препокорному слуги

І. Стеичу.

ПРЕДГОВОР.

Свуда е тај обичај уведен, да сваки, кои какву књигу издае, најпре свом читашелу покаже, зашто е он и на кои конач своје дело изразио, после да му гдијко ствари напред изложи, које он или не би лако приметно или би о њима сасвим другояче мислио, и најпосле да га за цео предмет књиге, за целу ствар преправи. Ово он испуњава с предговором. Ево дакле таковога и од мене!

Недостатак оваке књиге, као што е макровиошика, у нашем књижевству, ове важности и употребителности, коју су сви просвешћени народи у том степену нашли, да су е већ одавно и више пута на мањерни свој език превели, славно име ауктора — ер и аукторитет знашног човека поне вообште много значи — и ваљена жеља, да јавно покажем, колико мой род любим и колико му добра желим, есу моменци, кои су ми повод дали, да ово дело на србски език преведемо и да га издам. — Конач мога труда при овом послу био е тај, да правила и поученија макровиошике србском свету соопштим, и да њих као особито благо за њихов како телесан тако и душеван живот препоручим, а тако ед-

ним пушем и себи самом оно прибавим, што не само за мене но и за друге — наравно посредствено — поучительно, добро и полезно може бити.

Я сам ову књигу у оно време радио, кад є мой живош и с фусическе и с псυχическе спране найвише угњѣшаван био, и кад су обстоятелства наше литерашуре найвеће зар препоне нѣной шћности и нѣном совершенству на пуш мећала. Али є поуздаванѣ на мое мале силе — „кое, као што Циммерманн *) лепо примечава, свагда срдцу и уму нашем снагу и величину дає, без ког найбільи човек у леньости и нерадиности остає, гди нѣгова душа као у некој уској тавници скупљна и згрчена стои, гди она све своє силе само на то скупљава, да спенѣ и папи, гди му є свака дужност горко бreme, сваки посао стра, сваки изглед у будућност црна ноћ“ — после нужности, да се и код нас овако полезно и добро дело већ єданпуш нађе, зашим неизвестности о оном, што ће бити и што се може збити у будућности, у поздним годинама мог живоша, и наипосле желя, да моим приателѣм и доброчинцем, а особито мом великом и славном благодѣю, конзилиару Савви ош Тюкюли, ком морам не само за мое цело спанѣ, но и за издаванѣ о-

*) I. G. Zimmermann vom Nationalstolze. Zürich. 1768.

вог дела благодариши, волю испуним; тако су силно на мене дѣйствовала, да я нисам много гледао на мое слабо здрављѣ, на мое прудно спанѣ, на тежке послове науке, којой сам себе посветио, на младе године — кое су неке отвећ предосторожне люде на чуднова-по и несмислено, као што држим, заключе-ніе навеле —, и на тежка обстоятелства нашег садашњг књижевства; но да сам сваки коле слободни и ведріи час мога живота за неко — заиста доса дуго — време на то само упошребљавао, да ову књигу преведем, да е ясно изложим и тако не само то произведем, да и от мене мой род таково што прими, што добро и полезно може биши, но још и себе у њним правилама да упражњавам и мой ум с оним стварима обогатим, кое су ми при овом послу толико реди на ползу и увеселеніе служиле. При свем том я опет нисам могао многе оне пеготе обићи, кое се на подобном доброжелателном пушу сваког нашег књижевника сад налазе, и кое су мени често живце пужно претресале, с шим више, што я под оним обстоятелствама нисам могао себе сасвим овом послу жершвовати, и што сам таки предмет узео да израдим, кои е толико тежак, колико и важан, и кои још ни едан србљин ние пре мене израдио. Я сам истина сваку прилику и све мое силе упошребљавао, да мой предузети пуш раскрчим и да

ствар из мои руку онако издам, као што се
оп мене данас изискиваши може, и као што
време и њгова обстојашельства сад допуш-
ћаю. И я срдачно желим и молим, да сваки
мой благоразуман и любезан читатель из о-
вог призренія о мени и о мом послу суди.

Я знам и видим, да є много коешта мо-
гло бити боль, ясние и чистие; али су мени
с єдне стране крапкост времена, с друге
много виѣшна обстојашельства, коя због осо-
бите нужде и приватног призренія нипошто
нисам могао удалити, таке препонечинила,
да сам дело сад у овом виду и образу сооб-
штити морао. Међушим я себи ласкам, да є
оно тако израђено, да ће га добар србљин
— ако неке сасвим нове и јошт необичне
ствари изузмеш, кое ће се повторишельним чи-
танѣм и слаганѣм наипосле опет добро разу-
мети — лако употребити и себи присвоити
моћи.

Код нас јошт, као што нам є познато,
сваком издателю књига оп вољ зависи, да
оцу ореографию употреби, коя му се чини
да є или најбоља, или о којој мисли да є ша-
ка, да ће с њом пайлакше и најболь сраже-
нїе одржати, кое му они проузроковати мо-
гу, кои не мисле онако као он, или кои неће
онако да мисле као он. Он свою ореографию
прама свег тог ни оп кога не прима; њн шво-
рац є он сам, баш ако и гледи, да гди ком

по вољи учини, ер он слаже, он разлаже и он довршуе све оно, што му е за дело ово нужно. У овом пункту чини он добро и зло. Добро чини зато, што славенска (спара, она из цривени књига) и остале славено-србске не могу нѣму онако служиши, као што преба, и што гледи, да већой оной чисти свои чисташеля задоста учини, која се с едне стране тако крепко спари ствари држи, а с друге стране све нешто ново и бољше, и без кое он данас нипошто не може у књижевној галлерији свеплиши, и наипосле што се труди, да и он што за произведеніе едне лаке и добре за наш език ореографіе принесе. Достазло чини зато, што за любов новости и собственности старе и шуће ствари, кое су у сваком призренію истине и добре, презире и баца; што многим праздним главама сувише ласка, а не гледи, шта е основно и разумно, и шта ће поздніи векови за његову слабост и немарност рећи. Ову буну у начину нашег писаня ни ја нисам могао обихи; и мени се, ја исповедам, и из овог призре-
 нія доста пребациши може. Али славенску ореографію ја нисам знао за србски език онако, као што би се на рационалан начин желило, употребити; остале славено - србске тако су опаке и недостаточне, да сам волео онако у овом призренію радити, као што сам нашао, да е за мене данас најлакше и најбољ,

али не за обшћи начин писаня најосновније и најправилније, а ону нову орѳографію, која е јошп от свију понајбоља и коју би најлакше употребити знао, због обште вике и мрзости и због приватног мог призренія нисам могао употребити. У оспалом под овим обстојателствима ја и нисам гледао, да с орѳографіом свету задоста учиним. Главан предмет мог посла е био шай, да матерію, ствар ове књиге, добро и разумишело израдимо и читателю сообштим; а орѳографію сам скоро са свим орѳографистима оставио. И да сам у том право имао, сваки ће припознати, кои стпане ствар, као што треба, смапрати и мерити. Ако сам што ново, особито и необично навео, то молим нека сваки из више напоменутог призренія смаптра и решета. Нужда и неизвештност е мене на то наперила, што сам учинио, и срдце ме боли, што то исповедати морам. Ја сам се истина пудио, да и у овом с правога и рационалнога пута јако незађем, али опет знам, да сам доста учинио, што ће многима живце от носити. Едан ће наћи, да е оно криво и зло, што е код мене и код многи, врло многи, добро и право, ер он са свим с друге спране ствар, и то Бог зна кроз какве наочаре, смаптра; други ће ово одобрити, ал ће му се гдишто, што ја као неко мало, али засад нужно зло смапрам и задрђавам, тако опа-

ко и нагрудно чиниши, да горе не може, поне по његовом аршину, биши; прећи ће биши ин-толеранш, па ће све анатемизирати, и по по свој прилици зато, што не ће видети оно за стари свет и за изношене парове заслужено њ; четврсти ће припознати об-стоятельствва, али ће опет чело прти и за-мераваши, што ние онако, као што гди која старешина и заповедач оће и иште. Сви ће о-ви викаши и свима ће што неправо биши; а-ли будући да сам и я створенъ у человеческой мешини, то се с тим шемим, што знам да сам се прудио, да одабраш и некој часши мои читашеля задоса учиним, коя ће до-бро припознати, оно, што е као нужно зло, кроз прсте гледаши или с оним добрим у ед-ну средню умереност збиши, а оно, што е по себи зло, кое я или нисам приметио, или нисам као таково приметиши знао, учпи-вим начином поправити. Я целом свету не мого задоса учиниши, а людски е и грешити. Напоследак я још еданпут молим, да нико не гледи на мою ореографию, или да из њ о мени добро или зло мисли, ер сам я о-вом приликом, као што реко, мало о њој главу разбио, и све што сам чинио, било е, да колико писмена употребим—кад ми ние допушћено било, да други начин узмем—ко-лико ми е нужно било, да речи србске, не само мене ради но и читашеля ради, лако и

разумително напишем. Све што е сувише и бесполезно, я сам оставио и избегавао, а и тако *entia non sunt sine necessitate multiplicanda*. Я нишпи сам велики позор давао на аукторишет писмена, ни на онай многи наши строги испиташеля он старога кроя, премда се и ово у оном смислу разумева, кои сам већ навео.

Поглавити предмет ове књиге е дуги живот, и њно содржаніе дае правила, по којма се здрављь наше у целости сачуваши, а тако као на неки посредствен начин живот продужити може. Сваки е човек рад дуго и здраво живити. Зато мора она тако написана бити, да е сваки човек лако разумети и употребити може. Што се матеріе тиче, ту е Г. Луктор свою могућну и нуждну учинио дужност. И оно, што сам я на овај конац чинити морао, било е, да ову онако преведем, како ће е сваки мой читатель и слушатель лако себи присвоити моћи. Едно он први средства, којима се ово изискиванъ испуњава, ест език, и то онай, којим сваки мой читатель говори, ер се иште, као што реко, да сваки матерію разуме, будући да е за сваког определенъ. Тай е нарочито србски, онай, кои зна свешшеник и судія, трговац и рукоделац, земледелац и служитель, едном речи, свако мужко и женско из нашега рода. У овом призренію я опет нисам могао ову или

ону паршию наши књижевника навлашпио узети, ер иначе не би удесио био прави и главни конац овог мог целог посла. Я сам себе са свим извукао из оне гунгуле, коју и наш различни паршия и о езику јошп код нас производе, и нисам ни најманъ мислио на то: е! шта ће овај или онај рећи, ако овако или онако успишем? Я сам многовише уверен био, наравно из правог определѣнія ове књиге, да ће најбољ за мене и за мое дело бити, ако оним езиком успишем, коим сваки може разумети — србским (али наравно у оном смислу, као што ћу сниже навести), и то зато а), што е дело не само за учене люде, но за целу обштину определѣно, б) што е већа част читателя така, коя србски најбољ зна и разуме, в) што и она част, коя славенски (цривени, стари език) и, тако уведено, славеносрбски зна, такође и србски добро — и ако се неварам јошп много бољ него онако — говори и разуме, коя дакле нипошто не може искључена бити из нашег обшнѣг правила, г) што я славенски и славеносрбски добро не знам, и дакле, што сам волео тако писати, како се данас србски само писати може, него никако или онако, како да ми се садашњи и позднји свет смие, и најпосле д) што већа част — на велику нашу срећу и чест — наши књижевника и читателя сад већ иште и оће, да се, колико се

може, најбољь србски пише, да србски породу србском дому србско, а не шуђе руо носи. Из ови дакле узрока, ясам се шрудно, да србљину србско дело у руке дам. Али зашто опеш ние могло оно онако написано биши, као што се обично (ограничено) у дружбини говори. Ово ће се бадаба ош нашег списашедя очекивати, и шака мисао, по мом мињнію, никад се не ће моћи реализирати. И по особљиво шого ради, што език жив с уредним, сложеним и вишим мислима и положеніями, ош кои се кнѣиге слажу, онайред и изглед добиши мора, кои га бар с поля шако опликуе ош онога, коим баба Санда и паспир код оваца говори, да он често шаком, кои мало на овай моменти и ову рационалну нуждност пази, крв распалюе и мисао му возбужуе, да ће с шим и език и прави свой сербицизмус изгубиши. После, што є наш србски (у спрогом смислу) език за више науке, гди се израженія налазе, коя простиота никад прилике ние могла имати да употреблява и за коя дакле ни речи ние могла изнаћи, јошш доста недосташочан и несовршен, и што се дакле за шака или необичне или славенске или нове речи употребити мораю, кое шакође образ са свим простого езика променюю. Запам што є свагда совесшно шрудити се, да и наш език добиє онайред, ону крашкост и точност, кою други већ изображени и учени езици и-

маю, наравно свагда у полико, да се дух и чистота нѣгова с шим не наруши. А што се мене нарочито тиче, то сам ја с шим више себе морао оп оне мисли удалиши, што сам ја онаки предмет радио, кои е досад србском књижевству још са свим непознат био, за кои сам ја често морао спране, славенске и нове речи употребљавати, премда сам се ја доста трудио, да на тај начин чистоту и гладкост нашег езика јако не увредим; даљ, што сам ја матеріју проспрану преводио, која ме е често неошце и силом с правога изводила пута, с шим више, што времена нисам полико имао, да о сваком смислу дуго и спрого мислим, а најпосле, што ми е ово прво дело било, које сам с ограниченим још знанјем србског езика — судбина наша обична — израдити морао, и што су ми нека особита обстојателства спрого налагала, да и у овом гдишто и прошив моје вољ чиним.

Ја сам, као што напомену, при овом делу многе необичне и нове и прекројене речи употребљавао, и гледао, да с њима свагда право значењ ствари свежем; али зато ја себи ни мало не ласкам, да су све те речи најбољ или поне добре; зато сам ја код сваке шаке и лашинску и немачку реч мешнуо, да би се сирѣч бољ разумети могла; зато својовољно остављам ја и оставио сам заједно и другима широко пољ, да шаке поправе, из-

**

баце, и на место нѣи друге бољ и поцине пошаве, и зашо я молим, да искусни наши люди и други рецензенти не бацаю одма на мене коекакве строгости спреде, ако што нађу, да ние добро или бар са свим добро. За спране и шуђе речи, кое се у овой кнѣиги налазе, сваки ће ме, као што се надам, срдачно извинити, ако све оно на меру узме, што сам до сад навео, и ако себи живо предствави, да ние другоячие сад могло биши.

Я сам ово дело истина превео, али сам га јошм мало с шим умложио, што сам гдигди, гди сам мислио, да е за нас мало и краткко било, и мое мисли ставио. Додашци се ови са сишни слови, под цифрама 1). 2). 3) и п. д. напечатани, налазе. Шта сам с шим учинио и заслужио, нека благоразуман читашель сам о том беспристрастно суди. Мое е мнѣние при том заиста најбољ било, ер сам се шрудно, да неке ствари изясним, проспране изложим и на наш род аплицирам, да оно, што сам из кнѣига многи славни мужева научио, мом читашелью накраткко и у свое време сообщшим, да неке наше ствари по могућству исправим, или оцрим, или одобрим, едном речи, да учиним, да се ова кнѣига лакше и бољ може употребити. У оспалом я искрено припознаем, да е досша коешта остало, што е јошм шребало изяс-

ниши, али сам за сад морао с тим задоволян биши, што сам учинио, ер сам се бояо, да не изиђе књига преко мере велика и скупа.

О важности и употребительности Марковишике сам Аукшор доста пространо говори у свом предговору; мени остае само то још да кажем, да е она за нас у толико нуждния, што такове књиге, која би на место нѣ служиши могла, у нашем књижевству досад још нисмо имали. (Я мислим, да неће нико ово дело с оном књижицом оп Г. оп Б. која е издаша, да се из пѣ научи: художество к продолженію живоша чловѣческаго, сравниши). После што она накратко, напросто и лако дае лепе науке о природи обштой и о оной човека, опкои се ум развѣя и срдце облагорођава; што се она код нас с великом користи и лако употребити може, ер смо ми оп веће часи у оном још станю, гди се све оно лако увести може, што она иште и налаже; што е она такова наука, која нам дае правила, по којима се здрављ сачувати и болести и оп шела и оп душе далеко задржати могу, а шта може човек више и лепше оп овога ѣзискивати? ние ли здрављ и дуги живот човеку највеће и најмилие благо? не мучи ли се и не шруди цело човечество непосредствено и највише за здрављ и за дуги живот? ер како би иначе могао оне себи ствари прибавити,

кое или нѣгове потребе намирити, или му живош усладиши и ум обогатиши могу? ние здрав и крепак човек при малом, при найманѣм имѣнію задовольніи и веселіи, него онай нездрав и слаб са круном и са грдним богатством? ние зар лакше и извеспније здрављ сачувати, него се ош болести лечити? Та болест е бедна ствар за човека, баш да е најлакша! Често она бишје најячег човека упропастити и надежду и шруд најболѣг лекара осушити може. Ош ове се треба свагда, као ош живе вапре чувати, ер е она пакостни и подмукли онай непријатељ, кои град нашег сушшества у пошан руши, и на ког често никакво оружје не може дѣйствовати. Све се ово лепо и точно по правилама и по науци Макровиошике — кою сам Канш пријашном и многопоучительном књигом (у едном малом делу, кое е само оверади написао) назива — постићи може; само се ишше, да е човек за време почне употребљавати, ер у невреме и тако никаква ствар на свету не помаже. Зато е пуждно, децу ош рођеня и ош колевке, па до периода юности строго по правилама ове науке воспитавати, зато е нужно, да се младић, одрастао човек и старац по нѣой у свом живошу управля, зато е нужно, да се она прилѣжно и свуда, код куће и у школама, у дворовима и у колебама, учи и употребљава. Овако ће после

манъ болести бити, овако ће се свагда веће число здрави и крепки люди налазити, и овако ће Макровиошика свой прави постићи конач. Вас, родитељи и учитељи, вас ја срдечно молим, за любов и срећу ваше младежи, да припознаше важност ове књиге, и да васпитаваће и поучаваће вашу децу онако, као што вам она налаже, ер ће те им зацело тако оно даћи и прибавити, што е највеће и најбоље овога света — здравље, дуги живот и изображен ум! Будите пријатељи вашој деци, ер ће те само тако праву благодарност и истинно почитање от њи получити! —

Ово е било, што сам ја у предговору казати кнео. Још ми остае да напоменем, да сам ја готов свако поправљење и поучење от учивог и искусног судца с великом благодарности примити и употребити, а све оно с људанџи презирати, што ће гди ког га-налице пребацити и поправљати. Ја знам да ће оваки доста бити, ер они не гледе на важност и на право значење ствари, већ суде о свему по вњшном виду и по њиновом обичном калупу. Они ће доста наћи, што нисе онако, као што би они ктели да е, и као што би дакле, по њиновом наравно начину, боље било. Зато ће они викати и поправљати, али ћу се ја о свем том, као што реко, и не вешћ чинити,

и чекају на поучење и одобрење од беспри-
страстни, учени и учпиви мужава.

Јошћ благодарим ГГ. скупитељм, кои
су имали доброћу и любов, те су ми чесна
имена ГГ. пренумеранша послали, и с шим у-
чинили, да се ова књига брже и лакше по на-
роду распространи. Ону ГГ. од скупитеља,
кои ми јошћ ништа до сад послали нису, јошћ
еданпут молим, да бар сад, кад виде да е
књига изишла, не забораве на ону свету
дужност и красну жерству, коју би нашој
литератури учинили, кад би се попрудили,
да у свом роду поучителне књиге распро-
стране. — Топлу благодарност оддаем и ГГ.
пренумераншом, кои су к литератури, к ме-
ни, и к самом себи похвалну любов показали,
и нису заборавили да се наше књижество —
поше сада — без њихове помоћи и благонакло-
ности не може умложити и обогатити. —
Ова тако полезна и нужна књига заиста би
се најбоље разнети и употребити могла
посредством свештеника, а нарочито ПЧ.
ГГ. Протопресвѣтера, ГГ. Директора, ГГ.
Учителя, кое дакле срдечно молим, да с
распространѣњем овог дела себи похвално
и заслужено име учине, и коима обричем, да
ћу им се с вечном благодарности обвезати.

У Бечу 6. Аугуста 1826.

І. СТЕЙН.

ПРЕДГОВОР АУКТОРА.

Човечески живопис — ако га из фѹсическог призренія узмемо — една собствена живописно-хемијеска операція, едно појављивје, кое дѣйствије сдружени природе сила и свагда менјајући се материја производи. — Ова операція мора имати тако исто своје извесне границе, законе и ирајанѣ, као што и све остале фѹсическе операціе имаю, ер и она зависи оп мере, оп количества даши јој сила и материја, оп употребљивја ови, и оп други вњшњи и внупрени обстоятелства; али се и она може у свом извршенію и теченію тако исто подпомагати и задржавати, ускоравати и ретардирати, као и свака друга фѹсическа операція. — Ако изнађемо права основоположенія о нњој природе и о нњим потребама, и ако искуство испишамо, то ћемо наћи сва обстоятелства, под којима се овај процесс ускорити и покрашити, или ретардирати и дакле продужити може; — и на овом се правила диететическог и медицинског

поступаня са живошом, кое продуженіе нѣгово произвести може, осниваю, и из овог се рађа едно собствено знанѣ, Макровиошика, или наука о продуженію живоша човечиег, која є содржаніе ове кнѣиге.

Не треба нипошто држати, да є ова наука и обична медицина и медическа диєтетика све едно; она има други конац, друга средства, друге границе. Конац и предмет Медицине или Лекарственице є здравлѣ, Макровиошике напросив тог дуги живош; средства медицине су само за присуштвоуюће спанѣ, и зато, да ово промену, определѣна, она пак Макровиошике за цело спанѣ живоша; тамо є доста, ако се изгублѣно здравлѣ може опет прибавити, али се при том нигда не пита, еда ли ћесе на тај начин живош вообште продужити или пократити (као што се ово последнѣ с неким меѡодима медицине збива); медицина сматра сваку болест као неко зло спанѣ живоша, кое жели што скоріе искоренити, Макровиошика показує, да неке болести могу бити средства, којима се живош продужити може; медицина се труди, да са своим крепительним и другим средствама сваког човека до највишег степена нѣвог фвсическог совршенства и нѣгове телесне крепости приведе, Макровиошика пак показує, да и у овом има границе, и да врло велики

степен укрeплeнiя може бити средство, коим се живош узбрзити и дакле покрашити може; практическая медицина е дакле, у ошношенiю на Макровиотику, она само науна, која учи, како се една част неприятеля живоша, болeсти, могу познаши, и како се ош нъи човек сачувати и излечити може, која међушим свагда мора бити вишим законима Макровиотике подчинъна.

Дуги живош свагда е била главна желя, главан конац човечества, али опет како су смешене, како прошивословне биле и iошш и сад есу ове оне идее, кое су за сохрaнънiе и продуженiе живоша измишлъне! Спроги се богослов смие, кад овако предприятiе види, и пиша: зар ние сваког створеня граница живоша назначена и определъна, и ко може нъгову дужину само толико умложити, колико една длака износи, или нъговом праяню само едан минуш додати? Практически лекар нам вели: шта спражите ви особита средства, да ваш живош продужите? употреблявайте мое художество, чувайте ваше здравлъ, не дайте, да на вас болести нападаю, и лечите се ош ови, кое се већ код вас нашле, па уверени будите, да е то единити пун к дугом живошу. А депш нам показуе свой живоша еликсир, и уверава нас, да се само онай може надати, да ће дуго живити, кои овай телесан живоша спиритус прилъжно у себе узима и пие. Философ се

прудѣ, да овај проблем с тим разреши, што нас учи, да смрш презиремо, и да наш живот с интенсиѣвним употребљѣніем и шрудом продужимо. Неброени легиони емпѣрика и фелчера, кои су с већом части людства обвладали, напрошив тог шврдо верую, да е најболѣ средство за дуго живљѣнѣ шо, да се за време свагда крв на жилу пушћа, да се скарифицира, пуртира, чисти и ш. д.

Чинило ми се дакле да е полезно и нужно, да се еданпут повяшѣя о овом важном предмету скупе и у ред пошаве, и да се у она проста и пошояна основоположенѣя приведу, по коима би ова наука союз и сѣстематически ред добила, кои до сад нѣ имала.

Ош 8 година е овај предмет свагда најмили посао мог слободниег времена био, и я би се яко радовао, кад би он и другима само подак ош оног увеселѣнѣя и оне ползе прибавио, кое сам я у нѣму налазио. — Шта више, я сам и у оно жалостно и шолике люде прогушаваюће време најболѣ ушеху и најлѣпше развеселѣнѣе у шом налазио, што сам се шрудио, да она средства изнаѣем, коима се наш живот продужити може.

Мой поглавити конац е истина шай био, да науку о продуженѣю живота сѣстематически оснует, и да средства за шо сообштим; али е она неопице јошш неке ствари добила, кое я овде морам навести, да би се после о

целом делу као што треба судити могло. Найпре ми се чинило, да е овај оп свию о-
стали најбољи пут, да се неким дишети-
ческим правилами виши интерес и оно свой-
ство да, да се оп веће части народа могу
употребити; ер сам я свагда пашао, да е
то увек мањ впечатљниј чинило, кад се ре-
кло: ова или она ствар, овај или онај живљ-
ня начин е здрав или нездрав — будући
да е то само релативно, и зависи оп яче или
слабје конспитуције и други обстоятелства,
па још се односи на непосредствена слѣд-
ства, која често изостаю, и која нипошто не
могу оног, који ние лекар, на све, на цео узрок
напоменути; — него кад се положеніе овако
поставляло: ова ствар, овај живоша начин,
продужуе или покраћуе живош; ер ово
не зависи толико оп обстоятелства, и не
може се по непосредственим слѣдствама су-
дити. — После е овај посао неприметно
поспао едним архивом, у који сам я многе
оп мои најмилиі идеа мећао, при ком сам се
я кадшио и у неке козмополитне, светске
дигрессіе упушћао, и радовао се, што сам
ове идее с оном лепом жицом у ред спавити
могао, која све тако дивно веже, и с тим жи-
воша жицом поспае.

Из оног призренія, из ког сам я мой пред-
мет смаграати морао, наравно се догодило,
да сам га я не само медически, но и морално

израдио. И ко може о човечиєм живошѣ писа-
ти, па да не дође у союз са свѣтом морал-
ним, са оним свѣтом, ком он тако свой-
ствено принадежи? Да, я сам јошн при о-
вом послу више него икада осетио, да се чо-
век оп свог вишег моралног или душног о-
предельнїя ни из фѣсическог призренїя не мо-
же одвоиши, и я се усуђуем овом делу єдну
малу заслугу преписати, што оно не само
испину и важност морални закона пред очи-
ма многи с тим умлажава, што им показуе,
да су они и за фѣсическо сохрание и проду-
женїе живоша нуждни, но што јошн с непо-
бедимим основоположенїяма доказуе, да и
фѣсическа нарав човека оп нъговог вишег мо-
ралног определнїя зависи, и да човек без мо-
ралне културе тако исто свагда у пропиво-
словїю са својом собственом натуром стои,
као што он шек с нѣм и фѣсически или ше-
лесно совршеним човеком бива. О кад би я
тако срећан био, да на овај начин двоспру-
ко намеренїе постигнем: не само да учиним,
да люди здрави и дуже живећи, но јошн и
больи, морално више изображени постану! Я
могу поне сваког увериши, да ће се єдно без
другог бадава тражиши, и да е фѣсическо здра-
вљ са оним моралним тако тесно и яко сдру-
жено, као што е тело са душом скочано.
Она испичу из єднаки извора, она се у єдну
реку сливаю, и тако сдружена даю резултат

облагорожене и найсовершенство човечие на шуре.

Юшп морам напоменути, да ова књига ние само за лекаре, но за цео публикум определна била, што є мени наравно дужност наложило, да у неким стварима проспраніи, у неким краћи будем, него што би за лекара нужно било. — Я сам при овом делу навластито младе люде за мой конац имао, ер сѣм уверен, да се у овом периоду живопа найвише на основаніе дугог и здравог живопа дѣйствовати може, и да се то пренебреженіе нипошто обштини не може опростити, што при воспитанію младежи ову важну науку о нѣной фусической среѣи забораваля. Зато сам оне ствари особито изяснио, кое су за овай период найважнїе, и навластито тако написао, да се ова књига младим людма без сваког спраа и без сваке шпете у руке дапи може, и я би се неисказано радовао, кад им се она неби само за чипанѣ препоручивала, но и у школама за ученѣ они важни предмета наше фусическе среѣе употреблявала, кои би се — ево я юшп еданпут повторавам — у школама морали предавати, ер оно оп веѣ части врло доцкан (као што то на жалост из млоги примера знам) у академіе, у више школе долази.

Образ предаваня она є зато добила, што сам я о овой матеріи ямачно при лета явна

предаваня држао, и я мислим, да е овај ред за ню с шим болји, што он, као што се чини, целом делу таково нешто дае, што читателя више к себи привлачи, што му већу снагу и живост приобшћава, едном речи, што та као какво усмнено предаванъ предаже.

Я се надам, да ће ми се опроспити, што нисам сваки пример и факшум с цитатима потврдио; я сам се бояо, да на шай начин величину књиге преко мере не умложим, и да учиним, да буде скупља. Међутим морам напоменути, да сам при примерима човеческог века из исторіе навластито *Vaso, historia vitae et mortis*, употребио.

У осталом я још у напредак радо допушћам, да е нешто другоячје, нешто совршеніе, нешто и бољ могло биши. Али сам я опет задоволян са сладким уверењем, кое ми нико не може отеши, да оно, што сам написао, може, да, да оће ползе и користи принеши. —

Гена, Юлія 1796. X. В. Хуфеланд.

СОДРЖАНІЕ.

Теоретическа част.

I. Судбина ове науке.

Код Египтяна и Грка — Герокомика — Гимнастика — Хермипп — станѣ иѣно у време средиѣга века — Теофраст Парацельс — астрологически метод — талисмани — Турнайсен — Корнаро и иѣгова строга диета — метод трансфузіе или кровоуливания — Бако — Ст. Жермен — Месмер — Кальоспиро — Грахам. страна 1

II. Испитиванѣ о живошной сили и о
праянню живота вообшче.

Своиства и закони живошине силе — понятіе о животу — прошенѣ живота — неодолимо слѣдство исте операціе живота — праянѣ живота — причине живошного праяня — задржаванѣ прошеня живота — могућност продуженія живота — брзо и лагано живиши — ишпензиван и екстензиван живот — сан. стр. 32

III. Траянѣ живота растѣнія.

Различност нѣина — едногодишнѣ, двогодишнѣ, многогодишнѣ — искусства о обстоятелствама, кои ово определяют — резултати, кои из нѣи испитчу — употреблѣніе на главна основоположенія дуго-

вечности живоша — важно впечатеніе плођеня и културе на траянѣ живоша растѣиѣ или били. стр. 71

IV. Траянѣ живоша царства живошиня.

Искусства о бильним живопинама — првила — насѣкомима — метаморфосис, главно средство, кое живош продужуе — амфибіе — рибе — жиоптиѣ, кое сисаю — резулшати — впечатеніе мужествености и растеня на траянѣ живоша — совершенства или несовершенства организацие — бржег или лакшег живошного прошеня — рестаурацие. стр. 86

V. Траянѣ живоша човечиѣга.

Изясненіе века стари патриарха, кои нам се не вероватан чини — век света никакво впечатеніе нема на траянѣ живоша човечиѣг — примери века код Чивула — Грка — Римляна — таблице цензуса под Веспасіаном — примери великог века царева, кралѣва и папа — Фридрих II — ерешта и калуђера — философа и учени люди — учители — поета, художника и рукоделаца — найвеѣи се век налази само међ землѣделцима, ловцима, башчованима, войницима и пловцима — примери — манѣ међ лекарима — найкраѣи живош — различност века по роду и по клими. стр. 106

VI. Резулшати из ови искусства о пределѣниѣ дужине живоша човеческог.

Независимост умирања вообште от великог века особљиви люди — впечатеніе положенія или места, климе, шемперашуре воздуха и нѣговог постојанства на траянѣ живоша — острова и полуострова — найбогатиѣ у Европи предѣли у дугом животу — користи из природи сходног живота — две найстрашниѣ крайности умирања у новия времена — живош продужительна сила умерености у свачему — брака — рода или пола — радиности струке исте радиѣ — вулшуре — сеоског живоша — мо-

губно помлађенѣ и код люди — определѣнѣ крај живота човеческог — абсолютно и релативно спрајѣ живота — таблице о овом последнѣм, стр. 160

VII. Спрожие испишванѣ о човечиѣм животу, о нѣговим главним моменшима и о вшеченію нѣговог вишег и умног совршенства на спрајѣ испог живота.

Човечески живот е најсовршенѣи, интензивно најлчи и најдужи, него буди код други, нѣму подобни органически живот — суштествително понашѣ о овом животу — нѣгови главни моменти — приход и уход о пољ — ассимилація и анимализація — препитанѣ и облагорођенѣ органические матеріе — животом самим троше се и умаляваю силе и органи, код су за живот нуждни — исклученѣ и растворенѣ поварени части — органи, код су за живот нуждни — исторія живота — узроци дугог спрајѣ човеческог живота — вшеченѣ наше силе мишлѣна и ума на нѣга испога — ошкуд то бива, да е у човечеству, гди е иначе способност за дуги живот најача и највећа, опет умирајѣ очевидно најчешѣе и највеће? стр. 182

VIII. Особљива основоположенія и особљиви знаци, по којима се спрајѣ живота единствени люди познаши може.

Главни моменти расположенія к дугом животу — добар желудка и свстем сваренія, здрави зуби — добро организираше прси — не сувише дражесно срдце — добра рестаурація и добра лечителна сила природе — пристојни степен и разделѣнѣ животне силе — добар темперамент — согласан и безпорочан састав тела — среднѣ свойство састава телесног — никаква преко мере слаба част — совршена организація силе пло-

бєня — образац на дуги живош, расположеног чо-
века страна 220

IX. Испишиванѣ о различимим новим
мееодима, кои су за продуженѣ
живоша определѣни били, поста-
вљеніе едног могућног и живо-
шу човеческом згодног мееода.
Продуживанѣ живоша живошним еликсирима, злат-
ним шпиктурама, чудотворним ессенциама и пр.
— отпврдићіем — перадећіем и паузом живошне
радиности — избегаванѣм сваке болести рађаюће
причине и сваког прошеня с поля — брзим живљѣ-
нѣм — едан могућан мееод за продуженіе човече-
ског живоша — пристойно союженіе главни инди-
кація — умложеніе живошне силе — укреплѣніе ор-
гана — живошног прошеня — подпомаганѣ ре-
стаураціе — модификація овог мееода по различ-
ной конспишущіи — темпераменту — веку —
клими. стр. 236

ТЕОРЕТИЧЕСКА ЧАСТ.

XXXX

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY

П Р В О П Р Е Д А В А Н Ъ.

СУДЕИНА ОВЕ НАУКЕ.

Код Египћана и Грка — Герономика — Гимнастика —
Хермипп — спанѣ нѣно у време среднѣга века —
Оеофраст Парацелс — аспролигически мееод — та-
лисмени — Турнайсен — Корнаро и нѣгова спрого-
диста — Мееод трансуфе или крвоуливаня — Ба-
ко — Ст. Жермен — Месмер — Калостро — Гра-
хам.

По целой природи носи се и дѣйствуе она
непоспихима сила, онай непосредствен из-
лив божества, кои ми живом називамо.
Свуда наилазимо ми на появљенія и дѣйствія,
коя о присуспствію нѣном, истина под раз-
личним кроем и образом, али опет ясно све-
доче, и живом е позив целе ове, коя се
око нас простира, природе. Живом е оно,
коим се камен у спѣне диже и крспализира,
коим свако растѣнне вегетира и коим живо-
пниа осећа и дѣйствуе; — али се он опет у

найвећой сляйности совершенства, подпуности и изображенія само у човеку, у найвишем члену видими створеня, представля. Ёр у целом реду создана ове подмесечне нашуре не можемо ми тако совершенно свезу и спрегу свию живи природе сила наћи, као овде; нигди нам се толика енергіа, моћ живота, па іошп с тако дугим пряньм сдружена и соединѣна не представля, као у човеку. Није дакле никакво чудо, што найсовершеніи притсжатель овог блага толику важност у нѣму налази, и што је іошп и сама помисао о живошп и бишїю тако велика за нас дражест. Свако тело с шим нас више интересира, што више ми нѣму ову или ону спруку живота и живошног чувства воверити можемо. Ништа на свешу не може тако силно на нас дѣйствоваши, ништа таково опваженїю повод даши, и тако необично развиань и напрезань наши найсакривенїи сила произвести, као единиши онаї нагон, кои нас у снань полаже, да живош наш сачувамо и да га у крипическом, решителном магновенїю спасемо. И сам онаї, кои никакве радости живота више не ужива, кои се с неизлечимим болестима бори, или кои у црной павници свою слободу до последнѣг часа свог живота оплакуе, іошп единако налази милине и дражести у мисли о живошп и далѣм бишїю; заиста само онда можемо казати, да је коме живош равноду-

шан или баш са свим презришелан, кад су његови најфинији чувствованія органи са свим повређени и покварени, кад му е сасвим помрачено и сарањно внушрено душе њгове чувство и осећанъ. — Тако е мудро и тесно любов живоша, овај умног сушшесива тако достојан нагон, главан спуб како особљиве тако и обшше човечесива среће, с нашим бишiem свезана и сплешена! — Врло се дакле наравно ова мисао у човеку родиши морала: не би ли се како ово наше на земљи бишie продужиши, и скорочезнуће уживанъ овог блага више прошегнуши могло? И заиста се свагда овим задатком човечесиво различипим начином забавляло. Он е свагда био любим предмет найошшпроумни глава, али такођер и меша многи блудоумаца, и јошш не манъ главна примамка шарлашана и иляду други варалица, кои су га у свако време или у обхожденie с дусима, или у художесиво за произведенie злаша, или у оно за продужень живоша развијали и преображавали, и шаковешу част обшшине людске заслеплявајући, себе у свету подизали и уважавали. Вредна е дакле и за исторію човеческог разума полезна ствар, да видимо, како су люди различипим и често прошивоположеним предприяшјама кшпели ово благо прибавиши и придобиши, и будући да су неодавно и она знамениша Калъостра и Месмера прибав-

лѣнія и тому не мало важности додала, то се надам, да ће ми сваки опростити, што овде најпре крапак едан оглед свию они начина, кои су се до сада за продуженѣ живоша употребљавали, предложем, пре него што ћу мой главан предмет предузети.

Још у најстарија времена, кад су Египтяни, Грци и Римљани владали, била є ова идеја будна, и већ онда су люди у Египту, у гњизду толики чудни и ушворни мисли, художественна и неприродна средства на овај конач предумимали — чему є паравно и она њина, оп велике врућине и силна наводненія нездрава клима повод даши могла. Они су мислили, да се живом блюванѣм и зноенѣм сачувати може, и зато су већ из общег обичая сваког месеца најманѣ по двапут за блюванѣ узимали, и обично осим свега у састанку одма — и не пазећи на питањ о станю взаимног здравља, о ком се обично и радо други извешћую — едан другог питали: како се зносиш? —

Са свим се другие овај нагон код Грка, под силом и естетством оне њине чисте и лепе климе, ображавао. Код њи се лако човек уверити могао, да є паметно уживанѣ напуре и непрестано упражняванѣ нашег тела управ најболѣ и најсличниє средство, коим се животно сила укрепити и наш живом продужити може. Иппокраш и сви о-

стали ондашњи философи и лекари не знају за ову ствар другог средства, окром умерености, уживања чистог и слободног воздуха, купаня, и нарочито свакидашњег шрепја и упражняваня шела. На ово последњѣ они су се највише ослањали; зашто су мало помало шаке меѳоде и шака правила поставили, по којма е сваки, као што е природа нѣгова изискивала, свое шело више или манѣ упражнявати могао. Из овог е најпосле собствено художество, Гимнастика, произишло, при ком ни највећи философ није с ума смећао, да упражняванѣ шела с упражняванѣм душе свагда у равном и еднаком ошношенію и согласію мора бити. И заиста су они шако удесно знали ово, кое е код нас скоро сасвим исчезло, художество употребљавати, да е оно код нѣи за сваку природу, за свако положеніе и за сваке пошребе людске сходно било, и да су га они за особљиво средство онде употребљавали, гди су ктели внушреной натури човека свагда пристойну радиност прибавити, и с шим не само причине болести ош шѣла ошбияти, но іошш и саме већ появљѣне болести лечити. Неки Еродик дошле е већ у овом дошао био, да су нѣгови болестници морали често одити, свое шело шрпити, и, што би ій више болест слабила, шо више с напрезанѣм мишични сила своју

немоћ побеђавати. И он е с овим своим меѳо-
дом тако срећан био (будући да е с њим
живот многи слаби люди продужио), да му е
сам Платон пребацивао, да е он врло непра-
во с овим сиромасима у шем поступао, што
им е своим меѳодом сваки час умирући жи-
вот до саме старости продужавао. Найя-
сније и природи најсходније мисли о чувању
и продужавану живота налазимо у Плушар-
ху, у оном мужу, који е истину свога наста-
вљенія спубом срећне свое старости укре-
пио. Он већ слѣдуюћим, заиста и за наше вре-
ме сходним правилами заключае свое поученіе:
гледай, да главу опшврућине, а ноге опшзиме
сачуваши: прва да ти се никад неугрие, а дру-
ге да ти никад не озебу; место што ћеш при
свакој болешљивости одма лекаріе употре-
биши, боль најпре едан дан пости, и као што
на дух, тако и на тело нигда не заборавај.

Особити меѳод за продужаванѳ живо-
та у старости, који такођер свое порекло
оп најстариј времена вуче, била е Героко-
мика, или онај обичај, коим су старци сво-
е старо^е већ дошрајно тело, посредством
атмосфере (паро-или воздухокружја) млади
люди изблиза, помладити и у јачини сачувати
шежили. Најпознатији пример овога налази се
у житію цара Давида; али и осим тог іош
се многи прагови и у књигама различити ле-
кара налазе, који нам доста сведоче, да е о-

вай начин онда врло обична и мила помоћ и подпора старости била. И у сама новия времена с користи е овај совет концу приведен бивао; велики Берхав (Boerhaave) вели, да е грађански судия (биргермайстор) из Амстердама, покрај кога су, по његовом совету, две младе персоне лежале, ямачно овим начином себе укрепио и оснажио. И заиста, кад разумимо, каквом силом пара живошна из скорозаклате живошинъ на разслабљене удове дѣйствуе, и кад просмопримо, како се често болови уполяваю, кад се са живим живошнямима обложе, то нам се доспа ясно показуе, да не би пребало овај начин и метод са свим опбациши.

По свой прилици на овой истой идеи почивао е шемель и оне велике вредности, кою су люди у време Грка и Римляна у чистой и здравой човеческой пари налазили, то ест, кад е на кога млада и здрава персона дисала или пирила. Овде принадежи едан спари надпис, кои се пређашнѣг спольшїя у Риму нашао, и кои овако гласи:

Aesculapio et sanitati

L. Clodius Hermippus

Qui vixit Annos CXV. Dies V.

Puellarum Anhelitu

Quod etiam post mortem ejus

Non parum mirantur Physici.

Jam posteri, sic vitam ducite.

Ескулапу и здравлю
посветио

А. Клодиус Хермиппус,
Кои е 115 година и 5 дана живио
Средством паре девојке,
и ш. д.

Ели овај надпис по себи правичан или ние, о том овде ние месна главе разбияши; доста да е он још у почешку овог спољшиј едном сочинѣнију повод дао, у ком неки лекар Кохаузен врло учено доказуе, да е овај исти Хермипп сиропински отац или наставник девојка у Риму био, кои е дакле непрестано у колу девојчица живио, и баш с шим шлики век себи пристарао. Зато нам он добар совет дае, да себи прилику прибавимо, како ће поне само свако ютро и вече на нас младе непорочне девојчице пириши, и тако нам из свои пљжни прсио онај лековиш и благодахан воздух сообшпавати, коим би, као што нас он уверава, неверовашно много наше живоцне силе укрепили и сачували, будући да се, као што и само изреченіе Адепта гласи, у духу невиности прва матеріа најчистије содржава.

Али е опет најобилнија и најбогатија у новим и ушворним идеама, што се овог предмета шиче, била она илјадугодишња ноћ,

гди су фанатизм и суеверство, ове убице
 човеческог ума и срца, сва чиста приро-
 ди сходна понятія прогнали и укопали,
 гди є найпре шпекулирајућа она ленњост ка-
 луђерска коєкаква хемическа и фисическа
 обрешенія приузроковала, но више їй на за-
 буну и шаму, него ображеніе и свеплост
 ума, више на умложеніе суеверія, него
 на поправљніе и распросиранњіе наука и
 знаня употребила. Ово є она шавна ноћ,
 у којой су се найнагрдніи породи човечіег
 духа излегли, и она чудновата и утворна
 понятія очараню и баяню, о врачаню и сим-
 паѳіи шелеса, о камену мудраца и шайним
 силама, о хироманціи (предсказиваню сре-
 ће из длана) и кабалама (толкованю суд-
 бине из почака и черша чивушски слова), о
 обшшой медицини и ш. д. на свеп появила,
 или поне изобразила, коя су на жалост іошш
 и данас у шеченію, и коя све єднако, са-
 мо под променушим у нечѣм и модифицира-
 ним изгледом човечески род заслеплюю и ва-
 раю. У овом душевном мраку іошш се и ша ми-
 сао породила, да се живоп хемическим пре-
 ображеніем, помоћу прве матеріе, кою су чи-
 еспителном шиквицом мислили задобити, из-
 бегаванњм зли планета и подобним безуміяма
 сачуваши и продужиши може, што су пре то-
 га люди, као дар естества, само естестве-

ним средствама пражили да получе. Я молим неким се дозволи, да овде нека оп ови предложія, коя су прама све свое несмислености у людству опет уваженіе и цену имала, имено представим.

Едан оп најбезобразніи шарлапана и многохвалећи се продужилея живота био е Теофраст Парацелс, или, као што се целим своим карактеристическим именом називаше, Филиппус Ауреолус Теофрастус Парацелсус Бомбастус аб Хохенхайм. Овай е скоро по света обишао, из свию места и краева реценше и чудотворна средства покупио, и особито, што е онда још ретка ствар била, у рудокопняма мешала познавати и око њи радиши научио био. Он е свой пуп живота с шим намьреніем предузео био, да све сруши, што се до њга учило, да све високе школе с највећим презираньм предусрета, да себе за прва философа и лекара свету изда, и свето увери, да нема такве болести, какве он излечити, ниши таквог живота, каквог он продужити неби могао. За оглед његовог безобразія и тона, коим су шарлапани 15^{тог} столѣія свой публикум увѣштавали, ево овде предлагем само почешак његовог главног дѣла: „Ви треба за мною да идеше, а не я за вама, за мною ви Авиценна, Разес, Гален, Месуе, замном, а не я за вама, ви сви

„кои сѣ из Париза, из Монпельєра, из Шваб-
 „ске, из Майсена, из Келна, из Беча, и све,
 „што код Дунава и Райне реке лежи, тако-
 „ђер и ви острови, кои сѣ на мору, и
 „ши Далмацио, и ши земљо Талијаска, и ши
 „Аѣино, не другчїе и ши Грку, и ши Арапи-
 „не, и ши Израилшяanine, сви ви за мноm, а
 „не яза вама; ер є моя сад монархїа!“ Из чега
 се види, да є он право имао, кад є о себи го-
 ворио: „Я нисам истина ош природе тако суб-
 „шилно определен; али то и нїе обични наш жив-
 „лѣня начин, кои ми у єловим дубравама од-
 „рашћуемо.“ Међу шим он є имао дар свое без-
 умїе тако павним и мѣспїческим єзиком
 преподавати, да су у нѣму люди найдублѣ
 шайне наѣ мислили — кое и данас јошш по
 гдигди у нѣму шраже — и да є поне са свим не-
 могуће било, доказаши му, да сунѣгове ствари
 без ума и без основа. Свим шим и к пому јошш
 неким новим и знашним дѣйсшвїем они хемиче-
 ски средства, коя є он први пун у медицину у-
 садио, произведе он велико и удившелно осе-
 ѣанѣ у свешу, и глас о нѣму тако се наипосле
 на све шпане разнесе, да су из целе Еуроπε у-
 ченици и болесшници на логом к нѣму долазили,
 и да се, шта више, и сам Еразм отважио био,
 ош нѣга у свїой болесшїи совета искаши. Прем-
 да є он у осталом камен безсмршїя у власшї
 своїой имао, то є опеш у 50шой години свог жи-
 воша по уредби обшше судбине умрео; и кад

би човек овај билни сумпор спрочије испивати кнео, то би лако нашао, да он ништа више у людству није био, окром едно вапрено, скорочезнуће, Хофманновом ликвору подобно средство.

Али то још није доста било, што су онда люди хемію и шайне духовног царства за продуженъ свог живота на помоћ призивали, већ још и саме планете морале су у ову игру спупити. Сваки је онда веровао, да звезде (о којима се наравно доста мислиши морало) с живомом и судбом човечиом посла имаю и над њима владаю, да свака планета и свако созвездіе чинавом бишју оног создана, кое се у првој или у другом родило, неко управленіе на добро или на зло даши може, и да је слѣдовашелно астрологу само час и минут рођења потребно било знаши, да предкаже и определи, какав ће човек шемпераменш, каква душевна својства или способности, какве судбине, болести, какав начин смрти имати, и још шта више, да назначи и дан и сат кад ће умрети. — Ово су не само просши люди, но још и највећи, најразумнији и најпроицашелнији оног доба мужеви шврдо веровали, и заисша мора се човек чудиши, кад разсуди, како се дуго и јако свет с шим варао, премда је и онда доста примера биши морало, која су јасно показивала, да су овака про-

рочества лажљива и без сваког слѣдства. Епископи и други велики свешшеници, славни философи и лекари бавили су се јако с планешама и рожданицима, и шна више, и по университетима се јавно предавала наука о шоме, тако приљжно, као и о шочкописаню (Punftirfunſt) и кабали. За пример нека ми се дозволи кою реч казаши о славном Турнайсену, о најясниѣм феномену овог рода, и заиста знаменишом мужу свога века. Он ѣ живио прошасног спольшја у Берлину у двору тамошнѣг курфиршша, и био ѣ шу придворни лекар, хемист, полковашель звезда, писашель календара, печаташель кнѣига и кнѣигопродавац, све шо у ѣдном и истом лицу. Он ѣ у астрологиѣ тако разглашен био, да се ни у ѣдном, иоле знашном дому у Немачкој, Польској, Маѣарској, Данској, да и у самој Енглеској не би дете родило, да нису родителѣи одма посланика с известіѣм часа, кад се родило, к нѣму оправили. Често му ѣ оваки саши роѣеня 8, 10 до 12 у ѣданпущ долазило, и најпосле тако ѣс нѣима обременѣн био, да ѣ веѣ и помагаче себи за овај посао држати морао. Јошш се и сад многе свезке оваки питаня у Берлинској библиотѣци налазе, меѣу којима и саме Елисаветевральце писма леже. Осим шог ѣ он јошш сваке године по ѣдан астрологически календар писао, у ком ѣ не само природу го-

дине вообште, но још и главна њена прикључења и дан њиног збишја накратко речма или само знацима предавао. Истина он е обично толковање оваки редкостни само после свршетка године на свет издавао, али зато опет имамо примера, гди се његово милосивно срце с новци и добрим речма обманути дало, те га е кад кад и напред издао. Па и овде се опет човек чудити мора, кад види, шта може учинити неизвестно прорицањ, кад му случај повлађуе; овај се календар преко 20 година држао, и тако силно продавао, да е свом сочинишљу, с другим још кое каквим шарлатанијама, имањ оп свои 100,000 форинши приспарао био.

Али како су люди у оном художеству, кое е живошу човечиєм тако извесне и неизбежне границе полагало, средства за продуженј истога шражити могли? То се збивало овим ошпроумним начином: као што се сирѣч онда веровало, да сваки човек под впеченієм неке извесне планете стои, тако се исто држало, да и свако друго шело, билъ, живошinja, да још и чинаве државе и особљиви домови имаю свою собствену планету, која над њима влада; а особито се казивало, да е између планета и мешала (руда) починя и већа спрега и симпаѳја. Чим би дакле ко сазнао, оп кое планете или зве-

дине вообшће, но још и главна њена прикључења и дан њиног збишја накратко речма или само знацима предавао. Истина он е обично шолковање оваки редкостни само после свршетка године на свет издавао, али зашто опет имамо примера, гди се његово милоштиво срдце с новци и добрим речма обмануши дало, те га е кад кад и напред издао. Па и овде се опет човек чудити мора, кад види, шта може учинити неизвесно прорицањ, кад му случај повлађуе; овај се календар преко 20 година држао, и тако силно продавао, да е свом сочинишело, с другим још и кое каквим шарлатанијама, иманњ оп свои 100,000 форинти пристарао био.

Али како су люди у оном художеству, кое е живошу човечиєм тако извесне и неизбежне границе полагало, средства за продуженњ истога спражити могли? То се збивало овим оштроумним начином: као што се сирѣч онда веровало, да сваки човек под впечениєм неке извесне планете свои, тако се исто држало, да и свако друго шело, билъ, живошнина, да још и чиставе државе и особљиви домови имаю свою собствену планету, која над њима влада; а особито се казивало, да е између планета и мешала (руда) шочнија и већа спрега и скупаѳа. Чим би дакле ко сазнао, оп кое планете или зве-

и заробљеног немачког ратника о врату по едан амулет нашао. 1) Али плане-

- 1) Ђошп се и данас многе ствари налазе, кое су талисманима и амулетима у сили и нарави подобне, и кое по овом имену врло многи ђошп јако цене и обожавају. Ја нећу овде ништа говорити о громовним спреллама, о какваким правама и коренѣм и о. п., ер оваке ствари манѣ уваженје имају. Доста ће бити, ако коју реч рекнем о славним нашим амулетима. Амајлѣе, кое веѣа част наши люди о врату носи, сју ови амулети. Амајлѣе се оп ствари амулета у том отликују, што оне представљају четвороуголну кесу, у којој се обично образ или иконица майке божје, св. Николе, молишва прве и о. п., тамнији или друге какве посвећене ствари, едан чен белог лука, парче куричѣг срдца или цигериче, и ш. д. налазе. Ја сам на жалост искусио, да многи код нас више држе на амајлѣе, него на добро воспитанје, на разумно поступанѣ и живљѣнѣ. Сваки, кои амајлѣю носи, налази у њој срећу и подпору к свачему, што предузима. Он ће у боју победити, на вашару добро продати и купити, ноћу без ђавола и вештица путовати, на води пловити и у њој пливати, само ајо му е амајлѣа у недри. Да су ове мисли глупе и суеверне, о том нас искуство и разум учи. Ер свагда мора с нашим предузетом стварју опакѣ бити, ако разум, воља и остала обстоятелства нису у целости, у присуствѣ и благонаклона. Амајлѣа, као и свака мртва ствар, не може ништа помоћи. Ја знам, да су люди с вашара уздицући на траг долазили, ер е вашар по себи рђав био; ја сам видио, гди су плашљивци ноћу с полн блези и уплашени у кућу улазили, премда су амајлѣю као длан велику у недри имали, ер е њиова суеверна глава пуна била стари приповедки о ђаволима и вештицама, кое здрав и разуман човек никад нив видио, нишп ће види-

лису се они још, да могу и средством талисмана и амулета свой живош продужити. Будући да је сваки мешал с планетама у тесном союзу био, то је њима доста било, кад су при себи по едан такав талисман носили, који је под извесном звездом от сходног јој мешала спољн, саливен и скован био; ер: су се с тим надали, да могу целу силу и цело покровишество те планете себи присвоити и получити. Талисмана је ови многостручни било, неки су били шаки, који су болести само едне планете от човека удаљавали, други опет, који су све звездане напасти искоренјавали, шта више, било је и шакови, који су могли са својом чудотворном силом — коју су због особите смесе различни мешала, и због особене, у саливану употребљене, мајсторје добивали — целу силу несрећног часа, у ком се ко родио, ослабити и уништити, још човека до чести и званја довести, у трговини и у женишби добре услуге чинити. — Ако је талисман у конштелацији Марсовој саливен и на њму Марс у знаку шкорпиона (якрепа) изображен био, то је с њим сваки урату победити и још без рана оснапати морао; и немачки војници тако су силно овој идеи веровали, да едан француски списатељ, описујући едно сражење и падење њиово, кое им се у Француској збило, вели, да се код сваког мртвош

тарни богови нису у овом прирѣнју нипошто могли имати свой прави образ, но свагда само какав мѣстически и утворни вид и смешну ношню. Јошп се едан палисман и да нас налази, кои є против јовиялни болести с образом истог Јовиша начинѣн био. На нѣму Јупитер изгледа управ као какав Виштембержки старац или Василиски учитель. Он овде изгледа као какав брадаш старац у широком и с кожом постављном оделу, кои у едной руци држи отворену књигу, а с другом, десном, поучава. — Я се при овой машеріи не би тако дуго задржао био, да нїе ове беспутне мисли прошасног спољшја, пре

ти: я сам видно, гди су се подрзљивци, удајући се на свою амайлію, у води давали, и проч. Свака є амайліа без разума, знаня и разсуженія ништа, или само є щоліко више опш ништа, што ребра пишиши, особито ако є тврда и пуна кое-какви ствари. Я сам уверен, да нема разумна човека, кои би силу амайліе на нашу срећу постићи и наћи могао. Суверан и беспутним воображенія породима напоен човек налази свашта: нѣму є циляк спрела оп грома, нѣму є росна права палисман, кои гвоздене зашворе ошвора, нѣму є амайліа свети дар, кои га оп несреће чува и кои му срећу дає; па опет нас искусство учи, да є оваки човек управ најбеднїи и најнесрећнїи, єр се узда на оно, што му ништа помоћи неможе. Здрав разум, добро восприиманіе, трудолюбїе, паметно живлѣнїе најболїи є палисман и амулет за наше добро станїе и за нашу срећу!

неколико година Кальостро опет у печеніе увео, и да се нису оне још и у последњој четвртини осамнаестог спољшја гди ком допале. Колико су луђа и заплешенија поняшја ондашњи векова била, толико више треба да ценимо и почињуемо спомен оног мужа, који се срећно ош њи ослободити, и начин, како ће се животи продужити, на путу природе и умерености наћи умео. Корнаро, шалиянац, био је онај човек, који је себи најпросштиом и најстрожиом диетом, и безпримерним у њој постојанством тако срећан и велики век пристарао, да је он њму за све што олшар богате награде, а потомцима поучителан пример подигао. Неможе се без учасшја и веселог чувства овај ош осамдесети и три године спарац, његово житіе и ош свега изобилнога чуванъ описати, нити она веселост и оно задовољство без милине ослушати, кое му је њгов редак живљенја начин прибавио и посредствовао. Он је у својој младости до 40^{те} године врло раскошно живио; свагда је он дошле ош колике (срдоболъ, настуна), ош костоболъ и ош грознице боловао, а особљиво ова последња дошле та је већ довела била, да су му лекари озбиљски казали, да више ош 2 месеца неће живити, да му више лекарие не могу помоћи, и да се најпосле само едном еднимом умереном и строгом диетом ош настоеће пропаси спа-

спи може. Пошто дакле види, да другчине ние, отважи се брже бољ, да совет овај изврши, и ямачно после неколико дана примети, да му е бољ, а после едне године не само што се опорави, но јошн заиста много здравији буде, нег што е икад свога века био. Сад дакле добро видећи, какво е то за нѣга благо, закључи, да себе више успегне, и дѣйствително никад више да не ужива, нег колико му е нужно, да се у животи одржи; и тако за 60 година ни е више на дан от 24 лоша (едно на друго) со, ни више от 26 лоша пио. Осим тог јошн се свагда от зиме, велике врѹтине и от спрасни чувао, и тако е овом својом увек еднако умереном диетом не само свое тело, но јошн и душу у такоу равну меру поставио, да га ништа више на свету повредити и поколебати ние могло. У својој већ великој старости изгуби едан важан процес (парницу), што е оспала нѣгова два брата тако ело и мучило, да су умрли, али он и сад остане, као обично, немарљив, па и здрав; други пун изврате се с њим кола, и коњи га овом приликом тако развуну, да е и руку и ногу угануо био, но шта да би му и то шкодило! он даде себи обе шаки наместиши, и без сваке друге помоћи за крапко време опет са свим оздрави. — Али најзнаменији случај овде, кои нам едним путем и то показуе, како е опасно, кад човек еданпун ка-

как дуг обичай остави, ест овај: кад му е
 већ 80 година било, навале на нѣга пријатељи,
 да већ еданпут своју рану умложи, будући
 да сад нѣгова старост више подкрепљенія
 захтева. Он е истина добро знао, да се с у-
 малњіем общи сила и сила сваренія ума-
 лиши мора, и дакле да е нужно у старости
 пре рану умалиши него умложити. Али при
 свем том опет им учини по вољи, и повиси
 свое ело до 28, а пиће до 32 лота. „Тек што
 „сам, веляше он сам, овим начином 10 дана
 „живио, ал я зачнем, на место мое пређашнѣ
 „ячине и веселости, малодушан, шегошан,
 „себи и другима досадан бивати. 12^{ти} дан на-
 „падне ме неки бол у спрани, кои е чиставо
 „24 сата трајао, за шим дође нека грозница,
 „у којој сам 35 пуни дана тако яко лежао,
 „да су сви већ о мом животи сумњали. Но ми-
 „лосѣу божиом и мојом пређашнѣом диетом
 „я се сад опет предигнем и опоравим, и сад
 „ево у 83ој, живота мог години уживам най-
 „пријатније и најздравије тела и душе станѣ.
 „Я сад уседам на мог коня са землѣ, пенѣм
 „се на стрмене висине, и не одавно списао
 „сам едну, с невиним веселѣм и с непорочною
 „шалом обогаћену игру. Кад опет мог приваш-
 „ног посла или из сенаша дома долазим, на-
 „лазим под моим кровом 11 унучади, кои вос-
 „питаніе, забава и певанѣ есу радости и у-
 „тѣха мои стари година. Често и я с нѣма

„певам, ер є мой глас сад биспріи и ясній,
 „нег шпо є икад у моіой младоспи био, и я
 „заиспа не знам о шегошама, о намршѣ-
 „ной и несносной нарави и вољи, шпо є та-
 „ко често жребіє старости.“ У овом срећ-
 ном положенію живіо є он 100 година, али є
 нѣгов пример досад остао без подраженія. *)

Било є време и таково у Француской,
 гди су люди важности крви тако слабо позна-
 вали, да су лекари испом краљу Лудвику
 XIII. за последњи нѣговог живоша 10 месеци
 47 пуша крв на жилу пустили, и осим тога
 іошш му 215 пуша за чишћенѣ изнуспра, и 210
 пуша на илгспир лекаріє дали, и опет су у-
 прав овде кшели сасвим прошивоположеним
 начином, уливанѣм сирѣч свѣже и младе крви
 у жиле, живош човечи помладиши, продужи-
 ши, и нелечиме болести излечили. Ово су
 називали *трансфусіом* — уливанѣм —,
 и начин, коим су ствар извршивали, био є слѣ-
 дуюћи: отворали су сирѣч човечіє две вене
 (крвне, небіюће жиле; *venae, Blutader*) и сред-
 ством єдне шанке цеви уливали су крв из
 отворене артеріє (била, биюће жиле; *arteria,*

*) Јошш молим, да сваки, коме би воля дошла, да жи-
 ви по оваком смислу најспрожие дїстє, најпре за-
 пита лекара, оће ли му совєстно то бити. Ер ни-
 є сваком пробитачно, да се опт свашпа тако ако
 ушєжє и уздржава.

Pulsader) какве младе јошн живе животињ у
 едну оп они вена, која е човеку опворена би-
 ла, а међушим е из оне друге спара крв сло-
 бодно испицала. У Енглеской су неки оваки
 опиши с животињяма тако срећно за руком
 ишли, да су ямачно гдикоим спарим, разсла-
 бљним и глувим спвореняма, овцама, ше-
 ладма и коньма, уливанъм крви други млади
 и здрави животиња, слух, подвижмоси и кре-
 пост барем за неко време опет прибавля-
 ли; шша више јошн су и саме спрашљиве
 животињ крвлю друге какве дивљ и сви-
 ръпе ободриши кушали. Dr. Денис и Ри-
 ва у Паризу тако су срећни били, да су едног
 младића из неизлечимог леварга (Schlaffsucht,
 lethargus, сноблезанъ; ком су такођер
 најпре 20 пупа крв на жилу пушили били) с
 ягнъом крвлю, и другог опет, кои е полу-
 дио био, с шелеом крвлю сасвим подигли и
 излечили. Но будући да су се за то само най-
 слаби, најбедни и најсиромашни люди узи-
 мали, то се наравно лако догодити морало,
 да су неки под оваком операціом и умирали,
 и зашто оп тог доба нико се ние више усудио
 ню предузимати. Међушим се са овом опе-
 раціом и овде у Лени јошн често врло срећно
 с животињяма на край излазило, и заиста е не-
 би пребало тако сасвим опбациши; ер прем-
 да се странна уливена крв за кратко време
 у ону нашу преобратиши мора, и дакле прем-

да се помлађивању и продуживању живота не можемо много надати, што би опет у неким поне болеснима, а особљиво у душевнима и нервознима, напрасно и необично оно впечатљивіе нове шуђе крви на најблаго-роднија живота орудія без сумњ велику и полезну револуцію морало произвести.

Сам онај велики Бако, ког е високи ум свако знанѣ обимао, и ког е за дуго време блуде-ћем човеческом духу најпре пуш, на ком се иштина опет паћи може, показао и раскрио, сам овај велим велики муж нашао е, да е проблема о продуженю живота вниманія и испра-живаня његовог заслужна. Њгове су мисли смѣ-ле и нове. Он представља себи живош као неки пламен, кога околни воздух непрестано овея-ва и троши. Свако, баш и само најшврће тело мора се најпосле овим непресшаним субтил-ним овеявањем разлећи и испрошити. Из шог он сад закључуе, да би се живош наш онда про-дужити могао, кад би ми ово прошенѣ оп нас удаљавали, и кад кад наше сокове понављали и поправљали. Што се пице чуваня оп спољашнѣг прошеня, то препоручуе, да се у ладной води купамо, и да наше тело, што су стари шако ра-до употребљавали, после купаня шаремо и с у-љем или другом каквом масѣу мажемо; а да би внушрено прошенѣ умалили, вели, да у-потребљавамо спокойство душе, прохлади-телну диету, опиум (маков сок) и опияшна

средства, којима се велика она живост внутренног движенія и немира умерава, и с тим скопчано прошенъ задржава. А будући да се даљ, по неопложном закону природе, у старости наше тело суши и сокови у нѣму кваре, то, да би се и он пог сачували, вели, да е добро, да се барем сваке 2. до 3. године обновљавамо, и то овако да чинимо: најпре мршавом и слабом диетом да се ранимо, и међушим нуждним средствама наше тело опспари и већ покварени сокова чистимо, а после опет да добром и пишавелном диетом и крепивелним купанјем сад већ жедне и праздне, које су у нама, жие, с оживљавајућим и новим соковима поимо и пунимо, и тако дакле наш састав телесни оп времена на време у правом смислу понављамо и по-млађуемо.—Истина, која се у овим мислима налази, мора се оп сваког припознати; и заиста свагда ће се, с нѣком само модификаціом, употребљавати.

У најновија времена више су на жалост люди напредовали у майсторіјама, како се живош покрашити, него у онима, како се исти продужити може. Много е шарлапана досад било, оп који и данас не мало число човечество може избројати, који су обрицали, да могу аспралном солю, златним пинкшкурама, чудотворним и воздушним ессенціама, небесним постелема, и магнетическим врач-

беним силама печеніе природе задржати и зауставити. Али при свем том здрав разум скоро е свешу показао, да онай славан шей за дуговечност живота от грофа Сп. Жермена (St. Germain) ништа друго ние био, осим врло обична смеса от сандаловог дрвеша, сенесовог лишћа и копра; и после да е онай у звезде ковани живота еликсир от Кальостра (Cagliostro) сасвим обични, само врло як за стомак еликсир; тако исто да и она чудотворна сила, магнетизмус, баш ништа више ние, ван една слога от воображенія, дражесни нерва и чувствености; најпосле Јошпи оне хвальне воздушне соли и златне (антимониялне) шинкшуре више да су онима, кои су њ њ пронашли и продавали, него онима, кои су њ њ узимали и куповали, помагале и на ползу биле.

Јошпи и появљніе магнетизма особито заслужуе, да се у овом собранію напомене. Едном осиромашеном и маловажном, али при том фанатическом и по свой прилици не толико с невидимим силама снабдѣном, колико от невидими поглавица зашпишшеном и вођеном лекару, Месмеру, падне најпосле на памет, да прави художествене магнетизме, и да њ као единица и главна средства против силу болести, против разслабљенія, против костоболѣ, зубоболѣ, главоболѣ и ш. д. продае. То и учини; али пошто приметити,

да му то за руком срећно иде, одма пође даљ, и стане уверавати, да нѣму нису више оп потребе прављени магнети, но да е он сам онај велики магнет, кои оп сад чипав свест магнетизираши може. — Нѣгова собствена персона тако е магнетическе силе пуна била, да е говорио, да е он и другима, не бог зна с каквом тежком майспориом, но само едним додиркиванѣм и повлаченѣм свои прспию, шта више, самим едним погледом сприобштити и даши може. Он е дѣйствиелне примере шакови люди доводио, кои су уверавали, да су оп нѣговог дирања, да често оп самог погледа нѣговог тако нешто осећали, као да њ е ко с каквом башином или гвозђем ударао. — Ову особитиу силу сад он назове живопним магнетизмом (*magnetismus animalis*, *thierischer Magnetismus*), и соедини с овим редким именом све оно, што човеку највише на срдцу лежи, мудрост, живош и здрављ, кое е он с нѣм по својој вољи сад сообштавати и рассејавати могао.

Но будући да се ово бездѣліе у Бечу ние више могло шрпити, то он оде у Париз, и попрв овде, као што треба, свой посао почне. Зачудо е сад свест к нѣму долазио; сваки е кшео, да га само он лечи, свеки е желио и кшео, да му он едну часпицу свое силе да, да и он може чуда невиђена чинити. Он е ов-

де основао едно особито тайно друштво, у ком е сваки новайлия 100 луидора положиши морао. Найпоследе е јавно говорио, да е он онај муж, ког е промисао неба изабрала, да велико обновљенија дело с очевидно пропадајућом човеческом природом предузме и коначу приведе. За сведочбу овог ево вам овде само слѣдуюће позивателно слово предлагем, кое е он преко једног свог апостола, нашер Хервиера, публикуму соопштио. „Погледајте обрешение, кое ће човеческом роду не-„наплаћену користи и свом изобретателю веч-„ну славу принести! Погледајте ову обшту „револуцію! Други ће от сад люди на земљи „живиши; њи више неће слабости на пушту „њеновог живота задржавати; они ће наша „зла само из приповедки познавати! Матере, „докле прудне буду, неће више о опасности-„ма и шегошама овог бремена знати; лако ће „се оне порађати и такову ће децу свесну по-„кланјати, која ће радиносћ, снагу и пријат-„ност стари праотаца имати. Живошине и „биле, кад се једанпут овом магнетическом „силом напоје, ослободиће се от многи дојкош-„њи болести; стада ће се лакше умложавати, биле и зеле у нашим башћама више ће „снаге имати, и дрва ће нам лепше воће да-„вати; човечи дух, кад се једанпут у прише-„жанію овог суштества нађе, може бити да-„ће још чудесније ствари из природе обште

„истеривати. — Ко може знати, колико ће „се далеко његово впеченіе у свету јошш ра- „спространити?“

Ово слушајући, рекао би човек, да е не- какав сан из оног иљадугодишњег тавног цар- ства. Па опет е све ово великољпно обрицањ и цело чудновато изгледанњ у еданпунт са- свим исчезло, чим е една комиссія, којой е по- главица Франклин био, природу магне- низма спрочије испипала и прорешешала. — Облак се разиђе, и от чипаве обсене ништа друго не остане, осим едан живош- ни електрицишеш, и увереніе, да се овај различитим повлаченњм и манипули- ранњм истина у дјйство поставипи може, по да се без слабости живаца (нерва) и фана- тизма она чудна явленія нипошто произве- сти немогу, много манњ јошш, да е он у станю човечески живош продужипи.

У ово исто време био се появио и Dr. Грахам с његовим небесним креветом (celestial bed), с таковим сирѣч креветом, о ком се гапа, да е тако чудесно свойство и- мао, да е сваког оног, кои би у њму за неко време лежао, новом живошном силом импре- гнирати, ш. е. напунипи, и нарочито у њму плође н я силу до желаемог степена узвиси- ти, умложипи, могао. Али е ђвај чудотворан небесни кревет тако мало у цвешу свога би-

тія шрапо, да е скоро за шим у руке неми-
досшиви кредитора пао, и разставлѣн парче
по парче на явной лицитаціи продан био. О-
вом се приликом шек показало, да се чита-
ва тайна у союзу електрическаго сообщенія
и конценприраши дѣйствія чувствени драже-
спи, сладкомирисни испаренія, звукова хармо-
нике и ш. д. соспояла, коим се истина за е-
дну ноћ чувственост и ужитак живота яко
увисисши, но прином и по приузроковани
мора, да се с шим брже животне силе ис-
празне и тако живот у много прекраши.

Скоро се већ чинило, да су люди идее о-
ве са свим шарлапанима оставити ктели, с
шим више, што се просвешчення част люд-
ства за немогућност оног опкровенія с шим
наплаћивала, што е дужину живота, не у
числу година, но у употреблѣнію и ужи-
ваню нѣговом налазила.

Но будући да ово нигда не може све е-
дно бити, и почем ми у садашня вре-
мена природу органическаго живота и к шо-
му нуждне потребе много совршеніе по-
знасмо, то е вредно, да ово наше знанѣ на
развишак овог важног предмета употреби-
мо, и да метод, како ће се живот проду-
жити, тако на правилама животне фѣзике
оснуємо, да опуда не само известнія пра-
вила живота изиђу, него іошш, што тако-

ђер неће ош мале користи бити, да се о-
вай прдмет еданпут из руку блудоумаца и ва-
ралица избие, кои, као што е познато, до-
пле само своя безделия у ученом полю про-
водиши могу, док га свепило пемельног ис-
пишиваня и испраживаня не обася.

ДРУГО ПРЕДАВАНЬ.

ИСПИТИВАНЬ О ЖИВОТНОЙ СИЛИ И О ТРАДЦЮ ЖИВОТА ВООБШТЕ.

Свойства и закони животне силе — понятїе о животу — трошенї живота — неоделиво слѣдство испи живота операціе — траянї живота — причине животног траянї — задржаванї трошенї живота — могућности продуженї живота — брзо и лагано живити — интензиван и екстензиван живот — сан.

Сваком, кои оће да живот свой продужи, нужно є найпре и найпрезнаши, каква є природа живота (*natura vitae*, *Natur des Lebens*) и особито шта є животнона сила (*vis vitalis*, *die Lebenskraft*) као основна причина целога живота.

Овде се сад пита, неће ли нам како могућно биши, да внушрену природу оног свешог пламена мало боль испитамо, и тако оно, што нѣга раниши, и што га слабиши може, познамо? —

Я врло добро знам, у шта се при овом испишиваню упушћам. Ово е највећа свешиня у естетву, којой се я сад приближуем, и премда сила примера има, гди се врло продрзљиви испиташель заслеплѣн и посрамлѣн с овог пуша врашио, и гди е и сам највећи нѣн познаник, Халлер, изрећи морао:

До внупрености природе не може ни какав створени дух доћи, ни ню постићи;

Зато опет непреба да се ми оп шог уплашимо. Природа е свагда наша блага мати; она люби и награђуе сваког, кои ню пражжи, и ако нам и ние баш свагда могуће, да може биши врло далеко постављну цѣль нашег тежениа доспигнемо, то опет можемо уверени биши, да ћемо на пушу, коим к нѣой ближе идемо, већ шoliko нови и полезни ствари наћи, да ће нам цео наш шруд богашо награђен биши. — И ако смо овај знашан пуш предузеши намерили, то нам е особито нужно, да се ове жице крепко држимо: да се добро чувамо, да не идемо на ню преко мере напрасним и продрзљивим одом; да нам е ум ошворен, чист и изучен; од предосторожан и свагда позорљив, да превару фантазіе или воображенія и чувства избегнемо, а пуш да нам е свагда прав и извесшан, ако и неће свагда најлакши и најприяшній биши, да е пуш искушва и разумног испишиваня — а не дешепъ продрзљиви и поеэа и предразсуж-

денія, кое обично найпосле свету показую, да смо само воштана крила имали. — На овом смо пушу найсигурни, да ћемо судбину они философа избећи, о којима Бако врло сходно вели: „они посшаю сове, кое само у та- „ми свое сие виде, али у свешлости искуства „очи губе, и управ оно найманъ примешати могу, што е сваком најясније.“ На овом пушу и с овом преправности душе дошли су от времена овог великог мужа приятельи природе к нъой много ближе, него што су икада пре тога доћи могли; они су открили нъне найдубль тайности, они су от нъни најсакривеніи сила потребу чинили, што заиста наш век у чудо полаже, и чему ће се још и наше потомство дивити. На овом су пушу неушрудими испиташельи естества својства и силе многи ствари — премда им внутреню сушество познавали нису — едним само неуморним испитиванъм тако измерили и испитали, да їй ми данас бар практически познаемо и употребљавамо. Тако е човечиєм духу за руком пошло, да он сад и над самим још непознатим сушествама владу има, и с нъима по својой вољи и по своим потребама управля. Електрическа и магнетическа сила есу такова сушества, која нам ни у чувства наша неупадаю, и кои ће природа може биши за навек неиспитаема остати, па опет смо їй ми под нашу власт

пако покорили, да нам една — магнетическа — пун на мору показиваши, а друга — електрическа — свећу код креветаша запалјиваши мора.

Шта е живош и живошна сила? —

Ови вопросы есу едни он млоги они подобни, кои нам се при испитиваню природе на пун ставляю. Премда се чине да су лаки, и премда се тичу најобичнии свакидашни появљенија, то е опет врло тежко на њи опговориши. Кад год философ ову реч сила употреби, свагда можемо знати, да е он јо само из нужде употребио, ер толкуе сввар с таковоу речи, која е и сама јошн една загонетка; ер кое икад до сад с речи сила право и јасно поњатије сојузиши могао? Овим е начином неброено число сила, сила тежине (*vis gravitatis*), сила привлаченја (*vis attractionis*), сила електрицитеташа (*vis electricitatis*), сила магнетизма (*vis magnetismi*) и ш. д. у фисики ушло, кое све управ ништа више нису, него оно х у алгебри, она непозната величина, коју јошн тражимо. Међу тим ми треба, да имамо еданпун знаке и за такове сввари, кои е битије тако познато, као што им е сушество непоспизимо, и зато нека се и мени дозволи, да њи я овде употребим, премда се с тим јошн ништо неразликуюе, ели оно, што ми живошном силом називамо, собствена каква по себи си-

ла, или само свойство матеріе, само узвишена дѣятелностъ природе, или што друго?

Животна є сила без сваке сумнѣ едина ош найобичнѣи, найнепоспѣшимѣи и найсилнѣи сила, кое се у крилу природе налазе. Она є она сила, коя све испуњава и све у движеніе полаже, она є по свой прилици главан извор, из ког све остале силе фѣзическог, а нарочито органическог света испичу. Она є она сила, коя све производи, одржава и обновљава, коіом се цело створенѣ ош толико иляда година іошш и сад свако пролеће с оном истом красомом и с оном истом новошћу показує, као што се први пунъ появилось, кад є из руку свога створителѣа изишло. Она є неисцрпима, безконачна — прави вечни дух божества. Она є наипосле она испаша сила, коя облагорођена и совршениом организціом узвишена будући, такођер и силу мишленѣа и ону душе запалює, и умном створеню — човеку — са живомом іошш и чувство и срећу живота дає. Ёр сам я свагда приметио, да се осећанѣ вредности и среће битіѣа ошвећ точно по већем или манѣм богатству живошне силе управля, и да нам тако исподостапак у нѣой гнусности и мрзости живота рађа, коима се по несрећи наш век толико опликує, као што нам известно неко изобиліє у нѣой већу волю за сваки ужитак и

за свако предприятіе дає, и живош нам сла-
бим и приятніим чини.

Кад точниє посмотримо нѣна явленія у
органическом свѣту, то налазимо слѣдую-
ћа свойства и слѣдуюће законе, из кои бар
неко понятіе о нѣой добити можемо.

1.) Живошна є сила найфинія, найпрони-
цателниѣ и найневидимия дѣятелност естес-
ства, кою ми до сад познаємо. Она у овом
превозилази и саму свѣтлост, іош и елек-
трическу и магнетическу силу, с коима є и-
наче, као што се види, у најтешнѣм срод-
ству.

2.) Премда она све пробиѣ и проницава,
то се опет неке извесне модификациє ма-
теріє налазе, с коима, као што се чини, веће
сродство има, него с другима. Зато се она
с нѣима тешнѣ и у већем количеству веже,
и посмає им некако свойска. Ову модификацію
матеріє називамо ми свезом органиче-
ском и спроемсаставни части (*unio*
organica, *organische Verbindung*, *structura par-*
tium constitutivarum, *Struktur der Bestandtheile*),
а тела, коѣ є имаю, органическим или
живош оорудним телѣма (*corpora or-*
ganica, *organische Körper*) — растѣніѣ и жи-
вошинѣ (*vegetabilia et animalia*, *Pflanzen und*
Thiere). Овай се органически спрой состои,
као што се види, у неком извесном положе-
нію и смеси найфиніи частица, и у том на-

лазимо, да живошна сила яко налечи на магнетическу силу, ер се и ова у комаду гвожђа одма пробуди, чим се он по неком извешном правлѣнію удари, и тако внушрено положеніе нѣгови найфиніи саставни частица поремети, како год што е опет он противоположеног труса нестане. Да поне шврдо ушкани кончићи (*fibra, Faser*) органически строй не чине, види се на яшту, у ком он тога ни трага нема, па гди е опет органически живош яви присутствуюћ.

3.) Она може у слободном (*in libero, im freien*) и у везаном станю (*et ligato statu, und in dem gebundenen Zustande*) бити, и у том е много налик на огњно суштество или поплотник и на електрическу силу. Како год што поплотник и електрическа сила у телу'каком'бити могу, а да се ни на какав начин допле не яве, док се прикладном дражесћу у дѣйствіе не посшаве, тако исто може и живошна сила у органическом телу у свезаном станю пребивати, а себени на какав други начин не являши, него на шай, што се одржава и он пропасти свое чува. Удивителне о том имамо примере. Тако може пшенично зрно много година, яе више месеци свой свезани живош задржати, а међу шим не извешрити, ниши се поквариши, а една само дражесш шоплоше, кад свою силу на едно ил на друго пушти, може онай свезани

живот опрешити, и развиен жив живот произвести. Шта више на овај се начин може и развиен већ органични живот прекинути и опет из нова свезати, али ће он зато опет неко време у овом стању трајати и воверену му организацију задржати, о чему нам нарочито полупи и биљне животињ или зоофити врло знатне примере дају.

4.) Како год што она с различним органичким телама различно, као што се чини, сродство има, и како год што се у једнима у већем, у другима у мањем количеству наоди, тако је и њена свеза с неким ајача, с другима слабија. И то је знаменито, да је она управ онде, гди се у већем количеству и савршенству налази, скоро обично слабије свезана, и да мањ траје, него онде, гди је се мало наоди. Несавршени и слабо живећи полуп на пример много је ајаче у себи држи, него каква савршена животиња из вишег реда суштества. — Ово је примечанје за садашњи наше испитанје опш особито знатне важности.

5.) Свако тело добива оп своје животне силе сасвим сопствен и својствен себи карактер, сасвим особљиво или специфическо одношенје к осталом телесном свету. Она му сирѣч најпре даје способност, да може впечатљивија с поля као дражести осећати (примати, percipere), и на њи опет сасвим својственим начином прошиводѣйствовати

(reagere), а после извлачи га оп часпи испод ига обшти фусически и хемически закона мртве природе, тако, да слободно можемо рећи: свако тело, у кое е животно сила ушла и уселила се, пресељава се из механическог и хемическог свеша у други нов, органически и оживљни, свеш. Овде обшти фусически природе закони само оп часпи и са известним границама имаю места. Сва вњшња впечатљнїя и дѣйсвїя другїе живо тело модифицира и оп себе отбїя, него какво мртво. Зато и не може у живом телу само механически или хемически процес бити, и све, што год у нѣму ести бива, носи на себи карактер и образ живота. Удар, дражест, зима и врућина дѣйсвую на живо створенѣ по онима законима, кое е природа нарочишо за живо тело преписала, и свако особљиво дѣйство, кое у живом телу бива, мора се као таково дѣйство смапрати, кое се родило оп вњшнѣг впечатљнїя (оп дѣйсвїя с поля) и оп прошиводѣйсвїя животноне силе (оп прошиводѣйсвїя живота из нушра.)

Овде управ лежи и шемель свойствености особљиви родова, шта више, и сваке особе (individuum). Ми сваки дан видимо, да се растѣнїя, коя на истој и еднакој земљи близу едно до другог расту и себе едном и истом раном ране, тако у свом изгледу, у своим соковима и силама опликую, као

што се само две различити ствари една от друге отликовати могу. То исто налазимо и у царству животиња; свака се животиња у целој својој природи от друге разликуе, и то е јави оно исто, о чему се обично вели: свака ствар има своју рођену, своју сопствену природу.

б.) Живоћна сила е највеће оно средство, коим се свако живо тело от свое пропасти и от уништоженія чува и у целости држи. Не само, што она целу њгову организацію ображава и уједно држи, но још много више крепко противостои уништовавајућим впечатљенјима они оспали природи сила, кое от хемически закона зависе, и кое она уништожити, или бар најмане модифицирати може. Јовде броим нарочито дјјствія и силе прулости (*putredo, die Fäulniß*), раствора (*deliquescentia, die Verwitterung*) и мрза (*gelu, der Frost*). — Никакво живо створене не може испрунути; прулост тек онда узимама, кад е најпре у њму живоћна сила ослабила или сасвим изумрла. Још и у самом њном свезаном стану може она прулости противостояти, и њу от тела, у ком се још тако наоди, отбити. Ниш може је, ни семено зрно, ни увиена буба, ниш пак полумртав човек (*asphycticus, scheinodter*) допле испрунути, док е она још у њима, и заиста е то право чудо на свету, како она толика

створеня, која тако силну наклоност и шрулости имаю, као што е и исто човечие, преко 60 — 80 — да и преко 100 година оп нѣ сачуваши може. — Али и другой спруци квара, раствору, кои наипосле сва, баш и сама најтврђа шела раствара и квари, прошивостои она за дуго силом онога свога свойства, коим саставне часпице шела едну с другом веже. — Тако исто удалява она и опасно оно извлаченѣ огнѣни часпица, мраз. Ни какво се живо шело не може смрзнути, шо ест, док е год у нѣму животно сила, не може му ништа мраз шкодити. Баш и у сред ледени они гора южног и сѣверног обраша, гди би рекао, да е цело естество оп зиме укочено, налазе се жива створеня, шта више и сами люди, којма обща ондашня зима ништа недосађуе. *) И ово се не само о нѣном слободном, но и о свезаном стању разумева. Је и семено зрно, кое у себи живота јошш има,

*) Висибабa (*galanthus nivalis*) цвѣта шта више кроз снег из смрзнуте землѣ, и цвѣт јой поред сви велики мразова, кои у зимне ноћи на нѣга падаю, невредим остае.

Хуншер е мећао рибе у води на мраз, да се смрзну, и док су год оне живиле, била е вода око нѣи печна, премда е сва друга смрзнута била, и као неку пѣнину представљала; у оном тек магновенію, кад се живота лишиле, есу се и воде и оне смрзнуле.

много ће се доцније смрзнупи, него оно, кое
 е већ мршво. Медвед чипаву зиму проводи
 полуукочек у снегу, полумршва ласта или
 лутка оп бубе живи под испим ледом, па не
 мож да се смрзне. Онда тек, кад стужа до
 тог спешена дође, да мраз живота силу нај-
 пре ослаби или упропаси, може е она побе-
 диши и сад већ мршво тело пробиши и уко-
 чипи. Овај феномен зависи оп оног својства
 животног силе, коим она топлошћу рађа и раз-
 вива, као што ћемо таки видипи.

7.) Кад дакле из каквог тела животног силе
 сасвим нестане, онда се њгова органиче-
 ска свеза одреши и њгове часпи една оп дру-
 ге одеде и разиђу. Сад оно топрв преспае о-
 по бити, шта е до сад било; њгова се ма-
 терија сад поковава законима и сродствама
 мртве хемическе природе, којой она сад при-
 надлежи; она се сад раствори и раздели у
 основне своје часпице. Сад тек слѣдуе под
 обичним обстоятелствима прулост, која са-
 ма може нас доволно уверипи, да се животно-
 на сила оп каквог органическог тела сасвим
 оделила. Али е велико и величествено заиста
 овде примечаніе, да ова иста прулост, о
 којой би човек рекао, да све на свету упро-
 пашћуе и унишћожава, мора пайпосле оно
 средство да буде, коим се опет нов живот,
 ново битіе развива. Ова сирѣч прулост, која
 свако органическо тело после њгове смрти

напада, по природи својој ништа друго ние, окром онај особито знамениити процес, коим се у виду смрти за дуљи живот неспособне саставне часпи оп своје пређашнѣ спреге најбрже раствараю и у слободу постављаю, и међу тим за други нов органически союз и за нов живот опет преправљаю и располажу. Тек што се какво тело на овај начин раствори, а оно нѣгове часпице у виду бесчислени мали црвића опет у живот пређу, или празнују своје воскресеніе у образу какве лепе травке или каквог лепог и милог цвеша. Тако оне сад опет уђу у велико оно живота коло органически сушшества, и буду, после него што се неколико пута преобразе (метаморфозираю) може бити после едне само године опет саставне часпице онако исто совршеног човечиег сушшества, као што е оно било, с коим би рекао, да су иструпе и пропале. Нѣнова дакле чинећа се смртни е друго ништа било, но само едан прелаз из старог живота у други нов живот, и животна сила оставља само зашто какво тело, да се с њим наскоро совршение и бољ опет састане, свеже и скопча. 2)

2) Ово е дало повод едном философу, те е рекао: а сад више ни мало не жалим, што скоро морам умрети; ер се а надам, да ће из мога тела, после

8.) Налази се сила у естеству, кое живошну силу могу ослабити, или баш сасвим упропастити и уништожити; но има и пакости, кое е буде, крепе и ране. На првом месту, у реду уништожавајући дѣйствія, спори особито зима, главан неприятель свакога живоша. Истина умерен степен зиме у толико укрепява, у колико живошну силу у едно збія — концентрира — и у колико счува, да се не расте и не разиђе, али е то само негативно (оприцателно), а не позитивно (положително) за ню укреплѣніе, ер іой велика зима свагда главе долази, свагда е убия. Док е зима и спужа, дошле се живош развияти не може; на зими се нити пиле из яста леже, нити семено зрно кля.

Даль принадлеже овамо извесни неки трусови, кои такођер по свой прилици дѣйствую, и то оп части с тим, што живошну силу уништожаваю, а оп части с тим, што внутрено органическо положеніе частица на шкодлив начин меняю. Тако извуче силан електрически удар или гром у едан ма сву живошну силу из бия и из живопинь, да им едни пуша органе ни найманъ не увреди.

мое смрти, лепа ружица изникнути и процветати, кою ће може бити каква најлепша и најболя кћи мога опечества узабрати, мирисати и у своя нѣжна, дражестна пуна, недра метнути.

Тако могу, особино код совршеніи створеня, душевни прусови, као велика радост и ли велики спра, у едан ма сву живоша силу упропастити и унишпожити.

Найпосле се још и неке извесне фусическе силе или моћи наоде, кое нју врло јако ослабљавају, или баш са свим искоренюју, и кое ми отуда обично отровима називамо, на пример шрула приљпчивост и шрула грозница (*contagium putridum, der faule Ansteckungsstoff*), вода или сок из лаврови прешаня (*aqua laurocerasi, das Kirschlorbeerwasser*), сушществивелно уљ горкога бадема (*oleum essentielle amygdalarum amararum, das wesentliche Oehl der bittern Mandeln*) и о. п.

Но, као што смо назвали, има и шакови сушщества у свету, која извесно неко пријателство и сродство са живошном силом имају, и која нју пробудиши, укрениши, да још по свој прилици и нѣжну јој неку и фину рану даши могу. Ова су навласито светлост, шоплота, воздух и вода, чешир дара неба, кои се с правдом пријателства и хранишельним дусима живоша називаши могу.

На првом месту стои светлост, овај без сваке сумњѣ најближњи пријател и рођак живоша, која у овом призренію много више и сушществивелније дѣйствуе, него што

се обично држи и мисли. Свако створењ у колико совршеніи живош има, у колико више свешлости у нѣга ушиче. Опузми само оп каквог распѣнія (биля) или оп какве живошинѣ свешлости, то ест, метни е у какво шавно место, па ћеш видити, да ће при свой рани, при свой послуги твојој и при свой неги, најпре бою, а после и силу и снагу изгубити, да ће слабо расшити, а најпосле да ће увенути, згеѣати се и нестати е. И сам човек ако живи онде, гди свешлости нема, мора побледиши, ослабиши и опупити се, а најпосле целу енергію и моћ живота изгубити, као што нам многи жалостни примери, дуго у мрачним шавницама лежећи люди сведоче. — Шта више, я мислим, да нећу много рећи, ако уверим, да се органически живош само тамо може наћи, гди е дѣйство и впечатеніе свешлости, и да по свой прилици онде, гди нѣ нис, ни живота нема; ер у утробі землѣ, у дубоким пећинама, гди е вечна ноћ, само се оно налази, што ми анорганическим (безживотоорудним, безорудним) живопом називамо. Овде ништа не дише, ништа не осећа, и едно само, што се овде јошш може наћи, есу неки родови плесна или камене маовине, то ест, први најнесовршеніи степен растежа — вегетаціе; и шта више, и шу се показуе, да се ова вегетація понайвише само онде рађа, гди е најпре какво год дрво ис-

шрудо. Дакле и овде се морала искра органичког живоша најпре дрвешом и водом при-
нећи, или живош производећа шрулост произ-
вести, која осим тог у оваким развалинама
не може места имати.

Друга не мањ добротворна пријатељи-
ца живошне силе ест: то п л о ш а. Она сама мо-
же прву живоша искру запалити и развити. Све
спавајуће силе, преко зиме у смршоподобном
снаноу наодећег се, естесства опет се једним
само топлим пролећа воздухом буде и у дјй-
ство полажу. Што ближе ми к обрашима, к
полусима наше земљ идемо, то нам е приро-
да пред очима све више и више мртва, и нај-
после јошш и на шакове предјеле наилазимо
гди јави никакво билъ, никаква бубица, никак-
ва мала животиња не пребива и не живи, ван
само оне велике масе животиња, као што
су кишови, медведи и о. п., које за живош по-
требну врућину у себи сачуваши могу. — Ед-
ном речи, гди е живош, ту е и топлота у
већем или у мањм степењу, и између оба е
врло важна и неразлучна спрега. Топлота дае
живош, а живош развија и рађа опет топлоту,
шако, да е често врло тежко определити,
које е оп нји узрок, које ли слѣдство.

Да би се особито знатна сила топлоте,
којом она живош рани и пробуђуе, бољ позна-
ла, вредно е да се слѣдујући решишелан при-
мер овде наведе. Неки карабинер, по имену

Пешип, скочи у Штрасбургу 2^{га} Августа 1790. године го наг с прозора милитарске болнице у реку Райну. Тек се у 3 сата после подне приметило, да га нема, и скоро е више оп по саша у води лежао, док су га из нѣ на полѣ извукли. Он е веѣ сасвим мршав био. Све што су сад кушали да оживи, ест то, да су га одма у шоплу постелю тако метнули, да су му глава високо, руке на телу, и ноге една до друге лежале. Пришом су му само јошн тел до све еднако вруѣим крпама, особито прбу и ноге облагали. Јошн су на различита места постелѣ угрияно и у крпама увиено каменѣ меѣали. После 7 до 8 минута примете, да му се горня шрепавица миче, кое се мицанѣ мало час и до саме долнѣ вилице, коя е дошла с горнѣом крепко склоплѣна била, разнесе. Сад му поѣе и пена на уста, и Пешип прогуша неколико кашика вина. Пулс или биенѣ жиле поврапи се опеш, и после едног саша спане он и говориши. — Јасно се из овог види, да шоплоша онако исто у полумршвим людма дѣйствуе, као што дѣйствуе при првом развишну живота; она сирѣг најпре подранюе најманю ону искру јошн осталого живота, после е запалюе, и приводи мало по мало до самога пламена.

Треѣа најважнѣя рана живота ест воздух (aër, die Luft). Ми ни какво сушпество не можемо наѣи, кое би сасвим без воздуха живиши могло, али добро знамо, да веѣа част

створеня, пошто їой се воздух оптузме, врло брзо, често за едно тренуте ока, гине и умире. И што његову силу на животи најбоље показује, еси, да оне животињѣ, које дишу, много више животноје силе и у совршением степењу имаю, него оне, које не дишу. Особљиво є, као што нам се чини, дефлогистизирани или огњени воздух (гас животновоздушни, гас квасородни, гас киселотворни, gas oxugenium, Sauerstoffgas) она саставна част наше атмосфере, која највише и најснажније животноу силу рани, и заиста се у новия времена (гди нас є наша чудотворна хемија научила, како се он чист получити може) приметило, да су они люди, кои су га у себе примали, по свом шелу већу моћ и крепост приметили и осетили. Темель овог огњеног или животног воздуха називаю хемици квасородником или квасородом (oxugene, oxugenium, der Sauerstoff), и ова саставна част у прав є она струка нашег атмосферическог воздуха, која ону оживљаваюћу силу има, и која при дисању у крв прелази. 3)

И вода у толико принадлежи к приятельима живота, у колико и она овај квасо-

3) Пространіе описаніе воздуха врло би умложило величину ове књиге, зато нека изволи Слагоразуман читатель о воздуху читати II. части фвсике А. Стойковича пето Сѣченіе §. 41. 49. 52 — 54 и о.

род или живошник (воздух) у себи содржава, и у колико е неопложна и највећа потреба живоша, ер без мокроше или течности нема живоша.

Ја дакле с правдом могу сад рећи, да су свешлост, шоплоша, чист воздух и вода права и сушшесствительна она у естествоу средства, која живош држе и ране. Ер остала грубия питательна средства (изузимајући оп нњи част оксигениума и шоплошника, коју у себи имаю) по свой плилицы више служе на сачуванъ органа и накнаду пошрошени телесни части. Иначе се не би могло изяснити, како могу нека створеня тако дуго, без праве свое ране живити. Погледаймо само пиле у яешу. Оно без сваке ране с поля овде живи, развиясе, расте и бива совршена животиныя. Главица зумбула, или буди каква друга може без сваке друге ране, у самой едной пари оп воде прокляти, стабло и најлепше лишће и цвеће исперати. Но и код совршеніи животиныя видимо появлянія, која се осим тог не би могла исполковати. Енглез Fordyce н. п. држао е змашарке рибе у едном суду у бунарской води, и премда им е испрва свако 24 сата, заштим само сваки 3. дан фришке воде давао, шо су оне опеш без сваке друге ране 15 месеци живиле, и, чему се више чудити треба, за шо време тако нарастиле, да су сад двапут веће биле, него онда, кад

ій є зашворио. Но будући да би ко мислиши могао, да су у истой води многе невидиме питашельне часпице могле биши, шо є он, да би сву сумню опузео, ню свагда найпре де-стилирао (у подобію ракіе), после опет с нуж-дним воздухом снабдѣо, и, да не би међушим у ню коекакве мушице и бубице улазиле и па-дале, прильжно суд запушавао. Ништа манѣ и овде су исте рибе за дуго време живиле, іош и распиле и ексцернирале (или потани-ле). — Како би иначе могло биши, да и сами люди за дуго време гладниши и опет у живо-шу оспаши могу, кад би непосредствена ра-на животної силе из обични наши ела долазити морала? Єдан француски офицер *) после многи брига и досада падне у неку душевну болест, у којой заключи, да дошле ништа не єде, док год сасвим неизгладни, и ямачно се шако своє речи држао, да за 46 дана баш ни-шта ние єо. Пети шек дан заишше исчишћене воде, с којом є за три дана по сашльика а-писракиє пию. Али кад му є казано било, да є шо за нѣгов пост врло много, шо є он по том само по 3 капль у єдну чашу воде, кад є кшео пити, сипао, и шако є с єдним ова-ким смакалцетом ракіе до 39^{ог} дня свог по-ста живио. Сад пак престане и пити, и за 8

*) Смотри: Hist. de l'Académie R. des sciences. An. 1769.

последњи дана баш ништа више ние оку-
 сно. От 36ог дана већ е морао лежаши, и зна-
 менито е то, да е он, иначе врло чист и у-
 редан човек, за цело време свога поста врло
 ружно ударао (наравно слѣдство пренебрег-
 нутог обновлѣнія спари сокова и с шим скоп-
 чана квара), и да су му очи особљиво слабе
 и без моћи биле. Све е то пред њим у вешар
 ишло, што е год говорено било, да се овог
 посла окани, и већ кад су сви мислили, да ви-
 ше о њму спасенія нема, на еданпут се опет
 у њму едним само догађаєм глас природе
 пробуди и появи. Он сирѣч види, да е едно
 деша с комадом леба, кои е маслом намазан
 био, у собу ушло. Овай углед тако му яко
 отвори волю к елу, да е одма навалице чор-
 бе искао. Сад му е сваког сапа по неколико
 кашика пиринчне чорбе давапо било, заштим
 мало по мало све яча и яча рана, док опет
 ние, премда лагано, оздравио. Али е не
 манѣ и то знаменито, да е њговог воображе-
 ног спаня, њговог лудила, међушим, док е по-
 стио и немоћан био, сасвим неспало било, и
 да се на своє обично име свагда опзивао; али
 почим се опет средством ране опоравио и у-
 крепио био, шаки су му се све чеше пређаш-
 њи неомесани и будаласки идеа опет на
 врат попеле *).

*) Други пример, гди е живот за 36 дана, без сваког

9.) Има іошп едно средство, кое живош-
ну силу ослабљава и умаљава, и то е онайгу-

уживања обичне ране, само одним поцлошом и воз-
духом сачуван био, наводим іошп овде, ер сам га
я сам сматрао, и ер я о нѣговой спрогой испини
свагда добар сприм. Една здрава, али покою и
чрножучію наклонѣна ош 18 година девойка падне
еданпуш, после силног немира, у меланхолію, и,
кад е ово већ неколико дана праяло, у совершенно
сноблезань (леварг), у којой сву осећаня и мицаня
силу, іошп покрай тог и свесш о себи изгуби. О-
во е 6 неделя праяло. За цело то време она е као
какво мртво тело изгледала; ни какви други знав
живоша нис се на нѣой показивао, осим пулса и
дисаня, и ништа нис ела, окром сваки дан по едну
шольицу ечмене чорбе, кою су с великом нашегом
у ню сипали. Нѣи долни пруп тако е яко опао
био, да се врло лако леѣне ршеняче скроз опипати
могле, и наипосле е на прулост тако ударала,
као што е обично свуда, гди е дуга глад. — Сва
найлча дражителъна и возбудишельна средства ни су
ништа помоћи могла, док я наипосле нисам гал-
ванизмус употребіо. Истина ни овай из почетка,
кад е кроз лажипу и леѣа управлѣн био, нисе баш
ништа издѣйствовао. Али кад е едан пол на лажипу
а други у уво метнуш био, то е за чудо велику
измену учинио. Досад недвижиме образа мишице
спану се у еданпуш с одаіом наисилниег бола
скупляши, мрпвачка бледост лица добие румен из-
глед, затворене очи се отворе, она се за 6 не-
деля сад први пуш исправи, и повиче: опче! оп-
че! — први глас, кон е от себе за цело то време
дала. — От овог доба остане она свагда при се-
би, почне ести и ѣ рани себе привикивати, и та-
ко получи опет свое силе и совершенно употреблѣніе
свог тела, и мало по мало сасвим оздрави. 4).

битак, оно прошенѣ силе, кое из самогнѣног
появлѣнїя произлази. Кад год живоша сила ра-

- 4) Найзнаменитѣи пример от ове струке без сваке
сумнѣ ест слѣдуюѣи, кои сам я сам ове године
овде у Бечу видно, и ком су се найвеѣи люди, као осо-
бищо редкой и чудной ствари, дивили. — Карл
Хааф оберфурир 20. гарнизонског баталїона у Ко-
морану, човек от 30 година и оженѣн, уплаши
се яко због учинѣног неког порока у свом званїю,
и после овог стра 6. Юнїя 1823. год. падне у
катаlepsїю, у болест, гди е без икакве свести о
себи и о осталом свету спавао. Овако е 3 месеца
лежао, и за шим у неко сопорозно спанѣ пао, гди
се никоим начином нїе могао пробудити и обаве-
стити. У овом е спанїю био до месеца Ноембра
1824. год., и будуѣи да му се у Коморану нїе мо-
гло помоѣи, послаш буде у Бен, да се овде лечи.
На пушу се извратила кола с њим, и он е и при
овом случаю као мртва клада лежао. 22ог. Ноембра
1824. год. донешен буде у клинику медич. хирургиче-
ску у вишшилуш Јосифов, гди га е покойни про-
фесор Др. А. А. Кастеллиц лечио. Овай лекар,
употребляваюѣи наравно при тако важном случаю
и совет остали лекара и професора, найпре му
е дао, да се скрепителным и возбуждителным
лековима изнуспра лечи, али будуѣи да му ово ни-
шта нїе помогло, то му е ѣошш на врат са спраг
две моксе — яко, палеѣе средство — метнуо,
после ког шакоѣер ништа се нїе могло приме-
тити. За шим на неколико дана палили су му по-
пилак с усияним гвожѣем, али се и от овог
никакво движенїе нїе могло на нѣму приметити.
Тек после неког времена опазило се неко мицанѣ
на ногама, рукама и на дољной вилици. Међуприм
се често употребљавало купанѣ у врло якој
каустической води (коя дко дражи, возбуже

ди и послује, свагда се по мало троши и свагда се оп нѣ по нешто опузима; дакле ако би она непреспано и јако у послу била, то би се наравно скоро сасвим испрошипи и упропаспипи морала. Ово се јасно види из обичног и свакидашњег искуства, ер кад ми мало више одимо, мислимо и ш. д., то ест, кад нашу живошну силу у оду или мишљену напрежемо, обично се уморимо и сустанемо. То

и пали) и синапизми (фластери, кои извлаче и рану праве) на шрбуву. Оп ог ог поступаня најпосле се приметило, да му е оп дана на дан болѣ било, и да е све више и више к себи долазио, докле ние најпосле 22. Јануара 1825. год., после него што е више од године и по без икакве свеспи о себи и живопу своме лежао, сасвим к себи дошао и устао. Најпре, како се пробудио, питао е о својој деци, али е само мало и неразумно говорио, за шим е све болѣ и болѣ могао говорити, док ние своје право здравлѣ и све силе и способности свога тела получио. Сад е здрав. За цело време своје болести ништа друго ние уживао, окром чорбе, понавнше саме бистре супе оп говеђине, коју су му други у уста без сваког нѣговог знања уливали. — Ми се овде чудипи морамо, најпре, како се живош под известним обспоятельспвама, с малом раном, без сваког обичног и богатог сла, за тако дуго време сачувати може; после, како се цео живош оп едне само велике спрасти, овде оп спра, поремелипи може, тако, да цео випи, душеван живош са свим престане и само нижи, вегетативни, у најнижем спелену еспане, коим се јошпи за неко време запаена искра вишега живота подрањое и тело одржава.

се іошп яснїе видїти може из новїи галвани-
чески опиша, коима се после смрпї іошп жи-
већа мишица (*musculus*) или живац (нерв, *ner-
vus*) металним драженїм и полагањм раздра-
жуе и у движенїе поспавля. Ако се ови опи-
ти едно за другим, предузму ш. е. ако ово
драженї мимица или живаца често и јако буде,
то се сила у њима брже умали и попроши, а
на прошив тог ако се лакше уздражи, то се и
она доцниє исцрпи и попроши, и шта више и
онда, кад би рекао, да єнѣ већ сасвим неспало,
може се опет после неког времена, за кое є
у покою лежала, у дїйство позвати и возбу-
дити. Из овог се дакле рађа едно ново нега-
тивно средство, кое живоїну силу укрєпиши
може, и то є покой, почиванї њно или пре-
кинуто дїйство, коим се опет скупити и ја-
мачно умложити може.

10.) Главна живоїне силе дїйства несо-
стое се само у том, да внѣшна впечатлївнїа
као дражестї прима и на њи противодїй-
ствує, но іошп много више и у том, да састав-
не части, кое се у тело уносе, у органическую
природу преобрази и обуче (ш. е. да їй по ор-
ганическим законима свеже и скопча), и да им
онаї изглед и онаї крої да и приспара, као
што конац организма особљивог изискує (ш.
е. сила пласмическа, сила производна (*vis re-
productiva*), нагон образователњи (*stimulus
formativus, der Bildungstrieb*).

11.) Живошна сила обитава и налази се у свима частима органичког живог шела, како у тврдитма тако и у печитма, али се зато опет по различности органа различитим начином одаје и показује: у живцима осећањем (чувствителност, *sensibilitate in nervis*), у мишицама дражењем (дражестелност, *irritabilitate in musculis*) и ш. д. Ово бива за неко време видимо и с умложењем и зато ми то називамо плођењем, растењем — дошле, док какво органичко шело свой опшестества определѣн степеи совршенства не-поспигне. Али при свем том образоватељна и производна ова сила још непрестаете ради-ти и дѣјствовати, но оно, што е пре тог на то употребљавала, да шело расте, опсад на то употребљава и обраћа, да се шело понавља, и ово исто непрестано производенје ест едно опш најважнии средстве за битије и живош буди-ког органичког створеија.

Ово нека буде доста о природи ове чудотворне силе. Сад ће нам дакле лакше бити, што извистније о опшошеиу живошне силе к истом живошу, о том, што ми еди-ствено живошом називамо, и о шраиу његовоне, казати и предложити.

Живош органичког створеија ест слободно дѣјствуюће стаете живошне силе, и с тим неразлучно свезано возбуждеије и дѣјствие ор-

гана, или живом органичног тела ест слободна животно силе радња, по различности нѣгови органа или орудія различна, али без престанка присушствујућа. Животна е сила дакле само способност, испи пак живом дѣйство и извршеніе, кое средством телесни орудія бива. — Сваки е живом слѣдователно она свепрајућа и непрестана операція или дѣлательност, која е сложена от появљенія силе и органичног напрезанія или дѣйсвія. Защо се овим процесом непрестано мораю силе и органи прошиши, и да се дакле сасвим неби испрошили, то ест, да би свеп живота попраю, нужно е, да се све оно, што се у том от силе и от орудія попроси и умади, опет непрестано наѣнађуе и понавля. Може се дакле процес живота као какав непрестани прошенія процес сматрати, и нѣтова сушствителност или природа у непрестаном прошенію и обновљенію (*consumtio et renovatio*) нас сами определити. Често су већ люди живом с огнѣм сравњивали, и заиста е и едног и другог сасвим еднака операція, сасвим еднако дело. Рушителне и производне силе есу у нама у непрестаном послу, у непрестаной борби, и сваки час нашег битія ест чудновата смеса от кваренія и правдѣнія, то ест у сваком магновенію нашег живота кваре се и проше без броя нашег, тела

частини, али у том истом магновенію опет се на место њи друге без броя нове праве и производе. Док є животно сила још у првој својој новостии снаги, докле оне живе производне и образователне силе још држе превенство, и докле у овој борби една част оп њи остає сувише; зато међушим телом расти и у своє совершенство долази. После мало помало долазе оне у равну меру, и онда прошенє с обновљєніем у тако равном опношенію стои, да тело нип више расти, нипи пак опада. Али наипосле кад се живоппне силе већ почну умаљавати и органи кварити, онда починє и прошенє ма опимати и производности или обновљєніе надячавати, чега є погле опаданє, деградація, наипосле коначан расшвор и смрт неразлучно слѣдство. Ово ми свуда и у свему налазимо. Свако створенє има при периода: расшенє, равновѣсіе или шанє покоя и опаданє.

Траянє живота зависи дакле вообште оп слѣдуюћи пунктова: 1) най и наипре оп збира или количества живоппне силе (*summa vel quantitas vis vitalis*), кои се у створеню каквом наоди. Навравна ствар, већи збир живоппне силе више ће праяти и доцниє ће се потрошити, него онай мањи. Али ми из више казати сад већ знамо, да животно сила с некима телами у већой, с другима у мањой родбини стои, да

се у еднима у већой, у другима у маньой сумми наоди, после, да е неке внѣшнѣ силе ослабляваю, друге опет ране и укрепляваю. Ово е дакле већ први шемель, опш ког дужинди краћи живот зависи. — 2) живот не проши само животну силу, но и орудія телесна или органе, слѣдовашельно оно тело, кое крепна и яка орудія има, ш. е оно тело, кое е ячег састава, доцније ће се сасвим испрошиши и поквариши, него какво друго, кога е зданіе нѣжно, слабо и прошно. Далѣ, операція испог живота изискуе непрестано послованѣи дѣйствіе известни органа, коя ми опшуд органима живота називамо. Ако су сад ови неупотребительни, слаби или болесни, то наравно ни живот не може дуго шраяти. Далке известна и умерена ячина организаціе и присшойна крепост састава животни органа дае нам други шемель, на ком дужина живота почива. — 3) Али јошш и процес испог прошеня може брже или лакше своим пушем ићи, дакле и шраянѣ нѣгово, или живота, при сасвим еднаким у осшалом силама и орудіяма, дуже или краће биши, по како сирѣч она операція брже или лакше концу своме иде. Ово ће слѣдуюћи пример изяснити: Узмимо две еднаке у свему свеће, па запалимо едну с оба нѣног края, а другу само с едног, то ћемо видити, да ће она

прва двапут брже изгорети, него ова друга; или запалимо одну свећу у самом оксигенира-
том воздуху, а другу у овом нашем обичном
то ће она прва заиста десет пута брже из-
горети, него ова друга, ер оваки медіум про-
цес трошења десет пута више ускорава и
умножава. Ово е трећи шемель различитог
праянја живота. — 4) И будући да е најпосле
накнађењ изгубљени и произвођењ потроше-
ни часни главно средство, коим се трошењ
у равной мери држи, то ће наравно оно ше-
ло, кое у себи и изван себе боля средства за-
лакше и совршеніе свое обновљеніе има, дуже
праяти, него буди какво друго, кое е овога
лишено

Єдном речи, праянъ живота сваког ство-
реня зависи от сумме или количества врође-
ни сила, от веће или мањ ячине нъгови ор-
гана, от бржег или лакшег трошења, и от
совршеніе или несовршеніе рестаураціе. —
И све идее о продуженю живота тако исто,
као и сва средства, која су се до сад из-
мислила, и јошп и она, која ће се от сад
предлагати, могу се у ова 4 реда приве-
сти, и по овима основоположеніама разсуж-
давати.

Из овог се могу многа поучительна слѣд-
ства извадити, и осим шог и шавна нека питања
изяснити, от кои я овде само неколико ми-
могред назначуем:

Ели граница живота определѣна или ние? — Ово е пишанѣ често веѣ инапу повод давало, кои е философе от богослова раздоявао, и веѣ више пуша вредност сироме медицине ограничавао и рушио. Но међушим може се оно по горе наведеним понятіама лако разрешити. У неком известном смислу имаю обе партае право. Ер без сваке сумнѣ сваки род створеня, иша више, и свака по себи особа, тако исто има известан свой край живота, као што има известну и определѣну свою величину, свою собствену массу животне силе, свою собствену ячину органа и свой собствен начин, коим се с едне стране троши, а с друге стране обновљава, ер прањ живота сасвим зависи от овог трошеня, кое наравно ни за едно шренуѣ ока не може дуже праяти, нег колико силе и органи траю. Пришом іошті ясно видимо, да свака класса створеня има свою определѣну границу живота, коіой се очевидно свака нѣна особа (individuum) манѣ или више приближава. — Али при свем том може се ово трошенѣ ускориши или задржати, могу на нѣна добра или зла, убитачна или хранишельна обстоятельства дѣйствовати, и тако дакле, против оного природног определѣнїя, конач или границу живота премесити и покварити.

Сад се веѣ може вообште и на пишанѣ отговориши: може ли се како жи-

вош продужиши? — Може заиста, али не
 врачанѣм и коекаквим шинктурама, и не у
 толико, као да би дашу нам ону сумму и спо-
 собност животне силе умложити и цело о-
 пределѣніе природе обрнути могли, но само
 у толико, у колико нам оне горе изложене 4
 идее дозвољавају, на којима се управ шрајанѣ
 живоша оснива: укрепљѣніе животне силе и
 органа, задржаванѣ шрошеня, и подпомаганѣ
 и олакшаванѣ обновљѣнія или рештаураціе.
 — Што више дакле рана, одело, начин живљѣ-
 ня, клима, да још и сама художествена
 средснва овим потребама за доста чине, то
 ће она више на то дѣйствовати, да се наш
 живош продужи; напрошив шог, што им више
 усупрот раде, то ће шрајанѣ битія крапити
 и граничити.

Особито заслужуе овде да се још и оно
 посмотри, што я задржаванѣм (*detentio*,
retardatio) живошнога шрошеня назива-
 вам, и што е пред моим очима најважнѣе
 средство, коим се живош продужити може.
 Кад себи извѣстно какво количество животне
 силе и органа, као неко сокровиште, као не-
 ки фонд представимо, и мешнемо, да шрајанѣ
 живоша от шрошеня овога фонда зависи, то
 ћемо лако наћи, да ће се ячим напрезанѣм и у-
 пошребљиванѣм органа и с тим скупчаним шро-
 шенѣм оно сокровиште наравно брже, а
 друге шак спранс умереним и мањим упо-

пребляванѣмъ спорие и лакше попросиши. Онай, кои у едан дан двапутъ више отъ свое живошне силе проши, него други, мора правно с толико пре фонд ове силе попросиши, и органе, с коима двапутъ више и яче ради, с толико брже исквариши и уништовжиши. Енергіа дакле или моћ живота увек ће са своимъ праиѣмъ у обрашномъ опношенію биши, шо ест, што с веѣмъ напрезанѣмъ какво створенѣ живи, шо више нѣговъ живош отъ дужине губи, или ко се више у свомъ живошу усилява и напреже, онай манѣ и краће живи. — Изреченіе дакле, брзо живиши, што е сад у насъ обично, естъ са сваке стране истино. Ср се прошенѣ живота како радиѣмъ тако и уживанѣмъ заиста ускориши или закасниши, и дакле брзо или лагано живиши може. Я ѣу у напредакъ прво напрегнушимъ, а друго прошегнушимъ живошомъ (у смашраню могуѣштва и способности: *vita intensiva*; и продуженя и пространства: *vita extensiva*) називати. 4) Ова се истина не само код чо-

4) Има многи, кои држе, да се дужина и вредностъ живота не состои у многимъ го инама, но у многимъ делама и заслугама. Напроштившогъ општивше шакови има, кои многе и лне послове презиру, и многе године и седе власи за меру дугогъ и заслужногъ живота узимаю. Први обично живе интензивно, други екстензивно. Ср се први у своимъ пословима тако напрежу и усиляваю, да они свагда за едан

века, не и у чипавой природи потврдиши може. Што є манъ напрегнути или манъ ишпен-

дан и. п. ону ствар и болъ и брже свршу, кою други за два, за три дана не могу свршити. Или, ако се ужишак у смапранъ узме, први за едан дан више пию, еду и уживаю, него други за два или за три дана, премда су и код едни и код други сва обстоятелства еднака или бар скоро еднака. Ишпензіа или напрезанъ више се состои у проиженіи сила — оп чєга и тело у равной мєри слаби и изнемогава, — а експензіа или протезанъ више у ишпєденіи и умложаваніи сила — оп чєга се и тело равномерно крепи и чува. — Єр веће усилаванъ и напрезанъ, п. є. већа радия или веће уживанъ, више црости и квари како силє тако и тело, него манъ и слабє, па с тим више, ако су у осталом сва внущренія и внѣшня обстоятелства еднака. — Порекло, воспитаніє, начин живлѣнія, ношніа, званіє и различіє станъ, темпераменти, и. п. д. чине, да се люди у єдиной и истой климѣ, како у чини и снаги тела, тако и у способностима душевними єдан оп другою разликую: єдан єачи и снажнѣи, него други, овај има веће душевнє способности и веће таланте, него онај; єдном рєчи, сваки човек има своє собствєнє како душевнє тако и телєснє силє, по којима он мора своє определѣніє, своє послове, буди кот рєда они били, управљати и себє у свєму по њима владати, ако є рад онај степен свог живота постигнѣи, кон му є природа, по мєри оп способности, определила. Ако є Пешар оп Павла како у душевним тако и телєсним силама слабѣи, нека се не усишава, да оно научи и с памєтїу произведе, или оно поїє и поєде, или оно ужива, што Павла поднєсти и произвєсти може, єр ѣе иначе

живан живош каквог створеня, по он дуже прае. Ако ми дружином, гноєнѣм и другим художественим средсѣвама инпензиван живош каквог раснѣнїя умложимо, по ће се он наравно брже развиши и у совршенство привести, али ће такође још брже и пропасти и свршити се. — И само оно створенѣ, кое ош напуре више живошне силе има, али се припом у живошу свом и више напреже и у-сиљава, краће живи, него друго, кое е испи-

нипензивно живити и тако своє силе и себе пре уништижити и упропастити. Нужно е дакле, да сваки најпре себе позна, по ест, да своє силе и своє способности добро испита и измери, да може на путу свога живоша онако радити и уживати, како ће свой определѣни боназ срећно поспити и без сваке убитачне инпензије живити. Силом се ништа добро не може учинити. Умереност е и овде најбоља панацеа живоша. Ко е слабѣи нека своє силе лагано и умерено упражњава, да би мало по мало до веће крепости дошао; а ко е јачи, нека своју јачину пристойно употребљава, да му не би најпосле шкодила, или оп ленѣости у слабости прешла. Међушим много човек и у својој природи може учинити, ако паметно и разумно у свои дели поступа, а тако исто много може своју природу покварити и на зло е управити, ако безумно и по распуштѣним спраснима живи. О овом нас искуство изобилно учи. На оно, што велимо: да што ми е, и на спрости не треба се нигда ослонити, ср ћемо иначе не само наш карактер човечесѣва изгубити, по још ћемо се пре времена у пропасти бацити!

на у живоїной сили сиромашниє, али се оп природе манѣ напреже и усиљава. Тако се и п. зна, да совршеніе класе живоїниа много више живоїне силе имаю, него растѣніа, па зато опеш едно дрво сто пуша дуже живи, него какав живоша пуни конь, ер е живош дрвета иншензивно слабиі. — Овим начином могу и она обстоятельствва живош продужиши, коя га иначе слабе, само ако му иншензивно дѣйство умалѣваю, као што напрошив шог нѣговом прааяню сва она шкоде, коя га иначе крепе и возбужую, само ако нѣгову внушрену дражеснѣност преко мере умложавая; и из овог се већ види, како врло велико здравлѣ живош покраиши, а умерена нека слабѣст нѣга продужиши може, и да диєта и средствва за продуженѣ живоша нису само она, коя се подименом: укрєпительна разумеваю. — Сама нас природа у овом најболѣ руководи, будући да е она с бишїем сваког совршенієг створєня извєстну єдну уредбу скопчала, коя прошенѣ нѣговога живоша задржава и закоснява, а с тим нѣга само оп брзе пропасти чува. Я овде мислим на сан (somnus, der Schlaf), на оно спанѣ, кое сва створєня совршенієг реда уживая; ер е сан заиста она особито мудра уредба нашуре, коя е нарочито на то определѣна, да прошенѣ живоша уређує и закоснява, єдном речи, сан е оно овде, што е подвис (pendulum) у саму. — Вре-

ме сна ние ништа друго, окром почивателъна инпензивног живопа или привидаи ушпрб живопа; али управ у овой паузи, у овом прекиданю нѣговог дѣйсва, лежи найвеће средство, кое га продужуе. Едно само оп 12 — 16 сати непрестано траянѣ инпензивног живопа код човека, шако велико прошенѣ у нѣму производи, да му найпосле жила много брже куцаши почне и да га неки род обште грознице (кою ми свакидашњом вечерњом грозницом називамо) уваши. Али пошпо му сад сан на помоћ дође, то га одма у неко више пасивно ш. е пашеће спанѣ посшави, и за 7 до 8 сати прекине му се онай прошећи виор живошне конзумціе шако добро, и изгубљне оне часши нѣговога тела накнаде се шако лепо, да сад биенѣ жиле и свако оскјало движеніе опет лакше и правилније постане, и све опет своим мирним пушем пође. *) — Зато се ни оп чега на свешу не можемо шако брзо испрошиши и упропаштиши, као оп другог неспаваня. — Сами они Неспори расшѣнія, дрва, не би, без свакогодишнѣг зимног

*) Зато стари люди обично маиѣ спавая, ер е нѣнов напрегнуши жиоп, нѣновог живопа трошак, слаб и без енергіе, и дакле шпо они маиѣ накнаде и подкрепљѣнія потребуу.

спаваня, свой живош тако далеко дошера-
ли. *)

*) Шта више и код неки родова бильнога царства на-
лазимо ми ямачно таково нешто, што се са сва-
кадашњим спаванѣм човека сравнити може. Они
свако вече или скупљаю свое лишће едно на друго, и
ли га к земаљи спуштаю; цвѣт им се затвори, и
цео њин изглед издае неко станѣ покоя и мира. О-
во су неки вечерньої ладовини и благи преписивали,
али то исто бива и у спакуеним баштама. Други
су опет мислили, да е све то слѣдство мрака, но-
ћи, али се едни затвораю у лето већ по подне у
6 сати. Шта више *tragorodon luteum* затвора се
већ у ютру у 9 сати, и зато би се ово билѣ баш
добро с оним ноћним животињима и птицама срав-
нити могло, које су само ноћу будне, а дано спа-
ваю. — Јошн се и таково едно билѣ налази, које
се сваког скоро сата затвора, и на овом се биль-
ни сатн (*die Pflanzensuhr*) оснива.

ТРЕЋЕ ПРЕДАВАЊЕ

ТРАЈЊЕ ЖИВОТА РАСТЊИЈА.

Различност њина — едногодишња, двогодишња, многогодишња — искуства о обстојателствима, која ово о-
пределяју — резултати, кои из њи испичу — у-
потребљиве на главна основоположења дуговечно-
сти живота — важно впечатље плођења и културе
на трајане живота растљива или била.

Сад, да би до сад наведена боље потврдио
и испитао, нека ми се допусти, едан поглед
на све класе органичког света бациши, и
искуства и доказателства за мое речи по-
пражиши. Овде ћемо још прилику имати и
она најглавнија обстојателства познаши
коима се живот продужиши или пократиши
може. — У овом е царству врло велика раз-
лика у трајању живота различити органиче-
ски створења. — Од плесна, кои само неко-
лико саи живи, до кедре, ког живот често
иляду година трае, какво е растојање, какво
неброено число степена, каква разлика живо-
та! Па опет чишав шемель овог дужег или

краћег живопа мора у својственој природи сваког особљивог створеня, и у нѣговом живљня меспу, кое му е у пространом овом созданию определѣно, почивати, и шу се прилѣжним испишиванѣм наћи. Ово е заиста величествен и за наше знанѣ знапан, али припом и шакови предмет, кои се едва прегледаши може! Зато ћу я задоволян биши, ако само главне ствари из нѣга извучем, и у наше присушествуюће предпріятіе поставим.

Овде нам найпре у очи падаю растѣнія (билни растеж, билѣ, поникао, *vegetabilia, plantae, die Pflanzen*), овай непрегледим свет створеня, овай први степен органически сушнѣства, коя се внутреним присвојаванѣм ране, различите особе представляю и свой род распођую. Каква е велика овде разлика у изгледу, организаціи, величини и трајню! Као што су найновіи естествовеници нашли, има найманѣ 50,000 различити родова и видова.

Нишпа манѣ опет се она могу, смаatraюћи трајанѣ нѣинога живопа, у шри главне класе привести: у прву класу долазе едногодишња, или право рећи полугодишња, коя у пролеће ничу, а у есен умиру, у другу двогодишња, коя после две године гину, а у трећу многогодишња, коя јошш дуже траю, од 4 до 1000 година.

Сва она растѣнія, коя имаю сочан и водњикаш состав, и к тому јошш врло фина и

нѣжна орудія, есу крашког живота, и праю само одну, найвише две године. Само онай по-никао, кои има яча орудія и гуше сокове, прае дуже; а за найвиши и найдужи бильни живот свагда се дрво изискуе.

Баш и међу оним растѣніама, коя само одну или две године праю, већ знашну нала-зимо разлику. Она, коя су ладне, безмирисне и безвкусне нарави, у еднаким иначе обсто-ятельстввама, не живе толико, колико друга, коя су многомирисни, балсамически части, сушществительног уля и шпиритуса пуна. Н. п. салапа, пшеница, раж, ечам и сви оспали пшенични родови нигда дуже не праю ош ед-не године; напрошив шог шамнян, пүлей, и-соп, мипвица, пелен, маіоран, жалвия и ш. д. могу две и іошп више година живиши.

Шибльици и маня дрва могу до 60, нека баш и до 100 и више година распиши и прая-ши. Чок ош или винова лоза живи 60, да и 100 година, и іошп и у найвишой своіой ста-рости роди. Тако и рузмариш. Али акане и бршлян могу више ош 100 година прая-ши. Код неки родова н. п. рубуса (рибизла) врло е шежко век определиши, ер ньиове гранчи-це у землю иду, и одавде све еднако нова дрвца шераю, шако, да е шежко распознати шара ош нови, и да би рекао, да ньино бише мло-го година прае и перенира.

Найвећу старост постижу само найве-

ка, најяча и најшврѣа дрва, као што е раст, липа, бук, кешен, брест, явор, кедар, маслина, палм, дуб, баобаб. *) За цело се може рећи, да су неки кедрови на ливану, оно славно кешендрво *di centi cavalli* у Сицилији, и многи свети распови, под којима су јошш наши спари свое богослуженіе совршивали, 1000 и више година у листу и живому провели. Они почитаніе највеће заслужују, и једини су јошш живећи знаци и сведоци ош старога свеша, кои нас неком свешом езом пуне, над на њима оне седе власи ош ветра зашуште, кое су већ негда Друидама и нашим дивљим праошцима, кои су јошш у медведини све украшеніе одеда налазили, ладовину правили.

Сва дрва, која брзо расту, као што е бор, брез, кешен (ког се плод еде) и ш. д. свагда имају мекше дрво и краћи живом. — Најшврѣе дрво и највећи век има раст, кои ош свию оспали дрва најлакше расте.

*) Ово ош скоро нађено дрво (*cadansonia digitalis*) по свој прилици е најстарије. Дебљина његовог стабла износи 25 стопа, и Адансон е нашао у среди овога столбѣа на дрвама, која су само 6 стопа дебела била, имена морепловаца јошш из 15. и 16. столбѣја изрезана, која се при свој овој дужини времена јошш нису тако јако разширила и развукла била.

Манѣ поникао вообште има краћи живот, него велики, високи и разгранати.

Али има и шаки дрва, која у осталом најпоспояније и најтврђе дрво дају, па опет зашто не живе најдуже. Н. п. зеленика или шимшир, кипарис, вениа, ора и крушка не живе колико, колико липа, кое е дрво много мекше.

Едно на друго сва она, која вкусан, њжан и облагорођен род носе, краће живе, него шакова, која или баш никакав, или само за ело рђав род дају; али и међу овима свагда бивају она сшария, која орасе и жир носе, него она, што ягоде и род с кошшицом роде.

И сама ова дрва, што манѣ живе, ябука, крушка, кайсия, бресква, шпрешня и ш. д. могу у добрим обстоятельствама до 60 година живити, особито ако се кадкад от маовине, која на њима расте, чисте.

Вообште можемо узети, да она дрва, која лагано и доцкан лишће и род добивају, и опет лагано и доцне губе, много сшария бивају, него онакова, која лишће и род и рано добивају, и рано губе. — Далѣ кулшивирана или пишома вообште краћи имају живот, него дивля, како год и она, која кисело и опоровоће дају, дуже живе, него она, која сладко роде.

Врло е међушим и што знаменишо, да дрва, око кои се земля сваке године обкопава,

испина живљѣ распу и већи род носе, али при-
шом пре него иначе умиру и пропадаю. На-
против тог, ако им се земля само сваке 5^{те}
или 10^{те} године обкопава, то дуже живе и у
лишту праю. — Тако историческо поливанѣ
и гноенѣ род подпомаже и умножава, али
шкоди праю живота.

Найпосле се и честим обрезиванѣм гра-
на и пупођака врло яко живот расшњія
продужиши може, шако, да се и сам мали по-
никао, кои иначе дуго не трае, као што е ла-
вандул, и с о п, и о. п., овим поступком може
до 40 година у свом бильном животу задржати.

Још се и то приметило, да су она дрва,
која су већ спара била и дуго време без сва-
ког расшєня спояла, опет из нова живљѣ и
ново лишће и некако млађи живот добила, по-
чем су люди землю око нѣиног корена обко-
пали и разредали.

Кадова из искуства узета положєнїя про-
смошримо, то нам се јавно показує, како она
јак потврђую више примљена она основна по-
ложєнїя о животу и о праю живота, и како
се са свим с оним мислима и идеама слажу.

Прво наше основоположєнїе било е ово:
што е већа сумма животноє силе, и
што су ячи органи, то е дуже пра-
янѣ живота, и ево сад то исто налазимо
и у нашури; ер управ највећа, најсовершенство
и најболѣ изображена расшњія, (дакле она,

кои́ма найви́ше си́ле преписа́ти мора́мо), и још́и к то́му и ша́кова, ко́я на́йча и на́йпо-
сто́яни́я ору́ди́я (дрво) има́ю, на́йдуже жи́ве,
н. п. рас́т, ке́дар.

Ја́но се овде́ показу́е, да ве́личина шеле-
сне ма́ссе дос́та прино́си к проду́женю живо-
та, и то́ из ови́ узро́ка:

- 1) Ве́личина са́ма ве́ћ показу́е, да у н́о́й
мо́ра ви́ше живо́шне или обра́зова́тель-
не си́ле би́ти.
- 2) Ве́личина да́е шелу́ ве́ћи капа́цитет жи-
во́та, ви́ше по́верхности, ви́ше уо́да
за в́тче́ни́я, ко́я с по́ля дола́зе.
- 3) Ш́то е́ ве́ћа ма́сса ка́квога шела́, то се
ви́ше вре́мена и́ште, док га ви́йше и у-
ни́штво́жителъне си́ле са́свим по́проше.

Али ми при то́м још́и и то́ нала́зимо, да
ка́кво рас́тѣ́и́е мо́же врло́ ја́ка и врло́ посто́я-
на ору́ди́я има́ти, па за́що о́пет ма́нѣ жи́вити,
не́го дру́го, у ко́га су ору́ди́я ме́кша и сла́бја,
н. п. ли́па жи́ви мло́го ви́ше, не́го шимши́р
и кипре́с.

Ово́ нас во́ди к е́дном, за органи́чески жи-
во́т и за на́ше бу́дуће истра́живањ врло́ зна́ш-
ном и ва́жном зако́ну, ко́и ова́ко гла́си: у
органи́ческом свешу́ са́мо е́дан из-
вес́тан сше́печ швр́дине и ја́чине
пра́янѣ живо́та подпома́же и проду-
жу́е, а врло́ ве́лика швр́дост по́кра-
ћу́е. Воо́бште е́ то́ и ко́д ано́ргани́чески

(безорудни) створеня истина: што е шврђе какво шело, то више шрає; али код органически (орудни) створеня, гди се шраянѣ бишїя у возбуђеном дѣйствиу органа и у циркулаціи сокова сосшои, ово има своє границе, ер кад су органи врло шврди и яки, и у њима сокови врло прионљиви и гуспи, онда биваю она пре недвижима и непроходна, онда се пре загушую, и шако пре у старосш долазе, и дакле брже и умиру.

Али шраянѣ живоша не зависи само оп збира или сумме живошне силе и органа. Ми смо видили, да овде много чини и брже или лакше шрошенѣ, совршенїе и несовршенїе обновљенїе покварени и изгубљени части. Потврђує ли се сад ово и у царству растѣнїя или биля?

Сасвим подпуно! И овде ми налазимо овай общи закон. Што више какво растѣнїе напрегнути или иншензиван живош има, што є яче и веће његово внушрено шрошенѣ, то оно брже пропада, то є краће његово шраянѣ. — Далѣ, што више способноши накви бильни растеж у себи и изван себе има, коїом се он опет обновиши и подраниши може, то он дуже живи, то є дуже његово бишїе.

Найпре закон шрошеня!

Вообшше є царства растѣнїя (царства бильног или шравног) иншензиван живош слаб.

Чишав се његов иншензиван живоџи состои у шом, што се рани, што расте и што се плоди. Нема шу по вољи меняња места или ода, нема правилне циркулаціе, нема движенія мишица и живаца. — Дело плођеня или цвеш без сумњѣ є найвиши степен његовог внушреног трошеня, найвиши нишан целог његовог иншензивног живоша. Али како брзо и ово гине и пропада! — Овде естество по свой прилици найвише опш свои створишельни сила троши и *non plus ultra* найвећег изображенія и совершенства предсавля.

Какву њжност и шанкост састава не видимо на едном само цвешу, каквой красоти и сяйности боя не чудимо се често под найманѣ правдице, о којој никад неби рекли, да до шогразвишка и совершенства може доћи? — Цвеш є празнично руо, у ком биль свой найвећи празник свешкуе, али скоим такођер често и сву свою живошну силу, или за на век, или бар за дуго време потроши.

Сва растњія без изузимања одма после ове катастрофе губе живост свога вегетирања, и мало час починю почиваши, опадаши, венуши, и мало по мало изумираши. Све се едногодишњѣ праве после њѣ коначно исуше; растњія пак већа и дрва поне за неко време, за по године почиваю, док опет помоћу свое велике плођеня силе у спанѣ не

дођу, да ново лишће и нов цвет испераю и понесу.

Из овог се испог шемели изяснуе, зашто свака она поникао, која рано до плођења (цвета) долази, брзо и рано изумире; и ово е свагда нерушими закон за прањ живота правнога царства: што рание и брже билъ цвета, то манъ и краће живи; што доцније, то дуже. Свако оно, кое одма 1^{ве} године цвета и роди, прве и умире, а кое тек 2^{ге} године цвета, друге се осуши. Само она дрва, која тек у 6ой, 9ой, или у 12ой години роде, биваю стария, и међу овима опет она су свагда најстарија, која најдоцније починю родити. — Ово е врло важна приметба, која от части наше идее о консумцији или прошеню потврђуе, от части нам поучишелан миг за будуће наше испраживанъ дае.

Сад већ можемо и на ово важно питањ отговорити. Каково впечатеніе има култура на дужи живош растѣніа.

Култура и пишомлѣњ вообште покраћуе живош, и ово се за основоположеніе може узети: сва вообште дивля, сама себи оставлѣна растѣніа живе дуже, него култивирана и припишомлѣна. Али опет свака спрука културе неокраћуе живош, ер ми можемо учипити, да н. п. едно билъ, кое би у полю сам 1 или 2 године пра-

ло, сад, нашом прилѣжном послугом и негом много дуже живи и роди. И ово е такође знаменита сведочба, да се и у бильном царству, известним поступком, живош продужити може.

Пишанѣ е само: у чему се разликуе култура, која живош продужуе, од културе, која га покраћуе? Ово нам може важно бити за наше будуће испраживанѣ, и може се такође из наши основоположенія разрешити. Што више култура интензиван живош и внутрено прошенѣ умложава и укрепљава, и при том још и саму организацію разнѣжава и умекшава, то е више за прајанѣ живота шкодљива и убијачна. Ово видимо код свию они растѣнја, која у спавленим баштама расту, и која непрестаном врућином, непрестаним гноєњем и другим коекаквим майсторіама до већег и непрестаног дѣйствованія доперана, род свой и раније и чешће и више обделан носе, него што им у нарави спои. Тай е исти случај и онда, кад се, без напериваня виѣшнїи сила, само неким известним операціама и майсторіама, внутреной организаціи била много виши степен совершенства и нѣжности прибави, него што у нѣговой природи лежи, н. п. кадамлѣњем, усађиванѣм пупољка, начином, коим се цвеће увеличава. — И ова култура покраћуе живош.

Напрошив шог кулшура може найболь живош продужиши, ако она интензиван живош распнїя или бїля не узвишава и не напреже, или ако много више обично прошенє задржава и умерава, — ако оне от природе яке и тврде органе (матерію) до оног степена умекшава, да могу дуже свое функцие извршивати, — ако оне силе, кое по себи кваре и руше, удалява, и боля обновишельна и питашедьна средства на руку дає; — тако може помоћу кулшуре свако створенє дужи живош поспиши, него што би по свом природном положенію и определенію посшигло.

Ми можемо дакле средством кулшуре на слѣдуюћи начини живош бїля, буди шог, продужиши:

- 1) Кад распнїе честим обрезиванєм гра на от брзог прошеня чувамо; ер му овим начином едну част нѣгови органа отузимамо (коя би иначе нѣгову живопну силу врло брзо попростила), избїямо и концентрирамо му све нѣгове силе у нутра.
- 2) Кад распнїю обрезиванєм овим цвѣташи, и свое за род определене силе прошиши не допушћамо, или му бар род задржавамо. Ми знамо, да е ово пайвиши степен живопне конзумціе код распнїя, и зашо ми овде двоспруким начином нѣгов живош продужиши можемо, едануш, што расипанє и прошенє ови сила задр-

жавамо, а други пуш, што їй наперуємо, да противодїйсвую, и да тако више као хранишельна средства служе.

- 3) Кад убишачне силе мраза, недостатка ране, неєднаког времена оп нїга отбїямо, и тако га у неом еднаком, среднїм и умереном станю држимо. И баш да мешнемо, да се с шим нїгов инпензиван живош у нечем умложавя, шо опет у свем шом много већи извор нїговог обновлїня лежи.

Четврши наипосле главан шемель, на ком шраїнь живоша сваког створеня, даїле и сваког расшїня почива, єст већа и ли маїя способности себе ресшаурирати, ш. є. на ново плодиши.

Овде се сад бильно или шравно царство у две велике класе дели: єдна баш ништа нема оп ове способности, и занима сва она расшїня, коя само єдну годину живе (расшїнїє єдногодишнї), и одма, пошто єданпуш род донесу, сасвим изумиру.

Друга напрошїв шог класса, коя велику способность има, себе сваке године регенсрирати, себи ново лишїе, ново граїнь и цвєїе прибавляти, може удившєлац век оп 1000 и више година постпїи. — Оваки поникао, може се као нека организираша земля смашрати, из кое сваке године небросно, али овой истой земли сасвим подобно и єднако чи-

сло растежа ниче и избия.— И у овой се уредби красно и дивно мудрост природе показуе. Кад помислимо, да едно дрво, као што нас искуство учи, 8 до 10 година попребуе, док до оног степена совршенства организацие, и изображенія сокова приспе, кои е за цвеш и род нуждан, то нам се яви показуе, како би ненаграђена онда била култура воћняка, и како би неслично отношеніе времена приуговителног или растенія к резултату или к роду било, кад би сад, после првог рода, одма то дрво, као други поникао, морало умрепти и исушити се? Како би се редко онда воће ело!

Да би се дакле ош овог сачувало, то е естество ову мудру уредбу учинило, да најпре поникао мало помало до шаковог постојанства, конзистенціе и шаке крепости дође, да његово спабло најпосле оно место постане, из ког ће у напредак сваке године у виду пупољака неброено билъ ницати и избияти.

Овим се двояка корист добива. Една, будући да овако билъ већ из организирашег места излази, то добива већ израђене и својој природи уподобљне сокове (рану), кое дакле одма за цвеш и род израдити и преправити може, што с оним соковима, кое непосредствено из земљъ добива, не би никоим начином могло бити.

Друга, што овај фини поникао, кои се

као и други сваки едногодишњи смапра-
ши мора, по свршеном роду или плоћеню мо-
же изумрети, али зато опет исти растеж,
сшабло, оспаши и перенираши. — Природа
дакле и овде оспае своим основоположенијама
верна, да сирѣч дело плоћеня (род) животну
силу особљиви особа сасвим проши, али при
свем том цело (totum, daß Ganze) перенира
или дуљ живи.

Едном речи, резултати свию ови иску-
ства есу слѣдуюћи:

- 1) Растѣнје треба лагано да расте.
- 2) Треба лагано и доцкан себе да распло-
ђава, или треба доцкан да цвета и да
роди.
- 3) Треба извештан степен крепости и ячи-
не органа, и доса дрвета да има, јошш
сокови да му нису врло водњикаши.
- 4) Треба да е велико, и да е доса разгра-
нато, распроспршо.
- 5) Треба у висину, у воздух да расте.

Све што е овом прошивно, покраћуе жи-
вот.

ЧЕТВРТО ПРЕДАВАЊЕ

ТРАЈАНЊЕ ЖИВОТА ЦАРСТВА ЖИВОТИНИ.

Искусства о биљним животињима — црвима — насѣкомима — метаморфозис, главно средство, кое животи продужава — амфибије — рибе — животињѣ, кое сисаю — резултати — впечатлѣние мужествености и растеня на пралиѣ живота — совершенства или несовершенства организаціе — бржег или лавшег животног прошеня — рестаураціе.

Царство животины (*regnum animale*, *das Thierreich*) ест друга главна класа, друга совершенная част органическаго свѣта, коя неброено число створеня, отъ многообразнаго степена совершенства и праяня занима. — Отъ ефемере, отъ овогъ малогъ скорочезнуѣгъ инсекта, кои едва еданъ данъ живи, и кои веѣ у 20ом саму свога живота као какавъ искусство пуни шарешина у среди свогъ многочисленогъ потомства спой, до 200 годишнѣгъ слона неброени су степени животне способности и праяня, и зато ѣу я при овомъ неиз-

меримом богащству задоволяи бити, ако само единствена положенія скупим, коя ће главно наше пишањ: от чега зависи дужина живота? изяснити моћи.

Найпре најнесовршеніе, классе, коя најближе с царством растљія граничи, црви (*vermes, die Würmer*), тежко с правањ живота определиши, ер премда се они, због свог مکانог и слабог састава телесног, врло лако повредиши и упропастити могу, зашто опет имаю они, као и биль, најболю обрану у својој врло великој производећој сили, којом по чиставе частии опет накладиши, да јошш, ако су на 2 — 3 комада изсечени, живити могу.

У овој класси живе она створеня, о којима би рекао, да се нипошто умривити не могу, и с којима су Фоншана и Геце толике знаменише опише правила. Први е из овог реда коловидне и дугуљасте црве најпре на жарком сунцу, после и у зажареној пећки сушио, и после по године, онако, као што су окорели били, самом едном млаком водом опет оживљавао.

Ова искуства потврђую наше положеніе, да е живом сваког створеня у толико шврђи и ячи, у колико му е несовршенія организація. Ово е случај онай испи, као што е са семеном растљія, и баш би могао човек рећи, да су први ови пун-

ишови живоотнога созданя, у неком смислу, само тек пупольци, само семена за совршеніи светі живошнина.

У реду насѣкоми (insectum), која су већ више живошнинѣ, и која совршенію организацију имаю, сила репродукціе не може испи-на овако чудо чинити, али е зато опет и овде природа другу мудру уредбу начинила, која очевидно пѣнио битіе продужуе: мешаморфосис или преображеніе.—Инсект живи може бити 2, 3 и 4 године као ларва, као црв или гусеница; заштим се увие, те буде пуппа или лутка, и сад опет као полумршав дуго време пребива, док се већ наипосле као совршена швар не появи. Сад тек има очи, сад оно своје перѣм еверическо, често врло украшено шело, и, што нѣгово совршенство највише показуе, сад е тек и плођеню способан. Али е ово станѣ, кое се периодом нѣговога цвеша назвати може, опет најкраће: он сад умире, ер е свой нишан, своје опредѣлѣніе докучио.

Ја не могу овде обићи приметбу, како се сирѣч јако ова появленія с нашим, за шемель постављѣним идеяма о причини живошног праяня слажу. — Како е у првом битію, као црв, цело живош несовршен, како е све движеніе слабо, плођенѣ још сасвим немогућно; ре-као би да е цело створенѣ зато само на свету, да еде — као што се јавно на неким гү-

сеницама види, кое за 24 сатна при пун више поеду и попроше, нег што чипаво њино шело пришеже. — Дакле особито слабо самопрошенъ, а спрашно велико обновљеніе! — Ние дакле никакво чудо, што овај црв, прамма све маленкости свое, и прамма свог несовершенства, тако дуго живити може. То се исто разумева и о оном спаню, гди е у чауру увиен, и гди баш без сваке ране живи, али гди се шакођер ни с поля, ни из нупра не троши. — Но сад и последњи период његовог битія, или оно сасвим изображено спанъ, кад е већ крилато и еѳерическо створенъ! Овде би рекао, да се цело битіе само у непресханом мицаню и плођеню состои; о рани и о рестаураціи сад скоро ние ни мислити, ер многи лепширови у овом спаню сасвим без успа на свет долазе. При овой толико изображеной организаціи, при овой нееднакой слогѣ између прихода и расхода ние могуће да живом дуго трае, и искуство нас учи, да инсект скоро зашм гинѣ. Овде нам дакле една и иста швар најсовершенство и најнесовершенство спанъ живота, и с шим свезано дуже или краће истога траянъ очевидно представља.

Амфибіѣ или земљоводне животиинъ (amphibia), кое су ладна, двопрородна створеня, могу особито дуго живити; и ово е едно првенство, за кое оне навлаштило свом шврдом животу, ш. е. врло шесной,

и шежко опделимой свези живописне силе с шелом (материјом), и свом мало инпензивном или радином живошу благодарити имаю.

Колико су оне јаког и шврдог живоша, о том нас удивителна доказателства уче. Неки су из учинѣни опиша видели, да су корняче дуго време без главе живиле, и жабе без срдца јошш скакале, и као што смо више видели, една с корняча 6 недеља без сваке ране живила; кое све едним пушем довољно доказуе, у колико с њин инпензиван живош слаб, и дакле и потреба рестаурације или обновљѣнја мала. Шта више, јошш е доказано, да су люди жабе живе у камену, да и у самом мрамору, налазили. *) Есу ли оне овде јошш као ја, или већ као изображене живописѣ зашворене биле, то с овде све едно,

*) Јошш 1733. године нашла се една овака жаба у Шведској 7 рифи дубоко у најшврѣм камену, до кос се с великим трудом посредством чевића и будака едва дошла. Она с јошш живила, али већ у врло великој слабости, кожа јој с сва збабурена и по гдигди већ с каменом кором обложена била. См. Schwed. Abhandlungen, 3. Band S. 285. — Найвероватније с то, да с ова жаба, јошш док с мала била, морала у одну малу пукотину оп камена ући, и ту се оп влаге и улећући бубица и мушица дошла ранити, док се она пукотина с течним каменом ине испунила, и међушим већ отрасла жаба с њим обложила.

доста, да е и едно и друго врло чудна ствар. Ёр колико е година прошећи морало, док се оваки камен или мармор произвеси и као што треба утврдиши могао!

Тако е исто велико впеченіе и производне силе на продуженъ ньиног живоша. Ова им многе опасности и смртоносне причине невредиме чини, и повраћа и производи често по чипаве изгубљне части ньинога шела. Овде принадежи и меняњ и збацањ коже, кое код веће часпи створеня ове класе видимо и налазимо. Змие, жабе, гушперови и ш. д. сваке године збацају своју целу кожу, и по свой прилици е ова спрука помлађиваня врло сушпесивителна за сачуванъ и продуженъ ньинога живоша. Овом нешто подобно налазимо у чипавом царспву живошпня: пшпце меняю свое перъ и кљунове, инсекши збацају свое чауре као пуппе, већа част чешворонжни живошпня меня длаку и папке.

Найдуже живе, у колико су сиръч наша искуства докучипи могла, корняче и крокодили.

Корняча, ова врло леньива, у свима своима движеніяма спора и флегматическа живошпня, коя шако лагано, шако споро расте, да за 20 година едва неколико па-лаца нараспиши може, живи 100 и више година.

Крокодил, велика, яка и живоша пу-

на живошина, која е тврдим оклопом или за-
воєм обвиена, врло великом силом сваренія
снабдѣна и зато спрашно прождрљива, жи-
ви на испи начин врло дуго, и као што мно-
ги путници сведоче, крокодил е единиша жи-
вошина, која, до год живи, све еднако расте.

За чудо е, какви се спараца међу ладнокрв-
ним живињима вода, т. е. међу рибама, нала-
зи. Може бити да оне у опношенію њиове вели-
чине највећи век измеђ свию остали створеня
поспижу. Ми знамо из старе исторіе Римля-
на, да се у царским рибњацима често мурене
наодиле, кое су по бо година живиле, и кое
су се најпосле тако с людма упознавале и пи-
помо обходиле, да е сам Крассус смрш ед-
не такове оплакивао.

Шшукa, една сува и врло прождрљива
живошина, и шаран, могу, по вероватнима
сведочбама, до сто и педесет година живи-
ти. Семга или сѣверни сим (*der Lachs, sal-
mo salar*) расте брзо, и мало живи; напро-
шив тог црвенперка расте лагано и жи-
ви дуже.

Вредно е овде напоменути, да се у
држави риба много ређе станѣ смрши на-
лази, него у другим државама природе. Ов-
де е много обичнии закоп непрестаног пре-
лаза едног живоша у други, по праву ячине.
Едно гуша друго, яче слабие, и зато може-
мо слободно рећи, да е у води смрш свагда

ређа, него на земљи; ер у води обично умируће непосредствено опет прелази у субстанцију, у шело живогa. Слабије пруне у желудцу ячег. — Ова уредба показуе опет божествену мудрост. Представимо само, да се небросни они милиони живела вода, кои сваки дан умиру, само едан дан не погребу (или што е овде све едно, да се не попроче и не поеду); то би наравно шу прунули, и поморно или пестиленцијално (кужно) испарење спрашно распрострањали. Овде у води, гди се оно велико средство, кое живошну пружост поправља, вегетација (растеније) у много мањем количеству наоди, морало е естество све поводе пружости удаљити, и шако непрестани живост поспавити.

Између птица се налазе такођер родови, кои врло дуго живе. Ово без сваке сумње слѣдујућа обстојателства јако подпомажу:

- 1) Оне су особито добро одевене; ер ништа не дае тако совршен и шопал покров, као перје.
- 2) Оне се сваке године репродуцирају т.е. помлађују, и ова е репродукција у њиме њанје перја. У овом периоду најпре се птице показују мало болесне, после збацају своје старо перје и добивају ново. Многе менају и кљон и добивају други нов. Ово е код њих една врло важна част по-

млађивања, ер с шим долазе у стањ, те се бољ за шим ране.

3) Птице уживаю оп свию оспали живошнина найвише и найчистиі воздух. У найсакривеніим часшима нѣова шела налази се воздух ашмосферически. 4)

4) Движеніе є нѣино често и велико. Али є оно оп свию оспали движенія найздравіе, ер є оп єдног дѣйствуюћег (активнот) и єдног папшмог (пассивнот) движенія сложено, ш. є. оне се у воздуху носе, и чшав се шруд у шом сосшои, да се примичу и управляю. Лешенъ є подобно яшеню, и зашо є яшенъ шакоћер найздравіе и найпробшачніе движеніе.

5) Из нѣи се собственом природе уредбом свагда много земљ с мокроћом износи,

4) Телесни састав птица опашкуе се оп оног оспали вишег реда животины, осим други характеристически свойства, навлашшито у шом, шшо є нѣнна бела жигерица непосредшвенно с костшма, кое су шупатиасте и празне, союжена. Зашо може воздух у све частш, дакле и у кости шела птичнег ући, ер є жигерица ушрав, (и кожа, али манћ и у другом призренію), онай орган, кроз кои найпре воздух у шело виши, дишући животины улази. Зашо є крв птичия шоплиа; зашо є у правом смислу само птицама (сизузимаюћи нѣжа створеня нека, као оп инсекта, лепширове и лешеніе буде; оп гушшерово, змая; оп виши, сленога миша) дашо да леші, а не Дедалима и Икаршма, кои су овог свойства сасвим лишени.

и дакле главан узрок удалое, кои други-
ма живописняма сушенъ, рану шароси,
и с њом и смрш приноси.

Орао (камени), яка, велика и шврдог
меса птица, врло дуго живи. Има примера,
да су неки оваки орлови у менажеріама пре-
но 100 година живили.

Тако исто и ясшреб и соко, обе пти-
це, коє месо еду. — Г. Селванд у Лондо-
ну добио є пре неколико година едног соко-
ла из предгорія добре надежде, ког су сед-
ним лимаром на врашу увашили, на ком є
енглески написано било: Њгово вели-
чество к. Іаков ош земљ Англіе
леш. 1610. Ош његовог су дакле робства, до
сад 182 године прошекле. А колико є го-
дина јошш имати могао, кад ештекао? Он є у
свом роду може биши највећи, и јошш и сад
доспа јк и крепак био, само колико су му очи
мало мушне и слепе, и перъ на врашу већ о-
седило било.

Гавран, птица, коя месо еде, и шврдо
и црно месо има, може шакођер 100 година
живиши; шако исто и лабуд, кои є добро о-
девен, и кои се рибом рани, а у оспалом ше-
кућу воду милує.

Особито се овде напагај или креш-
палица ошликує. Налазили се примери, да
є он као роб човека по 60 година живио, а ка-
мо су оне године, коє є имати морао, кад є

уваћен био? Он је она пшца, која скоро сваку струку ела еде и кува, која клон мене, и тавно, мрко и шврдо месо има.

Паун живи до 20 година. — Напрошив пог вапрен, цандрљив и похотљив пешао много манѣ. Јошш манѣ живи врабац, најпохотљивији оп свију пшца. Мале пшце вообшће живе манѣ. Кос и шшиглиц јошш понајдуже, до 20 година.

Бацимо ли очи и на најсовершенство, кое до човека најближе спое, четвороножне сисајуће животиње, по ћемо и међ њима знаменишту разлику века наћи.

Најдуже оп свију ови живи без сумње елефант (слон). Ово њему највише с правдом у деобу и припада, најпре због његове величине шела, за тим због спорог раста (он расте до 30^{те} године), врло шврде коже и јаки зуба. Сложно се вели, да он 200 година живиши може.

Век лава не може се точно одредити, али по свој прилици и он дуго живиши може, ер се кадкад по гдикои већ без зуба налази.

Сад долази у реду медвед, ленивчина, велики спавач и не манѣ флегматически бдишелъ, кои при свем том опет дуго не живи. — Зла ушѣха за оне, кои мисле, да могу у нерадењу, у дангуби шайну и средство за дуг живот наћи.

Напрошив пог камила, сува, мршава,

радина, особито јака живошина, дуго живи. Обично живи 50, често и 100 година.

Конь опет едва 40 година живи; он е истина велика и јака живошина, али зло, што е крашке длаке, дакле рђаве обуће, чувствителан и люти, и прулости врло наклонѣни сокова. Међушим за едну част свог крашког живоша може мучењу, кое код човека прпи, благодарити, ер ми још из искуства не знамо, колико он у свом дивљм спаню може живити. У овом истом опношеню стои и магарац. Мазга, пород оп обои, живи дуже.

Што се о великом веку елена беседило, басна е. Њиов е живош оп 30 и нешто мало више година.

Бик, прама све свое ячине и величине, живи само 15, највише 20 година.

Већа част мањи живошина, овце, козе, лисице, зецови, живе највише 7 до 10 година, изузимајући псе и свинѣ, кои до 15 и 20 година свой живош привеспи могу.

Различита ова искуства даю нам слѣдуюће резултате:

Свет живошина вообште има много веће како внупрено тако и виѣшно движеніе, много сложеніи и совршеніи инпсизиван или радин живош, и дакле заиста и веће свога сасшава и свои сила прошенѣ, него свет

распѣнія. — Далѣ животоорудія — органи — овог царства есумлого нѣжня, више изображена и различія, него царства правног, слѣдовательно животины мораю маѣ и животины, него распѣнія. — Али на место шог животины имаю веѣу сумму и енергію животины силе, више сообшченія с окружном природом, дакле више и уода и накнаде с поля. — Тежко е дакле у овой класси дуг век постипи, али е такоѣр тежко у нѣой истой и врло крапак наѣи. Иѣто е оно, што ми и у искусству налазимо. — Средован век от 5 до 40 година е овде найобични.

Што брже каква животины поспѣе, што брже она до совершенства сазрева, то брже и животины пропиче и исчезава. Овай е естества закон по свой прилици найобични, ер се по свима классами природе еднако потврѣуе. Само колико не треба ово развитіе само о растеніи разумеваши, и по том рачунаши. Ер се и шакове животины налазе, кое, до год живе, дошле све еднако расту, и код кои е дакле исто растеніе една част нѣиног препишанія, но по навластито ова два пункиша определяю:

- 1) Време развитія, сазреваня у яшту, кое у, или изван шела бива.
- 2) Време мужествености (*pubertas, die Mannbarkeit*), кое се као найвиши степен пе-

лесног ображенія и као доказателство
смапрати може, да е ово или оно створе-
нѣ сасвим оно найвеће совершенство
получило, кое е само у својој фвсической
природи докучити могло.

Овако дакле треба правило поставити:
што манѣ какво створенѣ времена
за свое ображеніе и развианѣ у шелу
машерином, или пак у яешу по-
шребуе, то рание и брже гине и у-
мире. Елефант, ког маи до шреће године
у ушроби својој поси, живи најдуже и най-
више; слени, волови, пси и ш. д., кои у шелу
машере само оп 3 до 6 месеци леже, живе
млого манѣ. — *Quod cito fit, cito perit*: што
брзо бива, брзо пропада.

Али навласи што овај закон: што ра-
ние какво створенѣ до мужествен-
ности долази, што рание оно за пло-
ђенѣ и рађанѣ способно бива, то
е краће нѣгово бишће. Овај закон, кои
се, као што смо видели, већ у царству ра-
стѣнїя подпуно потврђуе, господствуе и
овде у царству живопиня без изузиманя.
Найвећи пример о том даю нам инсекци,
насъкома. Први нѣиовог живопи период до
мужества, ш. е. док су јошш као ларве —
црви, гусенице — може врло дуго, често и
више година шраяти; али пошто ону нѣи-
ну велику мешаморфосу учине, ш. е. пошто

до мужесквености дођу, одма и са живо-
пом сврше. Ово е и код четвороножни жи-
вошина тако известно, да се дужина живота
сваке доста точно определиши може, ако се
епоха или време мужесквености за пешу
час ш целог живота узме.

Конѣ, магарци, волови биваю у 3^{ој} или
4^{ој} години мужесквени, и живе дакле 15 до
20 година. Овце у 2^{ој} години, па живе 8 до
10 година.

Едно на друго сверогаше живошинѣ манѣ
живе, него оне без рогова.

Живошинѣ, у кои е месо мрко, црнкасто,
вообште живе дуже, него оне, кое бело ме-
со имаю.

Тако исто и мирне, плашљиве живошинѣ
манѣ живе, него оне, кое имаю прошивопо-
ложен темперамент.

По свой прилици и известен покров ше-
ла знаменишо впечатеніе има на шрапнѣ живо-
ша. — Тако птице, кое ямачно најболѣ и нај-
поспѣяније одело имаю, живе особито дуго,
тако и елефант, носорог (rhinocerus), кро-
кодил, кои најшврђу на шелу имаю кожу.

Такођер и начин движенія има овде
свое впечатеніе. Трчанѣ е по свой прилици
шрапну живота најманѣ, напрошив шог пли-
ванѣ и лешанѣ, едном речи, оно движеніе, кое
се из активнот и пасивнот состои, највише
пробитачно.

Юшп се и ово основоположеніе овде потврђуе: што е манъ интензиван живош каквог створеня, и што е манъ внушрено и внѣшно нѣгово прошенъ, ш. е. по обичном изговору, што е несовршеніи живош каквога созданя, шо е дужи. И обратно: што е нѣжния, финия и више сложена организація, и што е совршеніи живош, шо е краћи.

Ово нам најясніе показую слѣдуюћа искуства:

- 1) Зоофиши (или бильне живопинѣ), у кои се чипава организація у желудцу, успи и исходу соспои, имаю живош тако шврда, да га е врло тежко уништожити и упропастиши.
- 2) Све ладнокрвне живопинѣ едно на друго имаю дужи и постояніи живош, него шоплокрвне, или, што е све едно, живопинѣ, кое не дишу, дуже живе него оне, кое дишу. А зашто? Дисанъ е извор внушрене шоплоте, а шоплота чини веће и брже прошенъ. Дело дисаня дакле вообште знаменито увеличава совршенство сваке швари, али не манъ с друге стране приноси и нѣно прошенъ, нѣну пропасти. Свако створенъ, кое дише, има двоструко крви обшицанъ, обште или вели-

55 67

ко (*circulatio communis s. magna*) по чиставом шелу, и особљиво или мало (*s. parva; partialis*) кроз белу жигерицу; после има двогубу поврхност (*superficies, die Oberfläche*), с којом е непрестано воздух у додиру, у сообштенію, кожа сирѣч горня (*cutis, die Haut*), и шупљина беле жигерице (*cavitas v. superficies pulmonum, Oberfläche der Lungen*), и наипосле много већу дражестност (*irritabilitas, die Reizung*), слѣдователно и много яче самопрошенъ (*consumtio sui ipsius, die Selbstaufreibung*) како с поля, шако и из нутра.

3) Животинъ оне, коє у води живе, имаю вообште дужи живот, него оне, коє у воздуху живе; и што баш из шог истог шемеля, што є сваког створеня, коє у води живи, манъ испареніє, нег оног, коє на земљи живи, и што вода много манъ проши, него воздух.

4) Найсилниє доказательство наипосле, како є велико дѣйство умалѣнія прошеня на продуженъ живота, даю нам примери, гди се оно сасвим укинуло и задржало било, примери они жаба, коє су у најпврѣм камену дуго време заточене биле, и овде само зашо свой живот за шотлико сачувале, што се нису могле с поля прошиши. Овде се ништа ние мо-

гло испарити, ништа разлећи или разне-
сти, ер оно мало воздуха, што се може
бити с њима затворило било, морало
се скоро тако заситити (saturare), да
већ више ништа нис могло у себе при-
мати. Баш зато су оне овде тако дуго и
без ране живити могле, ер се потреба
ране тек из губитка рађа, кои у на-
ма кроз испареніе и прошенъ постае.
Овде, гди е све у целости, све, као
што е било, скупа, не треба никак-
ве накнаде, никаква обновљнія. Ова-
ко се дакле животно сила и организа-
ція може бити 100 пута дуже, него у
природном спаню, могла ош коначне про-
пасти сачуваши.

И последнѣ правило животног продю-
женя, совршеніе рестаураціе, налази
у овом природе царству своје потврђењ:

Найвиши степен обновљнія ест произ-
водност сасвим нови орудія или ор-
гана.

Ми налазимо ову силу у заиста удиви-
тельном степену у класи, у коју принадле-
же бильце живитинѣ, црви и амфибіе, словом
у оним створенјама, коя имаю ладну крв и ни-
какве или рскавне кости. Па све ово живо-
тинѣ врло много живе.

Овом е у нечем подобно збацањ люске
код риба, коже код змija, крокодила, жаба и

ш. д., мѣнянѣ перя и клюнова код пшица, и ми свуда видимо, да е живош опносително свагда у колико дужи, у колико е ова реновація совршенія.

Особито важан предмет у смотренію обновлѣнія ест, препишаніе, раненѣ. У овом се найвише разликуе царство растѣнія оп царства животины. На место што свако билѣ без изузиманя свою рану с поля привлачи, то е код свию животины постоян закон, да рана найпре мора доћи у едну опредѣлну шупљину или празнину (обично желудка или с шомак названу), пре него што у массу сокова пређе, и част шела животины постане; и невидими полуп тако исто, као и елѣфант има овај опликујући карактер и жиг животины, уста и желудка.

Ово е главни шемелѣ света животног, карактерическа разлика животины оп растѣнія, и на овом се управ првенство особности или индивидуалишета, внупреног, совршеніег, болѣ развиеног живота, оснива. За што може примлѣна матерія много виши шепен совршенства у животиныи получитьи, него у растѣнію; корен е у животиныи, да тако рекнем, изнупра (млечни судови, млечне жиле, *vasa lymphatica*, *vasa lactea*, *die Milchgefäße*), и добива пишательне сокове, извучену и преправлѣну рану (*succos nutritivos*, *die Nahrungssäfte*) већ у ушробном или цревном

каналу (*canalis intestinalis, der Darmkanal*) употребљене и израђене. — Зато потребую животињѣ (*animalia, die Thiere*) веќе разлученіе (*excretio, Aussonderung*) и испразненіе (*evacuatio, Ausleerung*), растњія мањѣ. Зато у животињѣ иде нагон питателни сокова и свију движенія изнутра на пољѣ, у растњію с поља у нутра. Зато умире животиња најпре с поља, па после изнутра, а биль обратно, изнутра и пољу, и често можемо видѣти дрва, која ни срѣца ни внупрености већ немаю, и којима е само кора јошп остала, па која опет јошп живе и роде. Зато могу животињѣ много различнију рану употребљавати, себе совршеніе респаурирати, и тако у ячем оном прошенію равну меру држати.

ПЕТО ПРЕДАВАЊЕ.

ТРАЈАНЪ ЖИВОТА ЧОВЕЧИЈЕГА.

Изисненіе века стари патриарха, кои нам се невероватни чини — век света никакво впечатленіе нема на трајанъ живота човечијег — примери века код Чивута — Грка — Римляна — таблице ценсуса под Веспасіаном — примери великог века цара, краљва и папа — Фридрих II. — еремица и калуђера — философа и учени люди — учитеља — поета, художника и рукоделаца — највећи век налази се само међ земљоделцима, ловцима, баштованима, војницима и пловцима — примери — маиъ међ лекарима — најкраћи живот — различност века по роду и по клими.

Но дай да сад пређемо к главном извору нашега искуства, к ишторіи човека, и да овде примере скупимо, кои ће за наше истраживанъ родни и полезни бити.

Ја ћу најзнамениише примере највећег човечијег века овде предложити, да видимо, у каквой е клими, под каквим срећним обстоятельством, у каквом стану, с каквим душевним и телесним дарима, човек најдужи

век постигао. Ово ће бити едан мио оглед, кои ће нас с едном особљивом часпи испорије свеша, с историјом човечијга века, и с честном галлеријом Неспора свију времена и народа упознапи. — Я ћу јошп гдигди по едну крашкју карактеристику (својственицу) додапи, да едним пушем видимо, у колико су карактер и шемперамент на дужину живоша дјиспвовали.

Обично мисле люди, да су најпре, у младости свеша, и жишельи нјгови млађи и совршенји живош, голиапску величину, спрашне силе, и за чудо велики век имали. Дуго се време людспво с многим оваким загонешкама варало, и заиста гдикои лепи сан има за свой производ нјима благодарипи. Тако се нико ние сумњао, из истине приповедапи, да е праошац наш А дам 900 рифи висок био, и да е скоро 1000 година живио. Али е ошпра и шемельна кришкиа нови фусикуса показала, да оне кости, кое су се до сад налазиле, и о коима су люди држали, да су праве голиапске кости (с коима су такођер кштели доказапи, да су најпре у толико већи били люди, у колико су оне кости оп наши костию веће), нишпа друго нису, но кости елефанша и риоцера, и биспровидни ум прави богослова до вероватности е доказао, да е хронологија оног времена (из кое су прешапи тако силно век праошаца протезали) оп ове са-

дашнѣ различити. Врло е вероватно доказано (особито оп Хенслера), да е година спари до Авраама само оп 3 месеца, зашим оп 8, и шеќ после Иосифа оп 12 мес. била. Ово е такво доказателство, кое се с шим више потврђуе, што се јошп и данас народи на истоку налазе, кои само 3 месеца у години брое. По овом све други изглед добива. Век 900 годишњи Мамузадема (о ком се вели, да е највећи) спада на 200 година, кои се заиста јошп и сад може наћи, и до ког су поне и у новия времена люди близу долазили.

И у мирској исторји много се приповеда о јунацима и аркадским краљвима они времена, кои су оп више 100 година живили и у снаги бивали, кое се овим испим начином шакођер разрешити може.

Истина, што се неможе шаити, да она велика револуција, која е свемирни попоп произвела, или, бољ рећи, коим е она произишла, ние могла велико впечатење на састав и на спанѣ органическе природе имаити, и да се зато спари свеш, како у величини, шако и у прајно органически спворења оп овог садашнѣг ние опликовао.

Већ с Авраамом (дакле с временом нешто мало постојание исторје) починѣ се онај живоша век, кои већ више ние изван обичая, и кои би се јошп и данас постићи могао, кад би само люди ону умереност, онај

слободан, кои се у чистом въздуху проводи, номадически — паспирски — живош паприярка у обичай узели.

Єврейска исторія дає нам слѣдуюќа збишїя: Авраам, муж великог и слободног духа, ком су сва предузимања срећно за руком ишла, живио є 175 година; нѣгов син Исаак, кои є покой миловао, и целомудрен и благ човек био, 180 година; Іаков, на исти начин любитель мира, али пришом лукав, само 147; велики онай борац Исмаил 137 год.; единша пак жена из старог свеша, кое праянѣ живоша мало знамо, Сарра, живила є 127 година; Іосиф, човек великог разума и бистре полишке, угњѣшаван у младости, високоценѣн у старости, преживио є 110^{ту} годину.

Мойсей, муж особита духа и особите снаге, богаш у делима, али немоћан у говору, живио є, у свом многотрудном и брига пуном жишїю, 120 година. Али се већ он шужи, „живош наш спрає до 70 година, а нашегом великом єдва до 80.“ из чега се яви види, да є већ пре 3000 година у овой струци баш тако било, као што є сад.

Млогорадин и велики ратник Іосуа живио є 110 година. — Ели, врховни свештеник, дебео, флегматически и немарљив човек єдва є 90 година живио, али Елисей, собом и с другима спрог, и велики презирашєль сваке удобности и сваког богашєства живио є

млого више от 100 година. — На нонцу чивушског владѣнія показао се пророк Симеон, човек велике надежде и великог упованія на бога, са својим 90 годишњим веком.

Премда є у ошталом код Егѣпшяна све у басне обучено, при свем том век њини краљва, кои нам се из најстаріи времена сприобштава, нема баш ништа особито. Најдуже време владѣнія њиовог єдва што прелази преко 50 година.

О великом веку Сереса, или садашњи Хинеза, много се, по Луціановим мислима, држало. Они се јавно називаю Макровіи — дугоденствуюћи, — и Луціан њин дуги живот препише баш том, што су они, као што он мисли, често воду пили. — Може бити, да є оно пиће већ садашњи њин шей био?

Код Грка већ више примера дугог живота налазимо. — Мудризаконедавац Солон, муж великог духа, дубоког мишлєня и вапреног патриотизма, али и за пријатности живота не ладнобрван, живио є до 80 година. Веле, да є и Епименид крипски 157 година живио. Увек весели и раскошни Анакреон провео є 80 година, толико и Софоклес и Пиндар. Горгиас и Леонциум, велики проповедник и пупник, у обхожденію и воспитанію младежи живећи муж, допєрао є свой век до 108. године; Протагорас из

Абдере, такођер проповедник и пупник, до 90; Исократ, човек ош велике умерености и смирености, до 98. године. Демокрит, любитељ и испитатељ природе, и припом човек благе нарави и бистрог ума, био е ош 109 година; упрљани пак и шпедљиви Диоген, ош 90. Зено, основатељ стоическе секте и велики зналица у науци самовоздржанія, поспигао е век скоро ош 100 лета, и Плато, божественог духа и ума муж, любитељ покоя и мирног испитиваня, ош 84 године. — Платон, који е учио, да се у животу навласшито добра диетта наблюдава, да страсти умеримо, и шело приљжно да упражнявамо, живио е такођер дуго. Он е имао обичай, човечи живот учетири еднаке часи делиши, и говорио е, да е човек ош 1^{ве} године до 20^{те} јошш дете (човек у постаниу), ош 20 до 40 младић, ош 40 до 60 тек прави човек, ош 60 до 80 спарац (или човек у опаданю), а после овог времена никог већ више ние међ живима брояо, баш да е бог зна колико јошш живио.

Ош Римљана слѣдуюћи заслужую да се наведу.

М. Валери Корвин, муж врло дрзновен и снажан, сила дружелюбив и свагда срећан, живио е преко 100 година. Славан онај Орбили, који е пайпре войник, за шим вошпитатељ деце био, али свагда у войнической

спрогоспи живио, био е оп 100 година. — Колико е наставнии девояка, Хермипп, живио, видилисмо више. — Фаби е живио 90 година, и с пим показао, да се с оклеванѣм, кое е он миловао, нешто оп смрти опргнути може. Кашо, човек гвозденог шела и духа, любитель сеоског живота, и неприятель лекара, живио е више оп 90 година.

И неке жене оп римскога народа даю нам знамените примере дугог живота. Теренція, жена Цицеронова, живила е, при свима оноликима несрећама, бедама, и још и подагри, 103 године. И жена Августова, Ливіа, која е навек господствоваши желила, и спраснолюбива, а припом свагда срећна била, 90 година.

Особито е то знаменито, да се више примера дуго живећи римски актерка налази, преимущество, кое су данашнѣ изгубиле, и кое показуе, да е с данашњима веће живота прошенѣ скопчано, него онда што е било. — Нека Луцеа, која е врло млада у ђеашер спутила, била е 100 година актерка, и још се у 112^{тој} години свог живота као шакова у позоришту появила. И Галерија Копіала, актерка и играчица, у 90^{ој} години после првог свог спупљнја опет се у ђеашру появила, да се као неко дивно дудо пред Помпеіом поклони. И ово још ние

последній пуш било. На празник Августа
іошп се еданпуш появила.

Едан врло драгоцен принос о праяно жи-
воша за време цара Веспасіана дае нам
Плиніус из регистра ценсуса, из исти-
нишог и веровашног извора. Овде се показуе,
да су у оной часпи Ишаліе, коя између гора
Апенински и реке По лежи, у години онога
броя (по нашѣму лешочисленію у 76ой) 124
персоне живиле, кое су 100 и више година жи-
воша брояле; сирѣч биле су 54 ош 100 годи-
на, 57 ош 110, 2 ош 125, 4 ош 130, ош 4
ош 135 до 137, 3 ош 140. Осим ови нашло се
іошп особљиво у Парми 5 люди, ош кои су
3 живили 120, а 2 ош 130 година; у Піа-
ченци 1 ош 130 година; у Фавенци 1 жена
ош 132. У едной единишой варошици до Піа-
ченце (Веллеаціум) живили су 10, ош кои
су 6 нѣи 110, а 4 ош 120 година прешли
били.

И славног Улпіана таблице моршали-
пеша врло се добро с нашима, а особито с
онима по већим градовма, слажу. По нѣима се
може спари Рим и Лондон, што се дужи-
не живоша шиче, сасвим параллелно поста-
вили.

Довольно се дакле из овога види, да е
праянѣ човеческога живоша оно исто било за
време Мойсеа, Грка, Римляна, кое еи
сад, и да век земљѣ баш никакво впеченіе не-

ма на век нѣни жителѣ, ван ако би само ону разлику опузели, коя оп различитѣ кулшуре нѣне поврхности и из тог происходеѣ промене поднебїѣ или климе долази.

Тако е. н. п. сад извѣстно, да се данас у Италїи опносительно не може толико и шако спари люди наѣи, као што се под Веспасіаном налазило; али тому е узрок, што е онда у Италїи клима због више шума ладниѣ била, коя е люде с шим више укреплявала. *) Юшн и то ние невероватно, да се и сушнествительна топлота землѣ скишати и премѣнати, и себе у єдном поясу нѣном кадкаду мложити и скупити, у другом напрошив тог умалити и разредити може.

Ресултат свега свагда е овай: човек и данас може толико живити, колико е и пре тог живио. Разлика е само у том, што су онда више нѣи дуго живили, и што се данас мањ число люди особито великим веком опликуе.

Да прегледимо сад праиянѣ живота и по различію стана и положенїѣ люди с особитим призренїем на новия времена.

И найпре да видимо век царева и краљва, словом, великаша овога света. — Ние ли

*) О том има више трагова. Тако приповѣда н. п. Плиніус о зимама, гди су се вина у подруму и Тибер баш до дна смрзавала.

њима природа, која им е у осталом најсовершенство свако првенство и преимущество, и свако увеселение живота дала, такођер и најлепши њи дар, дужи живот позаймила? На жалост ние. Нити нам спара, нити пак нова историја каже; да е ова прерогатива навластито њима својствена била. Мало число краљева налазимо ми у старој историји, кои су по 80 година живили. И баш тако и у новој. У чишавом реду римски царева, од Августа до наши година, кои сви скупа преко 200 износе, ако прва два изузмеш, Августа и Тиберіа, само 4 налазимо, кои су 80 година живили, Гордіана, Валеріана, Анастасіја и Юстиніана.

Август, муж мирног и умереног духа, али скор и жив у дели, умерен у слу, али с шим више чувствивителан за сладост художества и наука, живио е 76 година. Он е само проста ела ео, али и та никад, ако гладан ние био; више от едне фунте вина никад ние пио, али е особито миловао, да му веселъ и добро друштво време обѣда разведри и развесели. У осталом он е био човек бистрог ума и врло у свему срећан, и, што се његовог живота шиче, тако расположен, да е пред своју смрт пријатељима рекао: „Plaudite, amici. „Тапшите, браћо, комедија се већ свршила.“ Овака нарав врло е пробијачна за сачување и продужење живота. У 30ој

години он е оплежао едну тако тежку и опасну болест, да су га сви већ за изгубљена држали. То е била една струка нервозне болести, која се наравно топлим држанњем и врућим купанњем, што су му његови обични лекари саветовали, јошн више позледиши морала. На то падне Антоніи Муси на ум, да с њим управ прошивним начином поступа. Зато се он морао ладно држати и ладно купати, от чега за крашко време опет оздрави. Ова иста болест и кроз ню издѣйствована полезна промена у његовом живљеня начину, по свой прилици много су принела за продуженѣ његовог живота. — И јошн нас узгред учи ова историја, да неправдо имаю они, кои држе, да е ладно купанѣ ново и енглеско обрешеніе.

Цар Тиберій јошн е две године дуже живио. Он е био човек жестоке парави, али *vir lentis maxillis*, као што га Август називаше, јошн пријатељ сластолюбія, али при свем том дишешан. Он е у самом уживаню јко позор имао на свое здрављ, и говорио е, да е сваки онај пред његовим очима будала, кои после 30 година јошн лекара за диету пита, ер заштим сваки колико толико мора познаши, шта му може пробишачно, шта ли шкодљиво бити.

Славац онај завладателъ Ауренгзеб живио е истина 100 година, али њга треба

смаштрапи више као єдног номада, него као краля.

Тако се исто редко налази велики век и у домовима краљва и кнезова новїи времена. Само француски краљви из дома Бурбонског чине овде неко изятїе, гди су 3 єдан за другим 70 година живили.

Јошн не треба овде заборавити найзнамениїи пример великог оног прайског краля, Фридриха II. Он є у свему велики био, и дакле и у самой своїой фусической природи. Фридрих не само што є себи, међ краљвима већ врло редак, век он 76 година просто приспарао, но, што ће много да каже, он га є себи с найвећим трудом, у великой бриги и шпрапацу шако прибавио, као што може бити никакав човек до нѣгание приспарао; 29 година свога века он є у дѣйсствительном бою провео, и при том све шпрапаце простог войника само с том разликом поднео, што се он јошн као начальник и войвода за све бринуо и спарао, и ноћи, кад є онај почивао, јошн у дубоким мислима и плановима проводио. Он є миловао веселѣ при обѣду, али само у подне и у веселой дружбини, у вече ништа ние єо, рано є себе покою сна предавао, али рано опет усшаяо, у лето свако јутро у 5, у зиму у 6 саши; радио є само у јутру и пре подне, у вече никад; сладио є своє мисли и душевне послове с веселѣм

и сладости музики, художества и лепи наука, и одио е сваки дан у чистом и слободном воздуху.

Ни свештеническо величештво ние у овом спошренію срећније било. Ош 300 пана, едва су само 5 до или преко 80 година живили, премда е овде и то добро, што они шек доцкан у ово достоинство спупаю, и дакле више веровашности имаю, да могу дуго живити.

Али нам многе примере у овой шочки даю пустинници и калуђери, и навлаштно они, кои су при спрогој диетши, уздржавајући себе ош свачега и удалявајући ош ошталог човечештва, ошлучени и ошпрешени ош людски спрасни и свешског обхожденія (које би и зар раздражити могло), коншемплашиван само живот, али с телесним движеніем и уживанъм чистог воздуха скопчан, проводили. Тако е апосхол Іоан 93 год., пустиник Павел, при спрашно спрогој диетши и у едной пећини, 113, и свети Антоній 105 година живио; Аѳанасій, Хіероним на исти начин су преко 80 година живили. — У новия времена, гди се у свешско ошрицанъ, у душеван живот и у пошпове неке промене увеле, и ови примери се много ређе налазе.

Исто су се шако и високоумни философи свагда с великим веком ошпиковали, а навлаштно, над е пшина философіа о природи ра-

дила и њима оно божествено задовољство, обрешеніе нови и важни истина, прибавља; ер е ово качество најчистије уживањ, најпријатније узвишавањ нашег духа, и нека струка респаурације, која е по свој прилици најглавније средство, кое живош совршеног створенја — човека — продужиши може! 5) — Најстарије нам дају Стоически и

5) Над би ова приметба моим драгим читатељима по њеној правој важности на срце пала, то би се заиста и србски род, барем он сад, с већим числом учени мужева дичиши могао. — Колико е за полетарце у наукама, или за оне, кои су се већ учили са своим званіем гордиши, кои трбу у удобности господског живоша шире, и оно мало по слова едва с лулом у успи и сашмркањб бурмута извршую, одморан и удобан живош мио, толико е за ученог, у правом смислу речи, за философа, живош, кои се у непрестаној забави с наукама, с новим и великим идеама, с просвешћеніем свог собственог и оспалог човечества проводи, скуп, любезан и свеш. Мало седенб и одмаранб не само шпо у-копана дух и разум, кои е свешти неба дар за човека, но тоши и тело умекшава, слаби, с inertі materia пуни, и тако сладан и важан иначе живош отгоризва, унижава и брати. Колико учене забаве за продуженб живоша приносе, сведоче нам примери ови философа, сведочи нам жишје нашег незаборављног Ранча и Досиоед. Ко не познае живош ова два мужа? Ака ни еднот заиста није био; пак опет е едан живио 75, а други 72 године. Леп и честан век без сваке сумиб, али век философа и неупрудни у просвешћенію мужева, а не дангубица и мадриница! — Ову исту приметбу код нас

Пвѣагорски философи, код кои е зауздаванъ спраси, ублажаванъ чувственошти и строга диѣта најглавниѣ свойство едног философа било. — Ми смо примере Плашона и Исокраса већ више видели. — Аполло-нiй оп Тване, леп, совршен, у свима како телеснима, тако и у душевнима свойсвама особини човек, ког су християни држали, да е волшебник, а Римляни и Грци, да е посланик богова, кои е у диѣти Пвѣагору подражавао, и велики любитељ пушовања био, живио е више оп 100 година. Ксенофил, шакође Пвѣагорац, 106 година. Философ Демонакс, на исти начин 100 година; он е био човек особито строге нарави, и необичне стоическе апаѣиѣ. Нѣга су пријатељи питали, кад е на смрти био, како жели, да га сара-не? О том се ви ништа немојте спарати, опговори им он, смрад и трулост мое ће ше-ло и без вас саранити. Зар ти оћеш, пребаце му на то они, да ше после смрти пси и птице поѣду? Зашто не? придода им он, а сам

ѣопшт потврђую и наши велики меценати и тру-долюбиви синови муза, Н. екс еленѣа Ст. Сп-ра-ши мирович, срб. митрополит и Н. високородѣ Г. Сав. оп Тюкюли, краљевски совѣтник. Нѣпо-вог живота спомен навек ће се у потомству нашег народа ценити и почитовати. — Моя би највећа радост била, кад би ови примери наше, на пушту културе наодеће се младиће подболн, и до исти-ног степена културе привели.

се за живоша свагда шрудю, да човечеству по свем мом могућству ползу принесем, зашто дакле после мое смрши и живошинима, барем оно што могу, да не дам?

И у сама новия времена есу философи ово првенство задржали; и по свой прилици е то плод њиног душевног задовољства, њиног умног увеселенія. Кеплер и Бако живили су дуго; Невтон (Нјуџн), кои е тако яко све свое увеселеніе и уживањ у вишой сфери свеша налазио, да е, као што се вели, и свое дѣвство и целомудріе собом у гроб опнео, живио е до 90 година. Ајлер, муж непосижиме радиносши, ког високоумна сочиненія брой оп 300 прелазе, живио е такођер скоро толико, и не одавно е јошш и највећи наши година философ, Кант, показао, да философіа не само што живот за дуго време у целости сачуваши, но јошш и у највећој старосши највернији вођа и неисцрпим извор среће, како за нас тако и за друге, биши може. Он е умрео у правом смислу оп старосши, после него што суга њгове душевне и телесне силе мало по мало са свим оставиле, у 81^{ој} години.

Особито се у овом призрепју академици показую. Доста ће ми биши, да овде наведем само почитанія достойног Фоншанеллу, старца оп 100 година мањ едне, и Нестора Формея, кои су вечни секрешари,

први у французской, други у Берлинской академіи, били. Наслѣдникъ послѣдняго, почитанія заслужилъ Мерианъ, кои є у своіой 80ой години іошп̄ здоровъ и крепакъ био, ово примечаніе доспа потврђує.

Тако нам исто и учители младежи много примере дугог живоша даю, и заиста над све ове умомъ пређемо, што нам се яви показує и на знањ дає, да непрестано обхожденіе с децом — с младежи — много помаже свему тому, што наш живош помладити, продужити и сачувати може.

Сасвимъ особљиво место у исторіи дугог живоша занимаю поете и художници (*artifices die Künstler*), єдномъ речи они срећни люди, кои найвише свой посао у игрању фантазіе (силе воображенія) и самоуспроеномъ свепу налазе, и кои є чинав живош, у правомъ смислу, само єданъ лепи санъ. Ми смо тамо више видели, колико су Анакреон, Софоклес, Пиндаръ живили. Юнгъ, (*Young*), Волшеръ, Бодмеръ, Халлеръ, Метастасио, Клопштокъ, Глаимъ, Уцъ, Езеръ, Виландъ, сви су редомъ себи лепъ, славанъ и велики векъ приспарали.

Али сасвимъ особите примере дугог живоша даю нам само оне класе човечества, кое с телесномъ радњомъ, у слободномъ воздуху, простъ и природи сходанъ живошъ проводе, земљаделци (шежаци), баштовани, лов-

ци, војници и пловци (лађари). У овом само стану живи још и данас човек 140, да и 180 година. Ја не могу овде себи задовољство отпрећи, да најзнаменивије примере овог реда у нечем обштојашельно не предложим, ер често у оваким догађајима и најманѣ обштојашельство корисн и свое значењѣ има.

Највећи и најспарији примери последњѣ илјаде год. есу они о Кеншигерну, Шаркану, Ђикину, Парри, Драакенбергу и Ессингхаму. Они сведоче, да се и сад век от 185, 169, 152, 146 година постићи може.

Кеншигерн, познат под именем Сп. Мунго, био е основатељ епископства или епархије Глазговске, и живио е 185 година, као што слѣдуюћи надпис сведочи:

*Cum octogenos centum quoque quinque vir annos
Complerat, sanctus est Glasgow funere functus. *)*

1724. године умрео е Пешруц Шаркан (Petraez Czarten?) живоша свог у 185^{ој} години, у селу Кефрешу, 4 миљ далеко от Темишвара у Маџарској. Он се родио 1593. леша, био е грчког вероисповеданія, и могао е са шпаном у руци мало пре свое смрти још и одиши и милоспину просиши. Њгове су очи биле мало црвене, али су зато још светло-

*) Spottiawood History of the Chure of Scotland.

спити одавале; сед е био као овца, и зуба е јошп неколико имао. Њгов син, који е онда јошп живио, имао е 95 година. *)

У години 1670 умрео е Х. Ђнкинс у Јорк-сиру. Он е јошп 1513. леша у сражењу код Фловденфилда био, и онда већ 12 година имао. Видило се из регистра канцеларије и из други судейски сполита, да е он 140 година пред суд излазио и заклетве полагао. Против истине дакле не може се ништа рећи. Каде умрео, имао е 169 година. Последња њгова забава био е риболов, и већ кад е сто година прешао био, могао е јошп у jakim рекама пливати.

После њга одма долази Ђ. Парре, такођер Енглеz из Шросфире. Он е био убог пежак, и морао се надницом свои руку раниши. Кад е он 120 година био, оженно се опет био с неком удовицом, с којом е јошп 12 година тако живио, да е сама сведочила, да зато време нигда није могла на њму старости примешити. До своје 130^{те} године јошп е сам све своје послове у дому извршивао, и шта више, сам јошп и жито млатио. Пред смрт на неколико година почеле му биле очи и памћење ослабљавати, али слух и разум баш до конца е у добром стању имао и задржао.

*) Смoтpи: Breslauer Sammlung. Ján. 1725.

Кад е ош 152 године био, чуло се било о њему у Лондону; краљ зажели оваку редкост видети, и он се морао на пуш спремити. И ово му е по свој прилици и главе дошло. Ёр е он овде тако царски угошћен, и тако на еданпуш у сасвим прошивоположен живиш постављен био, да е скоро за шим 1635. у Лондону и умрео. — Он е свега 152 године и 9 месеци живио, и 9 краљва енглески запамтио. Али е сад овде најзнаменишије то, да су се у његовом шелу при сеченю, кое е славни Харвей извршивао, све внупрености у најздравијем станю нашле; ни најманњи порок није се могао открити. Шта више, ни саме рскавице ребара (*cartilagines costarum*) нису му се јошш у кост претвориле биле, што се иначе обично код свию стари люди налази. У његовом дакле шелу никаква органическа причина смрти није лежала, и он е само зато морао умрети, што се брзо и преко мере препунио, што му се врло много и врло добро чинило.

Овај исти Парре дае нам јошш доказателство, да у неким фамилијама овако старобитно расположење, особљиво добар *stamen vitae* бити може. Тек пре неколико година е њгова прауника у Корку ош 103 године умрла.

Скоро ош те исте спруке е и слѣдуюћи

сасвим нов пример, *) Неки Данац, по имену Драакенберг, рођен 1626, служио е до свое 91. године као машрос на краљвској флоши, и провео е 15 год. ош свог живота у шурскоме робству, дакле у највећој беди и сиротињи. У 111. години, кад се већ смирио био, падне му на памеш, да се већ еданпут ожени, и дѣйствишельно свеже се брачно с едном ош 60 година женом; но ова га остави удовцем, и сад се опеш у својој 130ој години залюби у едну селянку девојку, која га, као што сваки помислиши може, заедно с његовом проситбом отбие. Но при свем том он покуша своју срећу и далъ, али будући да му нигди за руком није ишло, то заклучи најпосле, да се никад више не жени, и шако е, као удов, јошт 16 година живио. 1773. леша шек е умрео, кад му е 146 година било. Он е био човек прилично вапреног и жестоког шемперамена, и показивао е своју крепост често и у последњим своим годинама.

У 1757. год. умрео е у Корнваллис у I. Ессингхам ош 144 год. свога века. Он се родио под управлѣнем Іакова I. ош врло убоги родитеља. Ош дѣтинства јошт био се на посао превикао; служио е дуго време ошечеству као войник и каплар, и као шакови био

*) Heinze Kiel. neues Magazin. 1. B. 5. St.

е и у самом сраженію код Хохштеша. Най-
 после се врапио опет у свое рођења мѣсто,
 гди е као надничар до конца свог живоша жи-
 вио. Он у младости својой нигда ние яка пи-
 ћа пио, свагда е умерено живио, и врло ред-
 ко меса ео. До 100 година он нигда ние знао
 шна е болест, и пре свое смрти на осам да-
 на јоши е пуш едан он при миль пешке на-
 чинио.

Найновіи и не манъ знаменити примери
 есу слѣдујући:

1792. године умрео е у кругу Холштайн-
 ском неки Шпендер, едан прудолюбиви
 тежак, у 103^{ој} години. Нѣгова рана скоро ни-
 шна друго ние било, окром една крула и су-
 рушка; месо е врло редко ео, и по свагда са-
 мо јако посольно. Никад скоро ние жеднио,
 и зашто е врло редко што пио. Дуван е радо
 пушио. Под старост е тек почео био шей и
 кадкад кафу пиши. Зуба се рано лишио. Бо-
 лестан никад ние био. Ђиди се никад ние
 могао, т. е. у нѣму е фвсически немогућно
 било, да жуч, ед меру пређе. Али е он и сва-
 ку прилику за свађу и кавгу избегавао. На ме-
 сто тог е с шим веће упованіе на промисао не-
 ба имао, с коим се он у свима злим и несрећним
 случаима пешими и управляши знао. Нѣгова е
 најмилија забава била: доброта божия.*)

*) Schlesw. Holstein. Provinz. Blätt. 1792.

Єдан от найнеобичній примера, како се при променишельной игри сређе, при дугим смртоносним опасностима и шкодливим силама, још живот човека дуго време сачувати може, ест овай: У 1792. год. умрео є у Прайской неки стари войник, по имену Мишелшпедш, от 112 година. Он се 1681. л. месеца Юнія у Фиссану у Прайской родио, и буде єдно вече от свог господина, кои є у игри цео свой еквипаж и 6 слугу изгубио био, такођер изиграш. Одавде спути у службу войническу, и био є солдаш 67 година; у сваком є бою под кральвима Фридрихом I., Фридрихом Вилхелмом I. и Фридрихом II, а особљиво у целом 7 годишњм рашу присуствовао, 17 сраженія одржао и у њима много реди смрти пркосио и многе ране задобио. У 7 годишњм рашу буде коњ под њим убиен, и он сам у руско робство отведен. После свию ови пашия, и после две своє упокоєне жене, ожени се опет 1790. леша, дакле у својој 110ој години, и с прећом. Он є био у спаноу, до мало пре своє смрти, сваког месеца 2 сата далеко пешачити и свою малу пензию овим пушем примапи.

Други не мањ важан пример о 123 годишњм веку дає нам такођер кральвство прайско, кое є вообште за дуг живот пробишачно.

У години 1793, док є спарац још живио, слѣдуюћа буду у прайской архиви стр.

475 о нѣму свешу сприобшшена., 1670. године 16. Февр. родио се Петар Албрехт у горњим Алкенама у Варгенском кругу. Он е свом опцу, едном овдашњим земљеделцу, Георг. Албрехту, као второродни син у својой младости у земљеделию помагао, и отуд после као служишель у едан благородан двор ушао. Као служишель видио е он оно славно и за Прайзе особито знаменио крунисанъ Фридриха I., и овом приликом опишао у испи дан, са своим господином у краљевски двор. Негово и данашњѣ још приповеданѣ о общо-яшельствама онога дана и о изгледу ондашнѣга двора сасвим се слаже с печатаним описаніама ови ствари, премда он у ова последня, као што се лако помислиши може, никад ни завирио ние. За цело оно време, док е нуга, као што знамо, 1709. и 1710. године овде у држави морила и већу част Варгенског круга испребила, он е у свом рођеня месту непрестано пребивао, али мало зашм от свог господина неком официру Фланске (данас Хаусенске) регименте као служишель предаш био. Он е при овом официру, по имену Грус, многе свог живота године провео, и премда е одма у постанку првог шлеског рата, због свог 70 годишнѣг века врло лако службу оставиши могао, то е он опет толико крепости у себи осећао, и тако яко свог господина миловао, да га е шопрв после дру-

тог шлеског рата оставио и у свое отечество
опет се повратио. Овде е сад купио себи
една кола и коњ, и постао кирија; јошн се
оженио, као што региментско-предическа-
књига гласи, у 1751. години; седио е потом у
Ланеку. Онда е имао скоро 80 година, и опет
е тако срећан био, да е из овога брака 7 де-
це добио. Ош ове живе јошн едан син и две
кћери. Една ош последњи, с којом сам се ја
о ствари обстојашельно разговарао, припове-
да ми, да е она јошн као дете ош 5 година
(сад јој има 40) свог ошца свагда дркћући,
кад се на кола пеняо, виђала, и будући да
јој се то, по нњој дешиньској простоти, врло
чудно, и кад кад и смешно чинило, то вели,
да јој е маши с каранџм изяснила, да то ош ве-
лике старости опшине долази — ош ког доба
е она свагда велико сожальнје осећала. Ово
исто дркћанџ и јошн неки руски послови,
коима е тежким само шрудом своју рану при-
бављао, и не мањ и жалост, коју му е смрт
нњовог 90 годишнџ старисг брата нанела,
есу га на то принудила, да своју кариашку
справу прода, и миран живот избере. Запо ку-
пи себи едну унчицу у Алшшпадшту, и мало
час добром негом, коју е овде уживао, не са-
мо што е оно дркћанџ изгубио, но јошн са-
свим сад здравји буде, него што е икад био.
Међушим леви неки догађаи принуде га, те е
и ову своју земљицу продати морао, и пошто

га е за неко време њгова жена, као искусна прала, чесно ранила, најпосле буду и он и она 1784. год. у Юрецько сиротиньско основа-
ніе примљени и шу до конца њиовог живоша
неговани.

„Ово нека буде доспа о жишю њговом!
Сад пак коју реч о њму самом, о њговом
телесном саставу и јошп и о начину њговог
живљња. Он е возраста доспа маленог, и
што се састава телесног шиче, човек не баш
массиван и здепаст (*robustus*): Али да њгове
внутрене части ош редке доброте мораю би-
ти, шо сведочи ово обстоятельство, што он
јошп и сад прилично шврда ела подноси, и што
е он више за ова, нег за мекана, више за лад-
но месо и груб лебац, нег за врућу чорбу и
белу земичку рођен.“

„Њгова чувства јошп нису сасвим сла-
ба, и чувенъ му е и сад особито оштро, само
што му е у лицу десно око јошп ош млади го-
дина неким непредосторожним ударцем врло
повређено. И њговом дугом живошу без двоу-
мја много е шо помогло, што се он никад баш
никаквим расколним и распушним делама ние
предавао, и што е свагда у правој просто-
ти срдца, или боль рећи, у невиности срдца
како пред богом тако и пред людма живио.
Он се истина никад ние као роб за едну дие-
ту везао, никад он ние себи само ово или о-
но ело, или пак кои напшак за закон учинио,

али опет умереност с ума никад нис смећао и сидао. Тако е исто и с ображеніем нѣгови душевни сила. Школе за нѣгово време на се-лу едва су коє или баш никакве биле, найвише една или две у читавом великом кругу, али е он зашо опет из свог собственог нагона и своим единичним шрудом врло добро читаша научно. При оном нѣговом особито здравом разуму, и при нѣговой доброй и опвореной глави, све е он лако и брзо примао, и будући да се свагда с добровоспитаним людма мешао, то е увек прилику имао, да се просвети и изобрази. Сад су нѣгове душевне силе прилично слабе, и као што сам вели, све му се само по глави муши. Већу част времена проводи у својој постели, и у нѣой е ячи и здравіи, нег изван њ. Кадкад га и памтєнє изневерава, али се он зашо опет бољє опоминє о стварима из млади нѣгови година, него о онима среднєг свог века, и то јошт нигда не мож да заборави, да се под великим хурфиршом Фридрихом Вилхелмом родио. На питанє, коє сам я више реди њму и нѣговой кѣри предлагао, зашто он нис пре јошт свой велики век людма упознао, свагда би ми се опговорило: ер нам то нико нис веровао. И тако може биши, да се јошт гдики сшарац и сад међ нама налази, али само редкост чина, да се о првим сказаніјама двоуми.“

Кад се овако о редком овом печеңію жи-

воша прочуло, многи су Албрехта посећивали, и разне му понуде, вина, конфекте и свакојаке деликатесе приносили, од кои је, због ненавикнутог уживања, така промена у његовој конституцији послѣдовала, да е 14 Окшов. 1793. године пио до вечнога суда заспао.

За слѣдуюћи пример имам благодариши благом сприобштенію г. Валшера, пароха из Роденпоа (Rodenpois) у Лифланду.

„11. Декемв. о. г. умрео е у Алланском кругу на добру Плануп, едан знаменити старац, именов Глигорій Дуглас, од 120 год. и 7 мес., ког су збишја живоша од часни већ и у политическим новинама из Риге од 10. Февр. 1794. чис. 12. печатана и јавно саобшћена била. По његовом често повтореном исповеданю, он се родио у Маршшранду у Шведској 1689. год. 23. Април., као што е и његово крштено писмо сведочио, кога е на жалост с осталим његовим писменим доказательствима пре неколико година нестало. Међушим све оно, што он приповеда, тако се добро слаже с историом његови млади година, да већ и с ним предаванъ о његовом веку врло вероватно бива, што се оно само од очевидног сведока тако приповедаши може. Његов оцац био Јоан Дуглас, негдашњи лайшенант у кралѣв. шведској служби у региментни Снеелоп. Машер е врло мало упамћено био. Оцац му е шакофер млад ошра-

на, кое е у неком сраженію добио, умрео. Зато е он у воспитанію сасвим пренебрегнути био, ниш е читати, ниш пак писати научити могао, а на тежке послове от дешинска строго е шеран био. Но при све том шело е нѣгово с знаменином ячином израсло. У 17^{ој} години већ е у войническу службу примљен, и у єдну драгонерску регименту генерала Шлиппенбаха постављен био, у којој е више година служио. За ово време 8 реди е укривим бишкама био, и ни у којој ние ране добио, окром у последњој код Дорпата, гди су му пушчаним танешом леву руку ранили, и нѣга самог у русско робство ошвели. У овом га донесу у Москву, гди е 4 год. као заробљен провео, и после заключеног мира опет у слободан живот прешао. Но он ние имао вољ с ошпалим своим земляцима у ошечество се вратиши, зашто сшане, будући да му се и рука зашто време врло добро излечила била, у службу као наемник код єдног шишлера (асталара), код ког е наипосле дошле дошао био, да е и сам већ као шишлер могао радиши и себе раниши. Он е наипре овај занат дуго време водио у Сп. Петербургу, и наипосле у Курланду и Лифланду. От како е ослобођен био, трипуш се женио, и међушим єдно на друго 13 деце изродио, от кое по свой прилици іошн 6 живе. У нѣговој 85^{ој} години ожени се с єдном Дешпинком, која е іошн и данас жива,

и с којом е 8 чеда у његовой већ високой старости изродио, он који су 4 умрла, а 4 још живе; али е оно најмлађе, које се у 103^{ој} години његовой родило, и које 17 година има, сасвим без ума, но у осталом јаког и здравог тела.“

„Саслав његовог тела е био врло крепак, плећа су му особито широка била, возрасла е био само от обичне мушке величине, не висока. Очи су му велике и живе биле, и шек пред смрт на неколико година е сасвим вид изгубио. Косу и браду е имао крашку и редку. Теме му е, што е приметбе заслужно, навек, као у истог новорођеног детета отворено било, и чини ми се, док сам га ја познавао, да се с годинама све више и више разлизило и увеличавало, које се на његовой глашкы и ћелавой глави врло добро видети могло. Чувенъ му е било ошпро, и памћенъ до последнѣг часа за удивленіе верно. Кад би му ко оне године, за који е он вояком био, напоменуо — што е свагда његов љубим разговор био — то би се он одма јоначком вапром возбудио, и о свему, што му се год најманъ што збило, или само што е на његов мундир и н. д. одношеніе имало, за удивленіе сећао, све точно приповедао, и још у приповедану свагда добро знао, гди е какад престао. Пре три године још е неколико реди пешке у Алланску цркву, еданајст врста далеко, ишао, и кад сам га ја који ред

ишео на моякола узети, свагда сам га морао најпре дуго наговараати. Он е само шведски говорио; руски и лешински тако зло, да га е едва човек разумети могао. Ракију нигда ни е радо пио; врло редко по едну чашицу само, и по над би га ко понудио, али више никада. Вода е његов свакидашнији напишак био. Његово мило и любимо ело било е у лето кисело млеко, у зиму смена крупа, а особито гра. Меса е врло мало ео, ер га е редко себи и прибавиши могао. Зуби су му били чисти и лепи, и тек њ е у последњим годинама све до 5 погубио био. Найвећа врућина у лето и најсилнија топлоша његове собе, било е његово најмилије прохлажденије и увеселеније. Едипуш намере могућнији, да га у доброшворно Николаевско основаније приме, и ту га е нужднима потребама снабде. Ја сам мислио, да ћу му с овим весеоглас донети. Но он ми много више ово пријатељско подношеније отбије, и отговори: „Ви ми онде нећете моћи „оваку врућину давати, а ја сам се научио „свега на овом свешу лишаваати, само едне „врућине не.“—

„Његова собица, у којој е обитавао, лежала е на сред шуме близу добра Плануп, и била е тако мала, да е за три човека са свим узано место, и тако ниска, да се у њој средњг возраста човек није могао исправити. Он никад није јако болестан био, још и у нај-

већой својой старости био е врло здрав, само каднад мало немоћан; нѣгов аппетити е био умерен, и могао е по свой прилици дуже живити, да га ние нека люта прилъпчива болест, која е пре неког времена овде у месту силно людство поморила, шакођер напала, и нѣгову већ ослабљену нарав победила и оборила била, премда се он јошш надао, да ће и ову болест одржати, и да ће се дакле опсмирти, коју јошш ни е желио, спасти.“

„Ја сам свагда у овом крепком старцу налазио мужа, који е закон христіански пайблагородније извршивао, који е својом судбином задоволян, у найвишем степену умерен, сасвим благодаран и богу предан, без невесеља и зле вољь био, који е сваки дар припознавао и найшоплија осећања благодарности своим добротворима показивао. Он е живио с оним малим благодѣяніями, која му е едан благородне парави муж опс времена до времена скупљао.“

У оной истой години е умрео у Найсу у архіепископству Келнском, едан старац оп 112 година, Х. Каупер; он е био човек крепкога и яког шела; имао е обичай свакидан мало одити; могао е до смрти без наочари читати, и сачувао е баш до конца живота свог здрав разум и нѣгово употребљіе.

Неодавно е умрла у Енглеской Елена Грай, у свог века 105ой години. Она е била

возраста маленог, нарави яке, веселе и шалыве, и на неколико година пред смрш добила е била јошн и нове зубе.

1796. године јошн е у графству Фифе живио неки Ома Гаррик у 108^{ој} години, јошн у снаги и све еднако, као у млађим годинама, због нѣговог многоеденя славан и разглашен. Он 20 година никад он ние оп какве болести лежао.

Пре неколико година јошн е у Такони код Филаделѣе (из *Englische Blatt von 1796*) едан сапожар (шустер), по имену Р. Глан, у 114^{ој} години живоша свог живио. Он е родом Шотландез, упамтио е јошн краля Вилхелма III, памти све и види јошн добро, пие и еде пошнено, кува и мелъ добро, по чиставу неделю преради, и јошн неделѣом пушуе обично у Филаделѣю на божию службу. — Нѣгова преѣа жена живи јошн, има јој само 30 година, и вели, да е с њим врло задовољна.

1770. године умрео е едан барон, Баравичино де Капеллис, у Мерану у Тиролској, стар 104 године. Он е 4 жене имао, с првом се оженио, кад е он 14 година био, а с последњом, с четвртом, кад муе 84^{та} год. прошла била. Из последнѣг брака добио е 7 деце, и кад е умрео оставио е жену и с 8^{им} трудну. Крепост њговог тела и нѣгове душе тек га е у последњим месецима живота

оставила. Наочаре никад ние употребљавао, и често е и у највећој својој старости по 2 сапа пешице пушвао. Њгова обична рана била су ја; кувано месо никад ние ео, и само кадкад печено, али увек мало. Тей е често пио с розолиом и жупим шећером.

1770. леша умрео е Анш. Сенис, земљделац у селу Пуй у Лимодесу, оп 111 година. Пре нег што е умрео на 14 дана још е радиши могао; зубе и власи на глави још е имао, и до конца бистја свог врло е добро видио. Обична њгова рана били су кеспени и кукуруз. Он никад ние давао, да му се крв пусти, ниш е што за живота свог за чишћење узимао.

Још 1802. год. живио е едан ветеран у Туру (Tours), депаршма де ла Лоар, скоро 104 године стар. Он се родио у Озenu у Бургонњи 8ог Септемв. 1698. л., и зове се Жан Турзел. 1716. год. 17. Септ. ступио е као войник у ондашню пешака регименту оп Турене, у којој е непрестано као мушкашир служио. 1733. при обсади Келской буде оп пушке у прси ранѣн, а 1759. у бистки код Миндена добие 7 рана оп мача, оп кои 6 на глави. Њгова при браша и њгов старин син остану овде оп непријатељске руке мршва. Едан њгов син још и сад служи у 96штой полубригади. Будући да у Француской сваки войник после опслужене 24. године добива по е-

дан знак заслуге и почёсти, то се он већ с
три така дичи, и кад е прећи добио, био е
от свог вожда, оног познатог викомта де
Мирабо, краљу самом Лудвику XVI. у
Версело представљен, от ког е овом прили-
ком годишню пензию от 600 ливра получио.
Он е от то доба јошн еднако у регименши о-
сшао, и шако свега трикрая ик тому и саму
республику служио. Он е јошн и сад врлоздрав,
и неодавно е из Монтобана у Тур пешке ишао.
Нѣгова е надежда, да ће јошн дуго живиши, ер
е нѣгова мапи живила 118, а стриц 130 година.

И у пределима земљ немачке може се
посићи век от 136 година, као што слѣдую-
ћи пример сведочи: 1626. год. 23. Априла ро-
дио се Георгиј Вундер у Вилхершшедпу
у Салцбургу, от куд е он после с женом за-
едно 1752. у Грайц прешао. Овде, будући
да су чиновници нашли, да су нѣгова сва до-
казательствва права и нелажна, получи едно
обишалишше у обштой болници. После неко-
лико година умре му жена, коя га е допле
верно неговала и послуживала, и коя е 110 го-
дина свега живила. Сад се он пресели у сиро-
пиньски дом, гди е до конца живота свог пре-
бивао, кои се 12. Декемв. 1761. године збио. У
последњим годинама само се подешиньши био,
и на две штаке ишао, али е присвем шом до
саме смрши добро чуо и видио. Како он, ша-
ко и нѣгова жена наодесе у Грайцу изобра-

жени. Ово е највећи пример века, кои е мени из Немачке познат.

Ја се нипошто не могу задржати, да не приложим овде едан особито чудан пример великог века, кои нам се из Schubart's englische Blätter (2. Band. 2. Stück) сприобштава.

„У некој от Кента вароши свагда се јошн младеж смие, кад јой ко старца Нобса напомене. Како деца до разума дођу, а опщеви им одма о овом чуднованом човеку привоведају. Цео пѣгов живош тако е правилан био, као каква сена сказалька сунчаног сапа. У извесно време и у определне часе само се пѣгово чесно лице видити могло. Он е онда у највећой капикула врућини тако исто на спрменим стенама радио, као што се обично у сред зиме на висећи лед брда успиняо; есенъм мразу, люшом съверном ветру свагда е он, небрежливо обучен и закопчан, приосио; есен е за пѣга мекана била, он е у пѣой до бушина го — с шеширом, сикиром и штапом у едой руци, а с другом нагом гусш и магловиш воздух разређуюћи — слободно одио.“

„Он се обично от свог дома до вр'а едне унке шешао, на кои е свагда у определно време долазио. Овай е пун, као што се сам Нобс хвалио, 40,000 корака имао. На Хиггашу е он зашм најпре своју единицу бушелу разсудително испио, по едан читав сап

у магловити до гледао, и после се опет мирно на пуш кући упуштао. Найманѣ кривуданѣ овог пуша тако му е већ познато било, да е свуда знао, баш ако доле и ние гледао, гди е морао ногу више подићи, да не би с њом о какав камен ударио. Он е овај пуш са свезаним очима погађао, и баш да е сасвим слеп био, по га опет човек ни 5 корака не би могао тако исто изван свог ложишта даљ извести, као што се оно псето, кое из бунара водувуче, ни с највећим боѣм не да кренути, кад осети, да му е ведрa већ до наустія дошла.“

„Сваки е човек на пушу већ Нобса познавао, и Нобсу е такођер сваки познат био; он е на све спреме любезно сваког поздрављао; али га зашто опет ни најстарије познанство ние могло наговорити и наперати, да се гди задржи, поразговори или приваши. Никад он ние кишео дошле пипи, до год ние најпре своју купицу определен и известном својом надницом заслужио.“

„Сви жишелѣи край овога пуша есу њга познавали, и сви су га редом миловали. С оним се човеком люди најбољ и најрадије слажу, ког познаю, да е без жучи, без печали и без гњва; а оваки е управ у највишем степену Нобс био. Он е истина своје особности, своју рођену нарав имао, али с тим он никог ние вређао, веселио е многовише сваког, и рекао би, да е чишав онај предел еднаку шшету под-

нео, кад е искусио, да га е смрш у вечности преселила.“

„За сваки дом, за сваку колебу на пушту он е свой собствѣн имао поздрав, кои е припом свагда за лице, на кое се односило, сличан био. Начин његовог изговора никог ние вређао, ер га е сваки онако примао, као што е он мислио, тако велеше: „сад Нобс овуда пролази.““

„Кад е покрай стана (млечаре) пролазио, била му е реч: „приденише девојке скуш!“ на кое су руменолике пословачице отговарале: „добро шешанъ майшпорре!“ — Кроячима е опет с добросердачним главе поклонѣніем говорио: „усекнише свећу!“ и они су му обично отговарали: „Почкай сшари угурсузе!“ Затим е код ограде попола у колебу паса лупао, из кое су га на то све редом, машући репом, безазлене ове животињѣ сусрешале. Код парохіалног дома обично е скидао капу и кад кад по едно благоговѣјно отпояо: „Амин!“ Ово е проста и само една двосложна реч, али е зато опет цело почитаніе доброга мужа за закон божи одавала.“

„Ни сама киша ние га могла от овог пушта задржати; и онда е он поне у мислима ишао на Хиггаш. У ово време е он от своје две собе, отворивши врата, само едну правио, и у опредѣљно време своје обично пушовањѣ

предузимао. И будући да е он знао, колико е корака за то потребно, то е кроз обе собе доле и горе толико ишао, док се бройнеби испунио, и с тим нѣгова свакидашња надница свршила. Али, може ко запишати, како е с оним шпациама сад било? — Ни ове ни е он пренебрегавао. Ёр кад е толико корака изброио, колико е до спана било, то е повикао, као и обично: „придени те се девојке!“ Ели толико стопа израчунио, колико до кројача има, то е рекао: „свећу усекни те!“ тако правилно, као да му е кривоноги побратим свое бледо лице на опговор показивао; код ограда е место пасие колебе у свой асфал ударао, и кад е еданпут Амин изрекао, то се баш тако весело пресао, као да е јачачно нишан свог пуша постигао био. Он е на овом собном пућу сваки угљак тако, као и на јави у свом воображењу виђао; на мосту му е зелено још сено мирисало; ноге су му се одизале више, кад е у мислима код, и на унки био; на крају собе су две столице една до друге стојале, преко кои е скакао, кад е мислио, да е код каквог плаша. Он се ладио, кад е већ свое одмора место спигао био; отворао е спакло; едан прозор избирала е нѣгова фантазија за изглед унке; и кад се већ едан сат одморио и разблажио био, предузимао е на ново свой пућ

наштраг; прескакао е опет сваки плош, и код сваке штације свой поздрав изручивао.“

„Ви, кои овог чудног спарца изсмејаваше, разсудите најпре ствар зрело, и подражавайте му! Ђр е он по средству овог свакидашњег упражњњя себи век от 96 година присшарао. Ђр е он био ошац беднима, ушешитель спрадаюћима, подпора убогима — најбольи и најпошшении човек у целом предљу. Он сам свагда весео будући, шрудио се да и друге развесели; никаква жершва ние за нђга велика била. Несрећнима е он даре давао (кое други обично за празно и суешно нђино увеселњие и задовольство разсипаю), и от нђи за то благослове и молишве за награду добивао. Баш ако би бура нђгов пепео и разнеда, памеш нђговог благог срдца опет ќе навек у прсима ови люди живиши.“

„Они, кои су га само виђали, миловали су га нђгови невини качества ради; они пак, кои су от нђга помоћи очекивали, почитовали су га нђгове добродѣшелђи и подашности ради. У целом шеченију овог дугот века ние могао ни едан човек ушпати и рећи: Но б е мене у мислима увредио. При свем нђговом малом приходу, он е за 60 година све еднако сачувао име доброшвора и шшедрога, премда е после свое смрши роду само мало оставио. Али е он нђму пришом јошш неоценњно благо предао — она благосиљня, коя небо

само за синове милосердиви, за синове милоспиви храни.“

Јошн едан нов пример ест овај: У едном малом селу, не далеко от Бергена у Норвегиі умрео е месеца Септемв. 1797. год. Јосиф Суррингшон у 160ой години века свог. Он е баш до последнѣг часа свог живота свачувства и биспар свой разум сачувао био. Едан дан пре него што е умрео, скупно е свою фамилію у едно, и поделио е нъой свое, кое е имао, иманѣ. Он се више пуша женио, и јошн кад е умрео оставио е за собом свою младу жену удовицом, и с нъом веће число деце. Найстарием нъговом сину има 103 год., најмлађем 9.

Ово су примери највећег века от скорашњи година, колико сам я досад дознаши могао. — Люде, кои су по сто година живили, я овде и не броим, ер се шакови чешће налазе. Тек пре неколико година умрео су Биргелу, код Іене, едан дрводеляц у 104ой своіой години. Он е јошн сваки дан еднако радио. Нъгов најмилиі посао при концу био е, пређу престни. Еданпут е он тако при своіой престлици седио, ал на еданпут опази нъгова кћи, да он више не преде. Стане дакле око нъга гледаши, ал скоро испуси, да е — умрео.

От последнѣг изданія ове књиге јошн су ми се неки примери появили, кое овде предложити намеравам.

20. Юнія 1823. умрео є у Берлину почести заслужан вешеран прайске войске, Карл Леополд. Он се родио 1734. у Шторхнесу у войводству Посенском, 1755. ступио као хусар у регименту Вартембергову, и био є у 7 годишњем рашу у бишкама код Прага, Росбаха, Лайшена и Лигница. Код Прага и Лигница буде мало ранѣн. 1778. оде у баварски наслѣдія раш, а 1792. у бой против Француске, гди є у бишкама код Блискашела, Крайцнаха и Бича воевао и код Крайцнаха ранѣн био. Због нѣговог особитог опликованя у бишки код Бича добие, онда као подполковник, златан заслуге-медал. 1794. служио є у Сдехусинском корпусу, и буде код Острове опет мало ранѣн. 1806. био є код Найсе, кад є обсађена била. 1812. дође у дом инвалидски, кои се у Рибнику наоди. Али кад є глас краля 1813. год. на обрану опечества позивао, ние се могао уздржати, да још и у 79ој својој години оружје не узме, и с войском до Париза не опиде. Сад є ступио у 5ту ландвер-кавалери регименту као унтер-офицер, и био є у бишкама код Бауцена, код Кацбаха, код Лайпцига и код Париза. После учиньног мира 1814. получи због заслужне свое оплине у баталіјама от 1813. и 1814. год. гвоздени крстн друге класе. 1815. год. учинио сам краљ се-конд-лайшнаншом код овдашнѣг инвалидског корпуса. За цело време свог дугог живота сва-

гда се он примерно обходио, и тако почести и любов колико от поглавица, толико и от подчинѣни задобио. Он заслужуе от сваког честну памет. Четири кѣри оплакую смрт свог поштенот отца.

У почетку прошасте године умрео е у Радчиєву едан грађанин, Табачинскій, стар 115 год. Он никад ние био болестан, и живио е у дому свог сина, ондашнѣг апоекара, гди се по чишав дан с пословима, кои су движеніе тела изискивали, забавляо. Новине е увек без наочари чишао. Пре смрти на две године падне у єдну пешку нервозну грозницу. За 113 година никад ние кшео лекара и лекове да употребљава, тако исто и сад. И оздрави опет сам от нарави! Само што се доцниє лишио био вида и слуха, и што е после две године у својой одмора столици обично дремао. —

Пре неколико неделя позван буде едан землѣделац као сведок на овлашнѣи судейски мир. Он дође, као старац от 96 година у красу свое седине; изглед нѣгов е био воячки, састав нѣговог тела крепак. Он е био пешке из свог места, из села Бшискожистева, 6 миля одавде далеко, дошао, и опет смирено молио, да га што скоріє отпусте, ер веляше, да е рад био онай исти дан јошт кою милю врећи, напруг пуюћи. И он е Фридриха венце победе делио, и сваком, у ком е само

честно прайско срдце жуцало, возбудишелан е изглед он представляо, ер се и сад у својой старой униформи из 7 годишнѣг рата появио, кою е он с неисказаним само осећанѣм оделом честности називао. Она е истина с неизброеним закрпама искрплѣна била, али е зашто опет на нѣой пуца тако свешло очистио био, као да е на парадѣ ишао.

У Финнискѣм селѣ Токашиллѣ, упод-
ножѣю Дудеркофског брда (неколико миља ѿ
Пешербурга далеко), коѣ к наслѣдственѣм
добрѣ, Красно-село, принадлежи, живила е
до 1807. године една стара селянка, Маріа
Вилламо. Она се родила 1692. год. не дале-
ко ѿ Ропша (такоѣр наслѣдственѣм добра),
и упамтила е први јошш улаз Русса у Ингер-
манландію. У 30^{ој} години уда се за тежака
Вилламо, и роди с њим после 7 година првог
сина, после 2 год. зашим другог, и у 47^{ој} год.
едну кѣр. Рана јѣ е био леб и квас (киселица),
ѿ последнѣг е, као што е сама припознава-
ла, стомак здрав и крепак добивала, јѣко пи-
ће никад нѣ пила, али е радо дуван пушила.
Кад е ѿ 100 год. била, испао јѣ е један зуб, а-
ли јѣ е на њѣгово мѣсто скоро други нарастио.
У 103^{ој} год. изгуби други, и овог накнади дру-
ги нов, шако, да е баш до смрти свагда до-
бре и бѣле зубе имала. Очи е имала велике и
бистре, и до највише своѣ старости врло
добар вид, подиун разум и памћенѣ добро.

Три год. пре свое смрши јошм се у прашњи свое деце, свои унука и праунука, кои е число 70 било, пеняла на брдо Дудерхоф, да се у ондашњой цркви Богу помоли, и пример благоговѣйнства младим даде; али он шог доба само е на коли онамо ишла. Она е умрла 10. Септ. 1807. без сваке болести, у подпунном покою, и разговарала се баш до последнѣг часа све чисто и разумно. Живила е свега 115 год. 9 месец. и 4 дана, и никад болестна ние била; само 10 месец. пре нег што ће умрети, 1806. год. падне у неку опасну он прсию болест. Знаменишо е то, да сви нѣни рођаци и потомци на исти начин дуго живе; нѣн браш е умрео 1768. год., кад е он 108 година био.

У Θεодосіи живи он много година едан ерменин Соасс-Оглин, ког е век много знашнїи. Он се родио 1702. год. у Анаполи у вароши Ерцерум, гди е бременоноша био. Нѣгов погрбавлѣн изглед, кои е или он велике шаросни, или он силног и тежког ношеня свакояки бремна такав постпао, сведочи, да е среднѣ спашуре био. Он е имао најпре широка плећа, а танке ноге. Горнѣ нѣговог шела часни есу у слабом већ станю, али су му очи јошм здраве. При нѣговом 120 годишнѣм веку често сад пада у различите болести, коє су породи може биши само велике сиротињѣ, у којой се дуго време налазио, или

рђавог одела, кое едва нѣгово наго шело покрива. Често е он принуђен био, кад е највећа зима била, на сокаку ноћити, оп чега е по свой прилици и слух изгубио; али у душевним своим силама до сад јошт ние ништа изгубио, шна више, он јошт врло добро пампи, има добар апетит, и пенѣ се на ба-самаке, као какав младић. Промаште године јошт е едан велики суд с брашном горе на брдо отнео.

Со асс-Оглин приповеда, да е у својой младости тако як био, да е по 30 пуда (1200 фунти) са земљь одизао. У свом животу само е едан пупт пиян био, али на место тог врло радо дуван пуши.

Машеј Грубе, рођен 12^{ог} Мая 1719. год. у Ташенбаху код Салцбурга, дође заробљн у 7 годишњм рату у Берлин, гди се опет изнова прими службе у пешачкој регименти Пфула. Кад е оп регименте оппушћен био, оде као наемник у вальну воденицу овдашњь чоеправнѣ. И будући да е велику волю и особингу способности к овом занату имао, то га е скоро тако добро изучио, да е 1774. год. за калфу примљн био. Любовь, коју е он нѣгове вредности и способности ради не само код началника, но и код сваког, кои е само с ным радио, задобио, учинила е, да е пуни 40 год. еднозадруго у овой воденици као момак надгледао и радио. Кад е 59 год. оп прили-

не имао, ожени се, и роди 6 деце; но будући да му ова жена умре, то е у својој 70^{ој} години и другу узео, али пошто е с њом више од 25 год. живио, умре му и она. Сад пак будући да е већ стране помоћи и неге пошребовао (ер од 7 чеда само му е една кћи уживошу остала, која е још за помоћ онда немоћна била), то га прими и послужи овдашња грађанска болница. Премда е овде своје остале дне у миру провести могао, то га е опет ревност заната шако подбадала, да е до смрти у оној воденици совешом и делом полезан био. Найпосле га е кћи њгова, која му е од 7 деце још остала, и која се сад већ удомила била, к себи примила. Многи добри пријатељи заштитавали су овог старца из любви и благог срдца. И сам е пре неколико година још у удаљне предјеле вароши ишао и своје добротворе посештавао, кои се свагда њговой веселой парави и живојној сили дивили и радовали. Свой стогодишњи дан он е у кругу њгови благодѣя провео, кои су му га лепим празником учинили били, и о ком е он још често зашм с одушевлѣніем говорио. На шию жалост њгови пријатеља умрео е овај крепак старец 3^{ег} Јануар. 1823. год., кад му е 104 год. било.

У Торну е умрла 7 Авгус. 1823 год. една чивушкиня, Хейда Јозефа, од 120 година.

Праведно би било, да се и лекари, кои средства за живот и здрављ тако богато другима деле, с особитим првенством другог живота покажу. Али се на жалост код њи овај случај не налази. — О њима се највише може рећи: *Aliis inserviendo consumuntur: aliis medendo moriuntur*. Друге послужујући сами себе проше: друге лечећи сами умиру.

Међу практическим лекарима е поне умиранњ врло велико, веће може бити, него у буди каквом другом художеству и занашу. Ер они најманњ могу она правила за здрављ и предосторожности наблюдавати, која другима налажу; ер едва се гди шакови послови налазе, при којима би и тело и душа толико радило и себе прошило, као у овом. Глава и ноге све еднако у слогѣ раде. — При свем том велико ово умиранњ само се за први 10 година њиовог пракшицирања узима. Ер онај лекар, кои е ово време срећно прешао, обично добива неку ячину и неосећанњ пропив свию штрапаца и болести причина; обичаєм му и сама зла испаренія, сами приљепчиви опрови различити болести манњ шкодити могу; а међушим јошш бива ладнокрван и равнодушан при оним свакидашњим, срдце парајућим, сценама, и јошш прошив саме различите неправде, прошив свакојка гоненія и безморална поступаня, која ово званіе свагда

праше, немарљив поснае, и тако дакле, ако є кои лекар ово искуства време, као што треба, испунио и довршио, може се још на-
дати, да ће дуго живити.

Наш праоцац, Иппократ, предстои нам овде с добрим примером. Он є 104 годин. живио. Њгов живош се састојао у испитивању природе, у пушовању и лечењу болестника; он є живио више у малим месцама, него у великим варошима. — Гален, Брашо, Форест, Плашер, Хофманн, Халлер, ван Свишен, Берхав, сви су доста дуго живили.

Др. от Шулценхайм, президент мед. колегијума у Шведској и први архијатер, умрео є 1823. лет., у 92^{ој} год. при подпуно у целости сачуваним како телесним тако и душевним силама. Он є сам себе у макробиотики, у свом још и сад добром делу: *über die Erreichung eines gehörigen Alters*, заслужним учинио.

У призренію крашког живота особљиво нам се показую пословачи кузница, т. е. они люди, кои под земљом или непресхано у отровним испареніјама живе. Налазе се яме, кое много сичана и кобалта у себи садржавају, и у којима дакле пословачи єдва до 30 година живити могу.

Вредно ће бити, да читашель овде єдну таблицу нађе, коју сам ја о различности пражња живота по мери снаја и заната из г. су-

перинш. Шредера примера скупљенія изва-
дио *)

Ош 744 люди, кои су преко 80 година живи-
ли, били су:

Апооекара.	3	Кнезова и Графова . . .	5
Лекара	6	Баштара	4
Астронома	1	Свешшеника.	26
Землѣделаца.	87	Рукоделаца	8
Грађана.	55	Занашца	71
Поеша	3		

Међ њима, кои највеће примере даю,

Пекара	3	Кројча	3
Месара.	4	Сапожара или чизмара .	5
Кожочинишеля	3	Листника или чаралара.	11
Воденичара	3	Дроводелаца	5

После:

Бабице	2	от кои 3 фелдмаршала	
Пасшира	3	Папа.	1
Хофмаршала.	3	Философа	18
Кардинала и епископа .	6	Судја.	23
Трговаца	11	Учители	4
Живописца.	3	Войника.	12
Лађара	2	Велможа и државо - упра-	
Свирача или мусиканта. .	2	вишеля	4
Економа	10	Гробар	1
Официра	21	Лекара от рана	6

Ош други заната врло мало има, кои су
полико живили, от слѣдуюћи пак баш ни е-

*) См. Schröder, das Alter, und die Mittel alt zu wer-
den, nebst 744 Beispielen. Weimar, 1803.

дан пример: вайсгербери или кои беле коже чине, ужари, зидари (ово е приполюком числу овог занаша знаменишо, и показуе шкодливо дѣйствіе кречног испаренія) кнѣговезци, казанѣе, кузничани, и рудокопци.

Јошн да баѣмо едан поглед и на различност века, коя долази от различите климе, или болѣ реѣи, от различите државе или землѣ.

Прво место занимаю, Шотландіа, Шведска, Норвегіа, Даніа, Прайска Енглеска, такоѣери средњи предѣли Русіе, и неки комишати землѣ Маѣарске. Ове су землѣ без сваког двоумія најстаріе люде родиле. Примери от 130, 140, 150 годишњи люди овима принадлеже државама.

Из меѣу 1712 примера великог века, кое нам Еастон дае *) Шотландіи 170 принадлеже, из меѣ коима е и онај 180 годишњи Кеншигерн.

У русском царству умрло е 1801. године:

253 от 91 год., 345 от 92, 220 от 93, 170 от 94, 408 от 95, 178 от 96, 162 от 97, 211 от 98, 204 от 99, 216 от 100, 37 от 101, 32 от 102, 14 от 103, 17 от 104, 32 от 105, 7 от 106, 10 от 107, 5 от 108, 9 от 109, 15

*) Easton on humane Longevito. London 1799.

от 110, 1 от 111, 1 от 112, 1 от 113, 2 от 114, 12 от 105, 2 от 116, 1 от 117, 12 от 120, 2 от 121, 1 от 123, 1 от 124, 2 от 125, 2 от 128 и 4 от 130 година.

1804 год. умрло е от 95 до 100 год. 1145, от 100 до 105 год. 158; от 105 до 110 год. 90; от 110 до 115 год. 34; от 115 до 120 год. 36; от 120 до 125 год. 15; от 125 до 130 год. 5; и из меѓу 145 и 150 год. 1.

Какогод што е сѣверно землѣ положеніе дугом живому пробивачно, тако е исто велики степен зиме нѣму истоме шкодлив и убишачан.—У Исландіи и у сѣверним частима Асіе (Сибирии) едва живи човек до 60, найвише до 70 година.

Осим Енглеске и Шотландске још се и Ирландіа дугим веком люди дичи. У едном единишом прилично малом месту (Дунсфоршу) у Ирландіи 80 се нѣи нашло, кои су преко 80 год. живили.—И Бако вели: я мислим да нема села у чинавой држави, у ком се неби барем едан човек от 80 година нашао.

У Француской веѣ се реѣе тако велики век налази, међушим још е 1757. год. едан човек от 121 године умрео.

Тако исто и у Италији или Талианској; али се опет у сѣверним нѣним предѣлима, у Ломбардіи, примери велике староспи налазе.

И Шпанска нам дає примере века от 110 год. люди — али редко.

Лепа и здрава грчка земля још се и сад слави с другим живошом. Турнефорте нашао от пре едног конзула у Аџини, ком е 118 година било. Особито се остров Наксос у овом пунџу опицао.

Иу самом Египту и у Инди сенаоде примери врло великог живоша, особито између брамина, анахорета и пуспинџика, кои раскошност и ленџост остали житеља ови држава не милую.

Еџипта е најпре у гласу била због другог живоша; али Брусе о том сасвим противно говори.

Особито су неки предџи Маџарске због другог века люди славни. б)

б) Я писам имао прилике житџа врло стари люди, кои се у нашем србском народу могу наћи, себи пристарати. Али сам опет уверен, да се код нас много великим веком оплични налазе, с тим више, што веђа част србаља још прост и више природи сходан живот проводи. Оно ми сведочи едан примџр, из Wandeker №. 70. от 10. Март. 1824. У Броду (на граници) е б. Февруар. о. г. умрео Дуан Смиљанић у 123 години свога века. Едан његов брат е умрео от 83 год., други, аџи Степан још живи и има 92 године.

Немачка има такођер многе спаре люде, али мало примера особито великог века.

И у самой Холландіи може човек спар бити, али то не бива тако често, и едва се у нъой доћи може до 100 година.

ШЕСТО ПРЕДАВАЊЕ

РЕСУЛТАТИ ИЗ ОВИ ИСКУСТВА. ОПРЕДЕЛЊИЕ ДУЖИНЕ ЖИВОТА ЧОВЕЧЕСКОГ.

Независимости умирања вообшће од великог века особливи људи — впечатљење положенја или места, климе, температуре ваздуха и нивоа постојанства на праањ живота — острва и полуострва — најбогатији у Европи предџли у дугом животу — користи из природе сходног живота — две најстрашније крайности умирања у новим времена — живот продужитељна сила умерености у сва чему — брака — рода или пола — радности и спруке исте ради — културе — сеоског живота — могућно помлађење и код људи — Определње краја живота човеческог — абсољутно и релативно праањ живота — таблице о овом последињу.

Да се неби чипашељ од врло великог реда ови примера уморио, ево га овде прекидам и остављам; остале љу пак примере ове спруке у будуће сличном приликом навеспи.

За сад нека ми се допусти, да овде најважнија слѣдствја и заключенја, која из ови искуства испичу, предложим.

1. Век свема до сад јошш никакво

примешително вшеченіе ние имао на век и живош човечи. И сад може човек колико живиши, колико е за време Авраама и пре нѣга живио. Опрећи се испина неможе, да има и шакови периода, гди су люди у едном и истом предѣлу еданпунъ више, други-пунъ манѣ живили, али овом ние яви свеш повод дао, но сами люди. Док су ови још дивљи, проси, радини, синови воздуха и природе, паспири, ловци и земљеделци били, дошле е и дужи век, дужи живош обични међ њима био. Али пошто су они естеству мало по мало неверни постали, пошто се разнѣжили и у луксус упустили, то е одма и прајанѣ њиног живоша краће било. — Међушим ако би се ово исто людство каквом револуціом и изменом опет у прво перазнѣжено, природи сходно спанѣ поставило, то би ямачно опет до старе естествене границе његовог живоша доћи могло. Слѣдователно ово су периоди, кои сад долазе, сад опет оплазе; човечески род у том вообште нишпане губи, и њгов определѣн конач живовша свагда остае у целости.

2. Човек, као што смо видели, може скоро на сваком месту, на топлом и на ладном земљ поясу, себи велики век приспашити. Разлика се међушим само у том состои, што то на едном месту бива чешће, на другом ређе, и што се на о-

вом век само велики, на оном врло велики постићи може.

3. У оним истим предѣлима, гди е вообшће умирањ врло велико, могу особљиви люди више и дуже живиши, него у онима, гди е обично обшће умирањ мањ и ређе. Да узмемо за пример шопле предѣле истока. Овде е умирањ вообшће врло мало, ош куд шамошнѣ особито велико людство долази; навлаштишѣ деца овде мањ и ређе умиру, и шо зашто, шшто е свагда шемперашура воздуха чистия, поштаяния, нег на другом земљ краю. Па се опен зашо ошносительнѣ на истоку много ређе налазе врло штари люди, нег у сѣверним предѣлима, гди е свега умирањ яче и веће.

4. Места, коя високо леже, веће число штари люди брое, него она, коя сниско и у доловима леже. Али се и овде само една известна мера налази, и не може се овако правило начиниши: шшто више, шо болѣ. — Врло велика висина, висина Клечера, дугѣм живѣшу е свагда шкодљива, и заиста Швайцѣрска, коя без сваке сумњ у Еурѣпи найвише лежи, увек ѣе мањ число штари люди показати, него брда ѣт Шкоцѣе. — Причина е двѣгуба: прво, шшто е врло висок воздух сувише сув, еѣерически и чист, и дакле, шшто свагда шело и силе брже про-

ши, а друго, што е у висини шемпература воздуха не еднака, зима и врућина час по, па се меня; а ништа за прањъ живоша ние тако убишачно и шкодливо, као чесна и врло напрасна промена времена.

5. У зимним и ладним земљъ предѣлима може човек дуже живиши, него у оним шоплима, и то опет из двоструког узрока: еданпут, што е у шоплой клими живоша прошенъ свагда яче и веће, а после, што е ладна клима обично клима умерености, која и с тим већ врло велико и брзо шела и сила прошенъ задржава. Али и ово само до извесног степена зиме вреди. Найвећа она зима Гренландіе, Нове-земљъ и ш. д. многовише покраћуе живош.

6. Равнообразіе, еднакост воздуха особито е пробшачно и полезно за продуженъ живоша, и навласишо из призреія врућине и зиме, шешине и лакости. Зато оне државе, у којима брза и велика промена у барометру и ермометру бива, нигда нису дугом живошу пробшачне и добре. — У осшалом и оваке земљъ могу здраве биши, и могу многи люди у њыма дуго живиши, али врло велики век нигда немогу постићи, ер све оне промене, кое у природи вињшой биваю, есу толике револуціе у телу чевечиєм, кое спра-

шно проше како силе тако и оруја телесна. Из овог призренія нарочито Немачка на првом месту стои, ер е њно положеніе права смеса ош топле и ладне климе, ош сѣвера и юга, тако, да се често у њой упамтило, гди е у едан и испи дан и мраз и велика врућина била, и гди е у Маршу врло топло било, а у Маю снег падао. Ова двострука клима земљь немачке заиспа е главан узрок, зашто у њой, праме свог њног у ошталом здравог положенія, люди испина прилично дуго живе, али нигда особито велики век не могу да посшигну, као што обично бива у другима, скоро у тој ошой ширини земљь лежећим сосѣдним, оближњим државама.

7. Како велика суша, тако и велика влага за дуго шрајанѣ живоша е шкодљива и зла. Зато е онај воздух, кои е само мало влажан, најболѣи за дуги живоп, и то из слѣдуюћи узрока: влажан мало воздух веѣ е ош часпи сатуриран, сип, и зато не онако, као сасвим сув, жедан, ош куд дакле из шела манѣ извлачи, ш. е. манѣ га проши. Далѣ, у влажном мало воздуху понайвише е темперашура еднака, промена врућине и зиме не може у шаковом тако с мешпа и брза бивати, као у сасвим сувом. И најпосле, влажна мало атмосфера дуже држи органе или телесна орудія у гибкости, мекости и у младости, гди напрошив шог она врло сува

млого брже суши тело, и млого рание приноси характер спарости.

О овом нам найясния доказательства даю острови. Ми налазимо, да су острови и полуострови свагда, па и садгньизда великог века, дугог живота били. У адама свагда живе люди дуже и више него на шврдой, у едной и истой ширини близу ньи лежећой земли. Тако живе люди на островима Архипелага више, него у близу ньи положеной Асиі; На Кипру дуже, него у Сврїи; на Формози и Япану више, него у Хини; у Енглеской и Данской дуже, него у Немачкой.

При свем том морска слана вода више у ово дѣйствує, него она сладка, из река; зашто баш могу морепловци дуже живиши, него осшали удови чевечества. Воде пак сладке, коє не пеку, већ спое, више шкоде са своим мефитическим испаренієм животу, него што му добро чине.

8. Млого зависи заиста ово и ош места, наком обивавамо, шта више и ош саме струке земљь, едном речи, ош целог геніуса места; и што се пог шиче, кречна земля по свой прилици є найгора за дужину живота.

9. Сва искусства нас уче, да су Енглеска, Даниа, Шведска, Норвегіа и Прайска оне државе на земљи, у коима човек найвише може живиши, и у коима, при

спрожиєм испитиваню, сва, коя смо досад напоменули, пробитачна качества налазимо. Напрошив шог у Абиссиніи, у неким предѣлима западнѣ Асіе, у Суринаму найманѣ, колико се зна, живи човек.

10. Што више човек по природи и по нѣним законима живош свой проводи, што дуже живи, што се пак више ош овог удаљава, то манѣ и краће. Ово є найобичнїи закон. — Зато су люди у едним и исповешним земляма онда, кад су као пасири и ловци умерен, проси живош проводили, обично дуже живили, него кад су се већ изобразили, исцивилизирали, и с пим у луксус, сластолюбіе и у леньост упустили, зато управ нису богати и знаши, ниши пак они люди, кои злашним и чудотворним шинктурама живе, они човечества членови, кои се с пайвећим и найдужим веком могу показати; селяни, землѣдѣлци, пловци, словом люди, коима може биши никад на памеш ние пало, шпа би требало чиниши, да дуго живе, есу они людства удови, кои нам удивительне примере дугог живоша даю.

11. Два обрешенїя нови времена даю нам пайвећи и пайстрашнїи степен умирања у човечеству, заведенїе црни (арапски) робова и воспиташельни домова копилади (*die Findelhäuser*.) — Из међу арапски робова умирає сваке године 5^{ти} или 6^{ти}, дакле

скоро подико, као да њ непрестано најспраш-
 ния куга мори. А оп 7000 копилади, коя се
 обично сваке године у Париско ово воспи-
 шашельно заведеніе узима, за 10 година са-
 мо 180 нѣи іошп живе, а 6820 су умрла, да-
 кле оп 40 само едно избегава овај опворени
 гроб. — Ние ли ово весма знамениша ствар,
 и за наше пређашнѣ положеніе ново доказа-
 шельство, да є умирањ онде управ најспраш-
 ние, гди се човек оп природе највише у-
 даљава, гди се свеші закони єшества ногама
 газе, и нѣгове прве најяче свезе раскидаю?
 Овде є шо, гди се човек у правом смислу ре-
 чи до истог скоша унижава, овде, гди се де-
 те оп матерни прсию опкида и спраной дой-
 кињи без сваке помоћи предає, овде, гди се
 брат оп брата, оп свог опечештва, оп свое
 рођеня землѣ опдєлює, у спрану нездраву и
 необичну землю пресађує, и шу без надежде,
 без утехе, без сваког весєля, с непрестаним
 шеженѣм за остале, сад само іошп у срдцу
 нѣговом лежеће, с најшежом раднѣом и ро-
 бошѣом до смрши мучи. — Я заиста ни закак-
 ви помор, ни закакву кугу, ни за какво спашѣ
 човечештва, ни у спаро ни у ново време, не-
 знам, гди би умирањ до шог спєпєна дошло
 било, као шшо є сад у овим, за копилад уве-
 деним, зданіама. То є само оно изображеніє,
 кое сваку меру прєлази, произвєсти могло, кое
 є само за ова најновия времена сачувано би-

ло. Том су само оне крапковидне полиптичке рачунѣ повод даши могле, које су у стану биле показати, да је држава најбоља мами, и да се, за учинити велику једну ствар, ништа друго не иште, но да се деца за сопственост, за имину државе прогласе, у депо узму, и да се једна јавна несиша аждаја прибави, која да њој непрестано гуша и ждере. — Доцкан се сад виде грозна слѣдствија ове неприродне машере, овог уништења првог и главног нагона и стуба човеческе дружбине — брака и родитељске дужности. — Тако се спрашно свети напура онима, који њене свете заповеди прелазе!

12. Ресултат свију искуства и главан шемелъ макровиошѣ је: средину у свему наблюдавати; *aurea mediocritas*, коју је Хорат тако лепо певао, и о којој Хуме вели, да је најбоља ствар на овој земљи, јест такође и за продужење живота најбоља. У једном извесном средњем стану звања, климе, здравља, темпераменту, састава телесног, радње, душевни сила, диете и ш. д. највећа тајна за дугачак живот лежи. Све крайности, како врло много, тако и врло мало; како врло високо, тако и врло ниско, не дају дуг живот.

13. Приметбе заслужно је и ово обстојателство: Сви, који су врло много живили, били су оженѣни, и то не само

еданпут, но више пуша, па јошп обично у
њиној старости. Ни едан се пример не на-
лази, да е какав неоженѣи човек врло дуго
(ш. е. преко 100 година) живио. Ово се прави-
ло опноси како на мушки тако и на женски
род. Из овог бива јасно, да е известно неко
обиліе родителъне или плођеня силе за други
живот врло полезно и јошп нужно. Ёр е ова
сила додашак за животну силу, и као што се
мени чини, сила, којом се други плоде и ра-
ђаю, са силом, којом сами себе обновљамо
и рештаурирамо, у врло тесном међусобном
опношенію стое. Али да би се ово опношеніе
у согласію задржало, и да би се она сила при-
стойно употребити могла, необходимо е по-
требан правилан ред и пристойна у уживаню
умереност, дакле брак (женишба и удаш-
ба), единшто средство, коим се ово по-
лучити може.

Найзнаменитии пример о овом нам дае е-
дан Француз, именов де Лонгевил (de
Longueville). Он е живио 110 година, и имао
е 10 жена, последню јошп у 99^{ој} години, која
му е у 101 години његовог живота јошп едног
сина родила.

14. Обично е свагда веће число
шари жена, него мужава, али пре-
ко свег шог мушко само постиже
найвиши степен човческог живо-
та. — Оно равновѣсіе, она њжност женског

шла по свой прилици за неко извешно време дуже му шраянъ дае, и боль га опш убишачни и шкодљиви вшеченія чува. Али опеш за особито велики век, свагда и свуда е нужна мушка сила и снага. Зато бива веће число жена шпаро, али манъ врло шпаро.

Из међу 744 примера налазесе 254 жене, коє су преке 80 година живиле. Оп кои е било:

27 неудаши девојка	—	9	знашнога реда
29 жена (удаши)	—	6	— — —
198 удовица	—	41	— — —

Овде се јави види, да число удаши јко превозилази оно неудаши.

Коє смо дали опношеніе дугоденствія жена к мушкима, јошн ће јасниє показати слѣдуюћа таблица. Ј сам при овом, да би о иштини швари извешан био, само из два места примере узео, о којма сам међушим сасвим уверен биши могао, да су оп неког извешног времена сви примери дугог живота, како мушког тако и женског рода, почно назначени и записани били. Ер кад би кшео човек оп ове шпруке примере узети из ишоріе и други јвни објављнія, то би лако могао доћи у опасност преваре, будући да се о шраяню живота мужева због други нѣини знаменити качества свагда више извештія налази, него о оном жена.

У Ваймару су умрли за 20 година слѣ-
дуюћи оп 80 и више година:

Године		Муж.		Жен.
80	—	19	—	18
81	—	5	—	6
82	—	8	—	6
83	—	7	—	10
84	—	7	—	9
85	—	3	—	4
86	—	5	—	8
87	—	3	—	7
88	—	2	—	7
89	—	5	—	4
90	—	2	—	4
92	—		—	2
97	—		—	1.
		66	—	86

У Берлину, гди е людство скоро оп
200,000 глава, умрло у год. 1804:

80	—	5	—	22
81	—	8	—	8
82	—	11	—	11
83	—	7	—	11
84	—	4	—	11
85	—	3	—	6
86	—	6	—	8
87	—	6	—	5
88	—	2	—	5
89	—	2	—	3

90	—	3	—	7
91	—		—	1
92	—		—	5
93	—		—	1
96	—	1	—	
97	—		—	1
99	—		—	1
100	—		—	2
		59	—	108.

Дакле от 80 до 100 година живећи жена число прелази оно мужева, што више јошп е еданпут шоліковеліко. Алі далъ от ове почке веліког века растп особішо јко опношеніе на спранп мужкој.

У періоду от 100 год. и више, гди уверенп свакојко можемо бпшп, да су сообшпенія због млоги важнп догађая, без прпзренія на род, верно назначена, налазе се слъдуюћи прпмерп у новој історіп:

Год.		Муж.		Жен.
110	—	5	—	2
111	—	4	—	
112	—	6	—	1
113	—	4	—	1
114	—	4	—	
115	—	2	—	2
116—20	—	13	—	1
120—25	—	9	—	6
125—30	—	4	—	3

Год.		Миж.		Жен.
130—40	—	2	—	1
140—50	—	1	—	
150—60	—	2	—	
160—85	—	2	—	
		58	—	17.

Дакле трипунт више мужки, него женски.

15. У првой полуштини живота, живот радан, измучен, шрудан и оскудан, у другой пак половини миран и равнообразан живльѣ начин за дуги живот е пробитачан и полезан. Нема ни едног примера, да е каква дангубица и леньивчина особито велики век постигла.

16. Изобилна, и коя яко рани, диеша, без мере уживань вина, мяса, непродужуе живот. Примере найдулѣг живота шакови нам люди даю, кои су оп дѣтинства јошн више само правну рану, воду и млеко уживали, шпа више, кои су често без залогая мяса читав њин живот провели. Колико се види из свега, онай, кои е рад дуго живиши, не треба ракию да пие.

17. Известан степен кулшуре, ображенія човеку е и фвсически потребан, ери он нас води к дугом животу. Суров дивљак не живи тако много и дуго.

18. Живот на селу и у малим ва-

рошима за дуги живот є пробишачан, онай пак, кои се у великим варошима проводи, ишом убишачан. У великим варошима обично умира сваке године 25^{ти} до 30^{ти}, на селу само 40^{ти}, 50^{ти}. Ништа мањ и овде има разлике, по како се мложство народа к месту обилавања односи, по како су здањя пространа и висока, и по како положеніе места здрава или нездрава својства има. Тако може и у великим варошима умирањ єдва у чем веќе биши, него на селу. Ове струке су Берлин и Петербург, гди само 30^{ти} човек едно на друго умира, и гди є напрошив шог у Амстердаму и Бечу умирањ као 1 к 24. Особито се умирањ деце варошким животом тако спрашно умложава, да до три године чипава полушина новорођени умира, гди напрошив шог на селу та иста част єдва се до 20 или 30 година изреди. Наймањ се онде умира, гди сваке године само 60^{ти} умира, а ово се само гдигди у сеоском животу налази. *)

19. Има люди, кои се неким начином ямачно помладисти могу. Ми смо видели неке примере, гди су люди от 60, 70

*) Не далеко от Гене (у којой такођер само 40^{ти} умира), лежи у єдном узвишеном vrlo здравом предѣлу едно село, по имену Ремда, гди обично преко године само 60^{ти} човек умира.

година, кад други обично животи престаю, нове зубе и нове власи добили, и сад опет у нов период живота ушли, кои е још 20 и 30 година праяо; една струка репродукције, коју само код нижи, несовршени створена налазимо.

О овом нам најзнаменији пример дае едан сшарац, кои е у Рехингу (у Бамберском кругу) у палашинашу живио, и 1791, кад е оп 120 година био, умрео. Овом су 1787, кад е већ одавно без зуба био, на еданпут 8 нови нарастли. После 6 месеци овиму опет испадну, али на место њи нарасту му други нови кушњи и доле и горе, кое е непрестано шако ишло, баш док ние умрео. Он се с овим новима за неко време добро у жваћаню ела послуживао, али, у непрестаном послу наодећа се природа ние била задовољна само да га еданпут с њима подари, но чиняше, да су едни рание или дацније испадали, а други шаки на место из они исти или пак из други яма излазили и избияли. Сви су ови распили и испадали без сваког бола, число е њионо едно на друго најманъ до по спотиње било.

Едан овом подобан пример ми е познат из мог ошечества, и парочито из мог рода. Чести заслужан г. Тон из Остхайма падне у бою години у неку яку грозницу - врућцу, која га скоро до гроба довела била. Но он опет срећно преболе, и сад добие нову спагу

и крепост, и при том јошш нове зубе и власи, и живио е за ним јошш 20 година с тако-
вом снагом, да се јошш у 80^{ој} год. на висока
брда лако пеняо и с њи опет лако силазио.

Ова, која смо до сад изложили, искуства
сад нам помоћи могу даши, да можемо на
ово важно питањ ошговориши: докле е у-
прав дашо човеку да живи? Мислио би
човек из првог погледа, да се већ иоле што
известно о овом рећи може. Али едва ће се
веровати, каква е велика разлика мнѣнја раз-
личити фусикуса у овой спруци; едни даю
човеку врло крашак, други напрошив шог вр-
ло дугачак живош. Едни су мислили, да за
ово треба само изнаћи колико су живили лю-
ди у њиновом дивлѣм, природном спаню; ер
веле, да се из овог естештвеног положенія
најболѣ може наћи природан край човечиег
живоша. Али ово ние истина, ер ми треба
да помислимо, да е ово спанѣ равним начи-
ном и спанѣ оскудношти, у ком недостапак
дружбине и кулшуре човека наперуе, да свое
силе преко мере напреже и шроши, и у ком
он, због његовог злог положенія, много веће
беде оп зли вшеченія шрпи, и много мањ и
слабие решшаураціе ужива. Не треба ми на-
ше примере да узимамо из класе животни
люди (ер они овде деле њина свойста с живо-
пшнями), но из оне класе, гди човек обшир-
ним развияњм и кулшуром дѣйствителѣно ра-

зумно, словесно и управ човеческо створенъ бива; ер тек овим он и у фусической своіой природи право оно определяніе и преимуществство постиже, кое е само нѣмунѣговой вишой природи дапо; ер тек сад можемо га ми као испог човека смамтрапи, и примере из нѣговог спаня и положенія узимампи.

Тако може ко іошп мислипи, да се граница човечиег живота найбіль назначиши може смрѣу, кою м а р а з м наноси, т. е. оном, коя он праве старости долази. Али нас и ово численіе, особито сад, с тим яко вара, што су данас люди, као што **Лихтемберг** вели, майсторію нашли, како се спарост пре времена накаламиши може, и што се сад врло стари люди он 30 до 40 само година наѣи могу, кои сва появльнія найвеѣе старости показую, као што е увоченъ, сувост, слабост, седа коса, у кост преображене рскавице ребара, коя се иначе само у старцима он 80 до 90 година паоде. Ово е дакле само производна и релативна старост, коя се нипошпо за образац оног рачуна употребити не може, кои би прави простор човечиег живота вообшше за предмет свой имао.

Іошп су неки с овим питањм на сасвим чудне ипоѣезе ум свой баңили. Стари су Египтяни на пример држали, да ердце до 50 године с две драхме сваке године расте, а за остали 50 година опет с толико сваке годи-

не спада и умалява се. По овом есапу дакле кад е човек от 100 година био, ние више ни мрве от срдца имао, и слѣдователно 100 год. е било граница човечия живота.

Я мислим дакле, да би се на ово питањѣ задовољно отговориши могло, да е нужно свагда слѣдуюћу суштествителну разлику пред очима имати.

1. Колико може вообште човек живиши, кое е абсолютно могуће праянѣ живота човечия рода? — Ми знамо, да свака класка животины има своѣ абсолютно праянѣ живота, дакле и човек.
2. Колико може човек единствено, као особа, као индивидуум, живиши, или, кое е релативно праянѣ живота човекова?

Што се првог питања шче, испраживаня абсолютног или общег праяня рода човеческог, у том слободно тако можемо поступати, да край или предѣл нѣгов на найдалѣ границе, кое смо у искусству нашли, поставимо. У овом е досна да знамо, шта може човечия природа учиниши, досна само едног човека да узмемо, кои е найвиши степен човеческог битія постигао, досна, да нѣга као идеал найсовершенство човеческе природе, као образац оног, што людско естество под благоприятним обстоятельствомъ докучиши може, сматрамо. Но ево нам искусство без прекословія показуе, да човек и да-

нас 150 до 160 година може живиши, и, што е најважније, јошш нам пример *Θ. Парре*, ког су у 152 његовой години после смрши сekli, сведочи, да и у овой старости све внушрености савршене и у целости могу биши, и да е он јошш више могао живиши, да му ние онај необичан живљења начин на единпун смршопосну пуношт крви навукао био. — Сљдовашельно с великом веровашности можемо рећи: човечия организація и њна живопна сила могу 200 година у радиности обшати и одржати се. Способност за толики век лежи у човековой природи, абсолутно или обшше узимајући.

Ова ствар и с тим јошш не малу важност добива, што ми налазимо, да се време расшени с шрајњм целог живопна слаже. Ми можемо слободно узети, да свака живопнина осам пуна дуже живи, нег што расте. Али човек у свом природном, не художествено ускореном стану потребуе 25 пули година, док совршени свой возраст и цело ображеніе не посшигне, дакле и ово опношеніе дае му абсолутан век оп 200 година.

Не треба овде пребациши: велики век или велика старост ест неприродно спань, или само изятіе оп правила; и краћи живоп ест свойствено природно спань. Ми ћемо после видиши, да е свака скоро смрш пре 100 година художествена, ш. е. онака, коју су

болести различити, или други догађаи произвели. И истина је то, да већа, много већа част човеческог рода безприродном смрћу умире, ер от 10,000 едва само едан 100 година живи.

Сад да видимо релативно или опшито или особљиво праявљ животоа човеческог! Ово је истина тако различито, као што је различита свака особа човеческог рода. Оно се управља по болѣм или горем саставу телесном, по начину живљења, по бржем или лакшем прошењу, и по другим без конца различитим коекаквим обстоятељствима, која на живот с поля и изнуфра дѣйствовати могу. Не треба сад ни пошто мислити, да и данас човек источник или сокровиште от 150 или 200 година собом на свѣт доноси. На жалост је судбина наше садашње генерације такова, да често греови и пороци родитеља чадама већ много краћи *stamen vitae* сприобштаваю. Узмимо још и тому у число неброену войску различити болести и други напасти, која сад пошайно и јавно наш живот гњѣчи и гази, то ћемо лако постићи, да је данас теже онај нишан живота докучити, који је дѣйствително пре шог човечия природа постићи могла. — Али при свем том ми морамо ону границу живота за темень узети, а у осмалом ћемо видети, колико у нашој снаги, власни стои, да она препедствія

с пуша почисшисмо, која нас данас ош нѣ за-
државаю.

За пробу релативног живота садашнѣг
човеческог рода нека нам слѣдуюћа на иску-
спву основана таблица послужи:

Ош 100 люди, кои се рађаю,

умиру 50	пре	10 ^{те} године
— 20	између	10 и 20
— 10	— —	20 и 30
— 6	— —	30 и 40
— 5	— —	40 и 50
— 3	— —	50 и 60

Дакле само 6 живе до преко 60 година.

Халлер, кои е прилжно примере чове-
чнѣг живота скупляю, нашао е слѣдуюће рела-
тивно праянѣ живота:

Примери ош 100 до 110 година, преко 1000

—	— 110	— 120	—	60
—	— 120	— 130	—	29
—	— 130	— 240	—	15
—	— 140	— 150	—	6
—	— —	— 160	—	1

Еасшон, кои е 1712 примера скупно,
дае нам слѣдуюћи оглед:

100	—	110 год.	—	1310
110	—	120	—	277
120	—	130	—	84
130	—	240	—	26
140	—	150	—	7
150	—	160	—	3
160	—	170	—	2
170	—	185	—	3

СЕДМО ПРЕДАВАЊЕ

СТРОЖИЕ ИСПИТИВАЊЕ О ЧОВЕЧИЈЕМ ЖИВОТУ, О
НЊОВИМ ГЛАВНИМ МОМЕНТИМА И О ВТЕЧЕЊИЈУ
НЊОВОГ ВИШЕГ И УМНОГ СОВРШЕНСТВА НА
ТРАЈЊЕ ИСТОГ ЖИВОТА.

Човечески живот е најсовершенји, интенизивно најлици и најдужи, него буди кои други, и њему подобни органически живот — суштествително појатје о овом животу — и његови главни моменти — приход или уход с пола — асимилација и анимализација — препитанје и облагорођење органически материје — животоу самим троше се и умалявају силе и органи — искључење и растворење покварени части — органи, кои су за живот нужди — испорја живота — узроци дугог прања човечијег живота — вшечене силе мишљбна и ума на и њга испог — опш нуд по бива, да е у човечеству, гди е иначе способности за дуги живот најлича и највећа, опет умирање очевидно најчешће, највеће?

Сад већ долазимо к нашем главном концу, к употребљивоу свег оног, што смо до сад предложили и казали, на продужење човечијег живота. Али пре него што ћемо ово предузети, морамо најпре ова пијанја изложити и испитати: у чему се својствено чо-

вечески животи состои? Ош какви органа, ош какви сила и функција зависи ова важна операція и њено трајање? У чему се он у природи ошдикуе ош живота други остали створена?

Човек е без сваког двоумія највиши член, круна овог видимог створена, он е највише изображени, најпоследњи и најсовершеніи производ, продукци његове радине силе; он е онај највиши степен ображенія матеріе, кои се с нашим очима, с нашим чувствама постићи може. — Човек е граница, мета овог нашег подмесечног оризонта, он е заключеніе, край постепеног реда овде познати и све више и више ображени создана; он е она најкрајња почка, с којом и у којој чувствени или видими свет с вишим душевним или невидимим светом граничи. Човеческа организація е неки волшебни чвор, у ком су два света, сасвим различите природе — телесни и душевни-свезана и уплешена; — и ово е заиста за свагда непостижимо чудо, коим човек у едануш бива жишель два, умнога и чувственога, света!

Право се може човек сматрати, као содржаніе целе природе, као најлепше и најбољ дело сложенія, у ком су све у осталој природи разсучто дѣйствующе силе, све струке органа и животи образи у едно цело (*unum totum, in Ganzes*) соединѣне,

содинѣно радиње и дѣйспвуюѣе, и уком овим начином човека у правом смислу малим свештом (образцем и содржаніем оног великог и целог) чине, као што су га и стари филозофи тако често називали — *microcosmos*.

Нѣгов живош е најбољ и највише развиен; нѣгова организація е најнѣжнја и најбољ изображена; нѣгови сокови и нѣгове сасставне части највише су облагорођене и организиране; нѣгов иншензиван живош и нѣгов виупрен прошак баш зато највећи и најячи. Слѣдователъно он има с окрестном натурум већи союз, већи додир и више потреба; али е баш зато и нѣгова рестаурація и богашја и совршенија, него буди ког другог створенја. Мрпве оне, механическе и хемическе силе природе, органическе или живе силе, и она искра божествене силе, сила мишлѣнја, овде су све скупа оним чудним и удивителъним начином соединѣне и сливене, коим велики овај божества феноменон — коим човеческим живошом називамо — представљаю.

Сад да бацимо едан поглед на природу и на механизмус ове предивне операціе, и што наравно у толико, у колико нам е до сад позната!

Човечески живош, сматрајући га с нѣгове фусическе стране, ние друго ништа, окром едно непрестано прешајњ и би-

ванъ, непрестана премена и вареня и о-
 правляня, непрестана борба хемиче-
 ски раствараюћи и рушећи сила с оном,
 која све веже и изнова прави, живошном
 силом. Непрестано долазе и улазе у нас из
 целе природе нове саставне части, које се,
 по вечном естества закону, из мртвог сво-
 га станя у живом постављаю, из хеми-
 ческог свеша у свеш органически
 премешћаю, и строипельном живоша си-
 лом из свог не еднаког изгледа у нов,
 у свему еднак производ или продукт
 преображаваю, кога свака точка, свака най-
 маня часница карактер живоша на се-
 би носи. Али тако исто без престанка опет
 оне употребљене, непотребне и поикваре-
 не већ саставне нашег тела части излазе из
 овог органическог единства и сою-
 за, и покоравая се опет механичским
 и хемическим силама, које су непрестан-
 но у борби са живим, живошним силама, и
 тако сад опет улазе из органическог свеша
 у онај хемически, и биваю по другиред
 иманъ и благо обще безживошне при-
 роде, из које су и тако само за крашко вре-
 ме изишле и удале се биле.

Ово непрестано живоша нашег дѣйство
 ест неусипно дело живошне силе, која у
 нама седи и еднако ради, дакле дело непре-
 станог ове исте силе дѣйствія, появлянія и

употреблѣнія; и ово є една нова и важна саставна част операціє живоша. Тако є дакле живош непрестано узиманѣ, присвоиванѣ и из-или напругдаванѣ, една непрестана смеса от смрти и живоша, от умирања и новог рађаня.

Оно дакле, што ми у обичном смислу живошом каквог створеня (као представлѣніе узето) називамо, ние друго ништа, окром едно чисто появлѣніе, кое баш ништа сасвим свое и самопостояно нема, осим оне єдне дѣйствующе, ради не силе, која му за шемель служи, и која све, што треба, у едно веже и уређує. Све остало само є го феноменон, само една велика и дугачка комедіа, у којој едно представлѣніе ни едно пренуђе ока не остає онако, као што се починѣ и у почешку показує, но све се непрестано меня и преображава; — у којој цео изглед, образ, и цело праянѣ представлѣнія навластито, от на то употреблѣне и непрестано меняюће се матеріе, и још и от њног начина употреблѣнія зависи, и гди цело появлѣніе, феноменон, ни за едно магновеніе не може дуже држати и праяти, не то што непрестани онај приходуход с поля прає, кои овом процессу (или живошу) рану дає; — дакле живош има найвећу аналогію или подобност с огњем, с пламеном, с шом с једном разликом, што є вапра само хе-

мически, живош пак хемическо-живошни процес, хемическо-живошни огань.

Чевечески живош дакле зависи, по својой природи, напури, оп слѣдуюћи момента:

I. Приход и улаз за живош по потребне ране с поля и приманъ ше исте ране.

Овде не принадлежи само оно, што ми обично раном називамо, ело и пиће, но јошш многовише и непрестани онај притек и приход финие и душевне живошне ране из воздуха, из ашмосфере, која се чини да особљиво држи и подрањое живошну силу; ер она грубия средства, која ми за нашу рану свакидан употребљавамо, више служе за сачуванъ и рестауриранъ наше телесне матеріе, него за оно прво, за силу. — Далъ неброи се овде само оно, што у нас кроз уста и желудкац иде, но јошш и оно, што кроз нашу жигерицу (белу) и кожу (горню нашег тела) у нас улази, и што више за наше душевно препитаніе служи, него оно, што на желудкац у нас иде; и дакле из овог призренія, (препитанія нашег душевног живота), ова жигерица и ова кожа много су важније и нуждније, него и сам стомак. 9)

9) Бела жигерица управо е *pulmo, die Lunge*; црна жигерица е *hepar, die Leber*. Една оп друге тако

II. Присвоєніє (appropriatio, Aneignung), уподоблєніє (assimilatio, Ähnlichkeit)

се ако опашкує, као што се бело оп црног опашкує. Бела жигерица, русс. легкое, лежи упрсима; црна жигерица, русс. печень, лежи у шрбуу, и една оп друге є опделѣна diaphragmom, das Zwerchfell, русс. перепенком, с. посредником, будући да овај прси оп шрбуа дели; беле жигерице паренхим или саставє други, црне опеш сасвим други; бела жигерица има посла с воздухом и с нѣговим саставним частима, посредством кои крв дефлогисцизира и у артериозну преображава; црна жигерица оп крви прави жуч (ед), и тако не само крв чишти, но ѿшти с оном и дигестію подпомаже, и ш. д. Но ово анатоміа и фисіологіа треба проспрано да опише; а сам ово само запо навео, да ме благоразчиташель разуме, ако к речи: жигерица каднад прилагателно име бела не метнем, ср ѣу а глєдаши, гдѣ реч о црној жигерици буде, да се другчє изразим.

Ова реч кожа код нас се за сваког реда коже упошреблява; но будући да а сад ни сам рад нову реч и овде правили, то сам за cutis, Haut, кожа упошреблю, премда нема сасвим точнога смисла. Нашега тела кожа, die Haut, cutis, већу важност има, нег што се обично мисли. Ср она не само што тело покрива и оп напасни злог воздуха и други спвари чува, но ѿшти многовише она служи за чувство пипаня, sensus tactus, der Tastsinn, кое є каднад врло нѣжно и благородно; после, будући да се у нѣой све жиле или судби (vasa, die Gefäße) свршую, то є она главан орган, проз кои покварєне и употреблєне тела нашег части из тела излазе, сад у виду неприметительне паре, сад у обра-

fung) и оживошвореніе (оживошненіе animalisatio, Animalisation) — прелаз из хемическог свеша у онај органически, по средством вшеченія живошне силе.

Све, што год у нас улази, мора најпре карактер живоша на себе узети, и тек се после нашим назвати. Све саставне части 10) (*partes constitutivae, die Bestandtheile*),

ау знаю, и кои, као што су скорашњи фисіологи доказали, воздух тако сиса и разлеже и расшварга, као и жигерица, и о. п.

- 10) Саставне части, *partes constitutivae v. constituentes, die Bestandtheile*, органическог шела, називаю се све оне просте и сложене, силне, воздушне или материјалне части, које по закону органическе природе органическо шело или организму састављаю и представљаю. Човеческог живог шела саставне части су вообшће: силе душевне и телесне, сила магнетизма и електризма живошног, принципја елементарна: оксиген и флогистикон-азотикум, карбоникум, хидрогеніум —, части друге просте: метал-тврђе —, земљ — кречна, спанлородна —, вода, воздух атмосферически, алкали фиксум и волашиле, сумпор, фосфор и кваси; ближѣ или сложене части живошне: упачина или лепак или шушкало живошно, беланце, принцип фиброзан или кончиѣ телесни, извучена част; боя; сложене части печне и тврђе и т. д. Описаніе природе, сојуженія, опношенія ови части дае анатомія, фисіологија, хемија и психологија.

да и сами найфиніи природе дѣйствици (*agentia chem.*), кои у нас ушичу и улазе, мораю се анимализираши, т. е. пришеком и помоћу животне силе мораю се тако преобратиши и сасвим новим начином у едно свезаши, да више не могу сасвим по законима мртве и хемическе природе, но по собственим законима и собственим опредѣльніем органическаго живота дѣйствовати и међ собом се относити, словом, да се као саставне части живог тела нигда не могу просто, еднострочно, но свагда само сложено (опънине собствене природе и закона животне силе) представити и вообразиши. Едном речи, све што се год у нама налази, још и саме хемическе и механическе силе, ест у живој природи обучено, ест анимализирано. Тако е н. н. електрицитет и топлотник у онај испи час, пошто е саставном части живог тела постао, сложене нарави (анимализираш, оживотворен електрицитет, *electricitas animalisata*, анимализираш, оживотворен топлотник, *animalisatum caloricum*), и не можемо сад више о нѣму судити по оним законима и по оном отношенію, кое е у прѣвѣшней аорганической природи имао, но по особливим органическим законима, по којима се овде управля, и по којима дѣйствуе. То се исто разумева и о квасороду (животном воздуху, кваснику, *oxygenium*, *aër vitalis*) и

о свима оспалима, која се оп скоро пронашла, хемическим вештештвама. Не треба ни-пошто мислити, да се она у живом союзу нашег тела онако наоде, као што їй ми у воз-душной оправи (*apparatus aëreus, Lustapparat*) налазимо; и она дѣйствую овде по управлѣ-нію сасвим други и особљиви закона. Я ми-слим, да є веѣ сад вредно, да се на ову при-метбу яко позор да, єр нас само она при дру-гом, особљиве препоруке заслуженом упо-треблѣнію хемически основоположенія на ор-ганически живом, точно и исправно управ-ляти може. Истина, наоде се у нами и оне хемическе агенціе и силе, о коима ми себи морамо знанѣ прибавити; али є ништаманѣ ньиов дѣйствованя начин у нама сасвим друг-чїе изображен и модифицираш, єр се оне ов-де сасвим у другом вишег реда свѣту нао-де. *)

Ова важна операція ассимилаціе и ани-мализаціе найпре є дело сѣстема сисаю-ћег или срчућег и с њїм сдружени жлѣ-зда (*systema vasorum absorbentium et glandularum, einsaugendes und Drüsen-system*) у њѣ-ном найвећем проспору — не само млечни су-

*) Я мислим, да нїє потребно напоменути, да я под овим израженїем оно исто разумевам, што найно-вїи натуре философи више потенцирашим (до више потенціе узвишено) називаю.

дова или жила (*vasa lactea s. lymphatica, Milchgefäße*), но іошп и сисаюћи судова коже и жигерице (*vasa absorbentia cutis et pulmonum, einfügende Gefäße der Haut und der Lungen*)), која се у неком смислу првим уходом, вратницом (*atrium, der Vorhof*) назвати може, кроз кои све оно проћи и ући мора, што ће наше да буде; и после свстема обшцања или обшока крви (крутообрашченія крви, *systema circulationis sanguinis, System des Blutumlaufs*), по средству кое се саставишельним частима органическо изображеніе сообшшава и дає. 11)

-
- 11) Уподоблѣніе или ассимилація ест развианіѣ живошного характера у пишательной матеріи, која се из наше обичне ране извучи, по спеціальной и особой нарави онога организма, у ком се испазбива. Ова ассимилація може се разделиши у обшшу и особлѣиву. Из сварене или дигериране ране у стомаху и у танким цревама, срчуће или млечне жиле (кое представляю танке канале бело-жућкасте, многима маньима и већима жлѣздицама, *glandulae lymphaticae* прекинуте, и кое се по целоше телу у великом числу налазе) извуче лумфу, хлус или млечни пишательан соѣ, и кад су га іошп болѣ у теченію и иденію израдиле, уливаю га у крви свстем и навластито у вене или крвне жиле, гди се с крвљу помеща и у целом свстемѣ циркулаціе до найвишег степена органическе течности, врви, приводи. Под свстемом овим разумева се срдце, артеріе или била, т. е. канали, кои из срдца излазе и окончавую

III. Препитаніе (ранѣнѣ, изранѣнѣ, nutritio, Ernährung) — везанѣ или фиксиранѣ веѣ изанимализираши саставительни часши (fixatio partium const. animalisatarum, Fixirung der Bestandtheile) — далѣ облагороженѣ ньиово, и ши часши.

Сад, коє су веѣ уподоблене и анимализираше печне часши, мораю се у шврде, шврдо мекане шела часши и у животна орудія и органе преобразити (посао силе пластическе или образовательне, vis plastica

се у вене, или много болѣ у власне или капиларне судиће, и кои бию или куцаю и црвену, совршену, артериозну крв носе, из коє се органическа матерія прави; после у овай систем долазе и вене или крвини судови, ш. е. они канали, кои се почино, гди престаю капиларни судући артерія, и свршуюсе се с венама празнима (venae cavae) и жигеричном, коє у црној жигерици, коє у белой жиг. коє у десном недру срца, и кои канали не куцаю, кои се под кожом виде, и несовршену, црвено-плаветнѣнашту али венозну крв носе, из коє се она црвена, артериозна прави.) И будући да се краси найфини овог крвног система окончаваю у паренхиму телесном по чипавоме телу, и слѣдователно и у субстанціи сваког особливог органа, то особљива она ассимилація бива у сваком особливом органу, по нарави и сили нѣговой природной анимализаціи. Моментни, коима се ассимилація концу приводи, єсу: движеніе речени судови и органа, хемическе силе и животна сила.

s. formativa, die plastische oder bildende Kraft.) — Помогу и обделавањем јошнѣ фини и совршеніи ошлучишельни органа (*organa se-cernentia*, *Absonderungswerkzeuge*) сад се органическе шела части до найвишег степена њи-ног облагорођења и совршенства приводе; мозгом до живце оживљавајуће печ-ности или мокроће, или до мокроће или печности живаца или нерва (*fluidum nerveum*, *die Nervenflüssigkeit*, *das nervenbe-lebende Flüssige*), орудіама или удовима плођења (*organana genitalia vel generationis*, *die Zeugungsorgane*) до мокроће или мате-ріе или силе плођења, родительне мате-ріе (*materia generationis*, *generans*, *sper-ma*, *Zeugungsstoff*), обе союженіе найфиніе, найпъжніе органическе мате-ріе с едном чи-слом части живошнѣ силе.

IV. Трошенѣ органа и сила испим живоша дѣйствіем, испим жи-воша появльніем.

Сам дѣйствуюћи живош ест непрестано сила появльніе и дѣйствіе, дакле дело, кое е сдружено с непрестаним умальніем силе и трошенѣм орудіа или органа. Све оно, чим се сила радина и дѣйствуюћа показуе, ест си-ле появльніе, силе радиност; ер никакво, баш ни найманѣ живоша появльніе не може се без дражести и силе

противодѣйствию, збити 12) Ово е закон органическе природе. Дакле како она,

12) Да би се едно трѣће дѣйствије произвело, нуждне су свагда најмање две силе или различите нарави, два суштества или противположене природе. Овај се закон у хемији, у целој природи, дакле и у органическом телу налази. Само појављује у органическом телу! Цео наш живот није друго ништа, но пород и дѣйствије разномаравни сила. Наш живот се појављује у функцијама душевним и органичким. Сва појављује душевне наше природе су изводи дѣйствија и противодѣйствија различити душевни сила, или борбе из међу чувства виђени и они внутрени или виши, душевни, (*lutra inter sensus externos et internos*). Сва појављује органическа су такођер оваквиги породи. Сила звука и сила организације ушнју, да е чувенѣ, да е идеју о звуку, гласу; ер гди нема звука, нема чувенја, и обратно, гди нема ушнју или гди су ове поклоаре, нема идеје о звуку. Сила свешлости или свешлости и здрава организација она да е виђенѣ, и сила свешлости модифицирана организацијом очнју дѣјствуюћи на чувства внутрена или душевна да е идеју о свешлости и о различнју боя. Слеп не зна шта е свешлости, незна шта е бело и црвено, ер све противположене силе свешлости, очног чућан душе нису у дѣјствију и противодѣјствију и. п. д. Сила ране у стомаку дѣјствује на силу стомаха и у нѣму наодећи се сокова, и сила стомаха и ови печностни на питапельна средства; или куд се рађа сварење или дигестија, а из ове питапельни сок за наше тело. Крв дражи срце и артерије раздражене ударају и куцају, п. е. њиов живот представљају и п. д. Сила наше душе, кад дѣјствује као вола за иденѣ, дражи живе или нерве наши мишица, и

коя без нашег знаня и без наше воль биваю, внутрена движенія обшока (circulatio) млечного сока произведенія или хулификаціе, уподоблѣнія (assimilatio) и отлученія (secretio), тако исто и она, коя по нашей воли и нашим знанѣм (мицанѣ мишица, иденѣ и ш. д.) и іошп и душевна дѣйствія (мишлѣнѣ, воображеніе, разсуждаванѣ и ш. д.), есу толика непресшана силе умалѣнія, коя не уздржно умаляваю и проше и силе и органе.

Ова животноя част особито е важна за траянѣ и качество целог живота. Што е веће и яче живота появлѣніе, живота дѣйствіе, то е брже прошенѣ, то е краће траянѣ.

ми посредству ови идемо. и ш. д. Дакле една сила мора дѣйствовати а друга противодѣйствовати, да би се што трѣће родило. Све чувствительне нашег тела часты имаю силу дражестности, по различію организаціе различно модифицирану, зато оне на виѣшне и внутрене силе, кое су за нас толико дражести, противодѣйствую и нѣкое живош представляю. Но наравно свагда се иште, да ове виѣшне или внутрене дражести на ону нашу дражестности силу дѣйствую, ер иначе нема трѣтега, нема драженя и появлѣнія живота. Срце без крви мора почивати, стомак без ране мора умрети, око без свѣтлости мора ослѣпити и ш. д. Из ови приметба се іошп види, да сваки орган, свака наша сила, има особливѣ виѣшне и внутрене дражести, оп кои се само у присшойно дѣйствіе и появлѣніе пославити може. —

Али напрошив шог, ако е ово исто появльнїе живота врло слабо, то се саставне части врло рѣдко изменяю, и дакле из шог несовршена рестаурація, и рѣаво качество целог тела лако долази.

V. Ошлученїе и ново разлеженїе саставительни тела нашег части. — Излаз ови из органическаг свѣта и улаз у онай хемически, и новонїиово соединѣнїе с обштом без животном нашумом.

Оне, коє су веѣ употребљне, и коє не могу више у овом органическом союзу обшати саставне части, сад опет излазе из нѣга на полѣ. Животна сила на нѣи више не дѣйствує, и сами хемически закони сад опет починю управляти нѣино разлеженїе, разделѣнїе и союженїе. Зато све оно, што из нас излази и разлучує се, носи на себи яви знаке шрудости, — или са сваке шпране характер хемическог процесса, кои као шаков, нигда не може мѣста имати у дѣйствительном, правом живота шпаню. — Дело, коим се оне из нашег тела исключую и разлучую, єст они ошлучуюѣи и разлучуюѣи органа (*organa se-et excernentia Ab- und Aussonderungsgorgane*), кои га с непрестанном делательности извршую: цревни канал (*прева canalis intestinatis, der Darmkanal*), бубреж-

ци (renes, die Nieren), нарочито пак цела поверхност коже и бела жигерица (integra cutis superficies et pulmones, die ganze Oberfläche der Haut und die Lungen). Ова извршенія есу праве хемическо - живошне операціе; ер разлученіе, избацанъ бива по средству саме живошне силе, али исти изводи, продуки есу сасвим хемически. 13)

Ови главни моменти даю образ живота вообшће, и у сваком особљивом магновенію; ер су они непрестано са живота операціом свезани и с њом непрестано присуствујући.

Органи (животна орудія, живошне справе, organa, die Werkzeuge), кои к животу принадеже, већ су ош части до сад назначени били. Они се из настоећег призренія најбољ у две велике класе разделити могу: у оне,

- 13) У превима оне више опоменуће жиле извлаче сав пишапелан сок из дигериране ране, тако да најпосле само оне части у нѣму остаю, кое за препишаніе нашег тела нису определѣне — плашѣ, поган —; ове дакле части прева, особито она дебела, ексцернираю и напoлѣ тераю. — Бубрежци су они органи, кои из крви шакођер рђаве и непотребне части, у виду мокрoђе или пишаѣке, извлаче, сеперираю, у бешику упућую и одаде за далѣ испериванѣ располажу. — Кожа сеперира из крви непотребне и за здравѣ убитачне части у виду кожног испаренія или зноя. — Бела жигерица ексцернира и разлучуе шкoдљиве части из тела у образу паре и воздуха.

кои примаю и приугошвляваю или праве, кои издаю, и кои ова прошивоположена движенія и целу внутрену економію у равном пришегу, у равновѣсію и у добром порядку држе. Неброене иляде, кое већи кое мањи органа непрестано у нашем телу раде, и оне, кое се внутреним прошенъм поквариде и већ истрошиле частице разлучую и на полъ ишпириваю. Осим они у правом смислу и спразнишельни или разлучишельни пушова, іошп е и цела поверхность наше коже и наше жигерице с миллионима оваки оплучишельни органа обложена, и у непрестаном дѣйствію. — Тако су исто многи и различни пушови и друге класе, рестаураціе, поновлянія. Ние доста, што се излаз груби части помоћу сваришельни органа (орудія сваренія или куваня, (*organa digestionis, Verdauungswerkzeuge*)) из обичне наше ране наклађуе, но іошп и респирацие орган (бела жигерица) непрестано ради и из воздуха ону фину, душну рану за животноу топлоу и за животноу силу извлачи. — Срдце и, кои оп нѣга зависи обшок крви сва ова движенія управля, примљну топлоу и рану у сваку точку нашег тела разноси, и покварене већ части к пушовима секреціе или разлученія шера. — К свем шом іошп долази и важно вшеченіе душевне силе и нѣни ор-

гана, оне сирѣч силе, која се само у човеку најсовершенство налази, и која истина с едне стране његово внупрено прошењ, њгов интензиван живот, увеличава, али припом човеку особито важно обновљѣня средство дає, кое несовершенство создания немаю.

О особито великом прошењу човечиет тела можемо себи неки образ прибавиши, кад представимо, да се удар срдца и с тим свезано иденѣ крви, сваки дан по 100,000 пуша збива, т. е. да се срдце и сва бида (биюће жиле) сваки дан 100,000 пуша таково необицном силом скупляю, која е у станю бремене крви от 50 до 60 фунти у непрестаном движенію, у непрестаном печенію држаши. (Какви сат, каква машина, баш ако би от најшврѣг челика била, не би се за крашко време оваким употребљѣнем искиварила и изглођала?) — К тому још ако усчислимо и оно, скоро овако исто непрестано движеніе и мицанѣ наши мишица, 14) кое се

14) Ову реч мишица я сам употребио за значѣнѣ *museulus*, *der Muskel*, премда се код нас обично руко мишицама називаю. Мишкулус долази от *mus. dim. museulus*; мишица долази такођер от миша, *mus*. Стари анатоми зато су комад мяса, кон овај или онај уд нашег тела миче, *musculum* назвали, што неко подобіе има с телом мишиим; и тако су сваки мушкулус и делили: у главу, у труп и у реп. — Овога дела предмет нис

с тим више проширити мораю, што се повећој части од механи и упачни части састое, по можемо од прилике постићи, какав је прошај телесне субстанције на пример с једним пушовањем од 10 миља или с једним јашењем од 80 миља скопчан. — И не само механи и печне, но и саме најтврђе нашег тела части мало по мало непрестаним употребљенијем мораю се искварити и упропастити. Ми ово најбоље можемо видети на зубу. Онај зуб, с којим дуго едемо и жваћемо најпосле се изглође и осе, а онај, под-или над којим је нјему раван испао, и дакле кога не можемо употребити, остаје често врло дугачак. — Подпуно је већ доказано, да би се ми овим начином врло брзо истрошити и упропастити морали, кад не би се увек опет понављали, и врло је веројатно израчунао, да ми после 3 месеца нисмо више они, који

описанје човеческог тела, и врло кратке приметбе о целом телу не само што би ако умложиле величину нјегову, но још би или врло слабе или само забунљиве идеје о нјему дале; зато би вредно било, да се и на србском језику овака полезна и образователна наука: о физическој и психическој природи човеческог организма, нађе. Ђр иначе не може се никад човек као човек познати. Споља се цео састав и крој човечег тела не може видети и научити, а и психическа страна човекова у толико је више несовршена, што се маије органически састав тела познаје.

смо пре тог били, но да смо сасвим из други нови часпица сложени и састављени.

Али се шако исто чудесно у нами већ поварене и изгубљене часпи на кнађую, опет производе и понављаю. Ово се из тог већ видети може, што је нашег тела маса, прама свег оног непрестаног прошења и губљења, свагда још у истой величини, у истом изгледу остаје. — Најбрже се у нами регенерирају и понављаю течне часпи, и искуство нас учи, да се често највећа част изгубљене и испечене крви за 14 дана опет произвела и начинила. Тврде нашег тела часпи репродуцирају се и опет производе оним истим силама и оним истим механизмом, којима се у првом њином постанку произвеле и начиниле; у пачни (*gelatinosum, gallertartig*) питамелан принцип помоћу обшона, циркулације разноси се у све нашег тела часпи, и организира се свуда по закону пластическом или образоватељном сваке особљиве часпи. Саме најтврђе наше часпи, кости, опет се регенерирају и понављаю, као што се опшима с кореном оп праве броћ (*rubia tinctorum, Färberröthe*) засведочити може, ер кад се каква животиња с овом правом рани, добива за крашко време сасвим црвене кости. Тако се исто и целе сасвим изгубљене кости опет изнова производе, и с удивље-

ніем се кадкад у слоновом зубу (ebur, Elfenbein, у найтврђем животном телу) оловна панеша налазе, која су некад из пушке овде дошла, свуд у наоколо с тврдом ове кости субстанціом обложена.

Обично печеніе, или исторія човеческог живота, накратко є слѣдуюћа:

Срдце (први извор скаког движенія и распроспранѣнія живота, и основна сила како оплучишельни тако и производни операція) у опношенію распећег века бива све манѣ и манѣ, тако да є наипосле у опношенію целога тела осам пуша манѣ, нег што є у почетку живота било; припом іошш и нѣгова субстанція (паренхим или састав, тело нѣгово) бива све тврђа и збиенія, а с тим у истом опношенію и нѣгова дражестност маня. Слѣдовашельно дѣйствуюће, радине силе оп године до године све се више и више умаляваю и проше, а напрошив шог оне супропно дѣйствуюће или противостоеће у истой мери више и више расту и ма опимаю. Ово се исто збиваи у целом судовном сѣстемѣ (с. жила, syst. vasorum, Gefäßsystem) и у свима орудіямѣ, која за движеніе или мицанѣ служе, (organa motus, Bewegungsorgane). Сви с удови (жиле, vasa, Gefäße) биваю оп дана на дан тврђи, ужи, збрчканіи, и за наложена им извршенія више и више неспособни и слабіи; артеріе или била претшвараю се у кости, и велико чи-

сло найманѣи, найтанѣи жила найпосле зараста и зашвори се.

Необходима слѣдствія овог су:

- 1) Кад се еданпут овим начином жилице збрчкале и зарастле, онда се и она најважнѣи и најфинѣи орудіа, која живош држе и понављаю, која су путови улаза и уподобљенія с поля (бела жигерица, кожа, сисаюће и млечне жилице) затворе и преграде, слѣдователно и приход они, саставни части, које ране и живош даю, с тим е све еднако слаби и реѣи. Рана сад ниш се може више тако добро примити, ниш тако добро приутовити и на све стране тела разнести, као пре шог.
- 2) Што се више кончиѣи нашег тела (*fibrae, die Faser*) суше и што дакле шврѣи биваю, то више губе от они нѣини сила, коєим движеніе и осећанѣ даю. Ирриѣабилитет (дражестност) и сенсibiliтет (чувствителност) у оном истом отношенію бива манѣи и слаби, у ком оно сушенѣ и отврденѣ бива веѣе и яче; и тако раскрчую и шире радине и самостойне силе у нами онима рушителнѣима, механичским и хемическим силама све више и више смртоносноу пѣиву.
- 3) Кад овако слабиа и маня бива сила, от које мицанѣ зависи, и кад оне неброєне

жилице зарашкую, онда се у еднакой мери руше и задржаваю навластито и сва ошлученія и разлученія у нашем шелу; а ова су найнужднѣя средства, коя, кад су у добром станю, нас непрестано чисте и из нас непрестано исключую и исперую покварене и употреблѣне веѣ части. Найважнѣи ови орган, кожа, с годинама бива све шврѣа; опшуд кроз ню опш сад све манѣ и теже улази и излази оно, што е за живопш нужно, ш. е. она бива с годинама слабѣя, рѣавия и гора за оно, на што е определѣна. Тако се ишто кваре и бубрежци, жиле испарительне цревног канала и жигерице. Зато мораю у старим людма секови бивати опш дана на дан люѣи, нечистиѣи, гушѣи и земляним частицама пуниѣи и тежи. Земля, найвеѣи антагонистъ сваког движенія живопша, добива с шим веѣи ма, тако да се ми овим начином ѣопш за живопша приближавамо нашем последнѣм определѣнѣю: опш землѣ еси, буди опш землѣ!

Овим начином живопш сам себи приноси свое прешаянѣ, свое оконченіе, — природну смрш, кое код слѣдуюѣи ест:

Найпре се умаляваю оне силе, кое су нашой воли подчинѣне, после и оне, кое пису овой подложене и с нѣима и свойствена жи-

вошна движенія. Срдце у овом станю не може више крв у найдалнѣ часпи тела да шера. Пулз или куцанѣ жила несшає из руку и ногу; али међушим іошп срдце и велике жиле крв у иденю и печеню нѣном држе, и с тим и пламечак живота, премда слабо, іошп за неко време подпалюю и чуваю. Найпосле ни срдце већ више не може крв кроз жигерицу да шера, зашто зашим сама нарав све свое силе на тай конац напреже, да би барем єдно іошп дисанѣ укрепила, и с тим истой крви іошп неки проход прибавила. Найпосле се и ове силе изнуре и испроше. Лево недро (или лева пѣшина) срдца дакле, будући да више никакве крви не добива, не раздражуєсе више, и сад почина; међушим оно десно іошп мало, из оних већ поламршви часпи и краєва квр прима. Али пошто наскоро и ове часпи сасвим оладне, одма се сокови згусну и усире, срдце се испразни и лиши сваке крви, свако мицанѣ престане, и ево смрти савршено у чинавоме телу.

Пре него што ћу далѣ поћи, морам најпре о неким важним и загонетним обстоятельствомъ, коя сваки при испраживаню живота на пушту налази, кою реч рећи, ер су особливоста вниманія заслужена.

Прва законетка е ова: како то може биши, да човек, ког е организація најнѣжнија и највише сложена, ког е трошенѣ сила и шела најяче и најбрже, и ког живоша трајанѣ дакле пребало би да е најкраће, опет све класе совршеніи животиња, кое у осталом с њим еднаку величину, еднаку организацію, еднако место у реду створенја имаю, тако јако, тако знаменишо с трајанѣм или дужином живоша превозилази?

Познато е, да несовершенство организаціе највеће трајанѣ или поне држанѣ живоша имаю. Човек дакле, најсавршеніе створенѣ на земљи будући, морао би у овом призре-нію много мањ живиши. Дале јасно видимо из више речени, да животи какве животињѣ у толико пре сазрева, да е дакле његово трајанѣ у толико краће, у колико она више потреба живоша има. Али човек без сваке сумњѣ такови има највише, дакле и из овог слѣдуе, да би он краће живиши морао! — Јошт смо при том показали, да е код животиња дело плођења или рађања највиши степен њи-ног трошења и дакле да ово исто трајанѣ живоша њинов видимо краши. Но и у овом е човек у много већем совершенству, и што више не само с тим морао би он краћи животи имати, но јошт би му и дело мишљења, но-

ва струка душевног плођења, којом се само он овде краси, много раније, много пре косу смрти нанети морало.

Пишанѣ е дакле: у чему се состои првенство човека и из овог призрѣнја — прањѣ нѣговога живота?

Ја мислим да се шемель овога у слѣдуюћима наћи може.

- а) Цео мрежни плешер (*textus cellularis*, даѣ *Zeilgewebe*) човечиег шела много е нѣжниег и мекшег спканиа (*textura*), него други животиња из те исте класе. Сама, која се тако зове живчана или нервозна кожа ¹³⁾ (*membrana ner-*

13) Живац, *nervus*, *der Nerv*, представља ужић врло такак или дебаљи, којим човек осећа, т. е. који му на знанѣ даје о свем оном, што се или у виђшњој природи или у нѣговом собственом телу збива. Живци имају едан крај у шупљинама органа или на виђшњој поврхности нашег шела, други или у мозгу, или у шанком мозгу, који се у каналу ршеничном, или у систему ганглиозном, који се у трбуву за желудцем налази. Тело нерва или живца е оно исто кое и мозга, и као што е благородно и велико званје и дело мозга, тако е и оно живца. Нерви дају осећанѣ и обшће чувство живота; нерви су по редственици, којима сва появљѣнја нашега живота бивају; без nerveа нема живота. Зато сам ја nerve назвао живцем, и овом ми е повод дало најпре значенѣ речи, после онај фактум, гди наши люди веле: осећо сам нокат до живца; ово ми се зуб до живца, па ме боли; уредно си ме

vosa, die Nervenhaut) у едноме цреву дешета е н. п. много шврђа, него у човека, и не може се тако надувати, као она оп човека. Тако исто и судови (жиле), кости, да и сам мозак оспали живописна много су збиения и шврђа, нег у човека, и свагда се у њима много већа част земљ налази. — Али я сам више показао, да орудія врло шврда и круша за праия живоша нису пробитачна, будући да она с тим способност сагибання и употребљенія рание губе, и будући да се овим начином сувост и крушост, кое старост и најпосле исту смрт приносе, рание и пре рађа и производи. Слѣдователно и из овог већ мора човек позднюю старост и дужи живош имаши.

- б) Човек расте лагано, бива доцније мужествен; ово његово развианѣ има дуже периоде; — а я сам већ показао, да е праия живоша буди каквог створеня у толико дуже, у колико е његово развианѣ и сазреванѣ лакше.
- в) Сан (кои најсилније задржавати и чувати може живош) у човека е најправилнији

до живца и т. д. кое се паравно све живца, нерва, русс. чувствителне жле, шиче, ер болѣшница, милина и свако осећанѣ само живац даши може.

и најпостояни. Ово е опет само нѣгово
својство.

г) Главну разлику овде нам дае совршенија
организація мозга *) и способ-
ност мишљѣња, коју само човек
има, — ум! (*mens, die Vernunft*).

Ова висока и божествена сила, која е са-

*) Ја молим да ме овде сваки добро разуме. Не треба
мислиши, да и душу и частима или продунцима,
или може бити својствама нашег тела числим.
Никоим начином! Душа е у моим очима нешто
опи тела сасвим различито, едно сушество, кое
из сасвим другог, вишег, интелектуалног света
долази; али кое, будући да се сад у овом подме-
сечном союзу наоди, и будући да јмачно чове-
ческа душа постае, мора органе, мора телесна
орудја имати, и што не само за различито дѣй-
ствовањѣ, но и за осећањѣ, да још за виша извр-
шењја мишљѣња и везана различити мисли, а ова
су мозак и цео свѣтем живачни или нер-
возни. Прва причина мишљѣња дакле е душ-
на, али исто дело мишљѣња (као што се у о-
вој човеческој машини извршуе) ест органична.
— Тако се само може знаменити онај механизмуз,
кои се у многим законима мишљѣња налази, тако
много физически узрока впечатење, кое дело мишљѣ-
ња поправиши и пореметиши могу, излечиши, и
тако се може исто дело материјално сматрати и
лечиши (један случај, кои нама, као лекарима че-
сто у част долази), па при свем том материја-
лици не бити, т. с. причину нѣгову, душу, за
материју не држати, кое се мени поне испо-
надно чини.

мо човеку свойствена, не само што велико вшеченіе има на нѣгову карактеристику вообшће, но іошт много приноси и за нѣгово совршенство и праянѣ живота, и то на слѣдуюћи начин:

- 1) Сумма или количество живи у нами радини сила наравно мора се умложити, пошто ова најчистія и божествена (словесности сила) іошт к нѣма дође и с нѣма се сдружи.
- 2) Она особито благородна и фина організація мозга дае човеку сасвим јнов, кои е само нѣму едноме свойствен, рестаураціе орган, или многовише она распространява и умлажава капацитет нѣговог живота. Доказательство е ово:

Што више орудія има какво тело, коима оно различише силе може примати, развијати и израдити, то е богачіе и совршеніе нѣгово бишіе. У овом се состои главно поњатије о капацитету или могућству живота. Само оно има за нас на овоме свету свое бишіе, за кое ми чувства и органе имамо (коима га примати и употребити можемо), и дакле што више овакови имамо, то ми више живимо. Она живопиња, која жигерице нема, баш да у најчистијем воздуху живи, опет не може из нѣга ни топлоће, ни други какак животни принцип получити, ер органа за то не-

ма. Онај, који је ушпрован, ужива ону исту рану, живи под оним истим обстојатељствама, има ону исту крв, као неушпрован, па при свем том он ниш има силу ни материју за плођење, ни физическу, ни моралну мужку силу, јер нема орудја, нема органа, којим би ову развиши и произвести могао. — Едном речи, ми можемо око нас бог зна колико много сила имати, шта више могу у нама већ и њинове пошайне истре биши, ништа мање оне су за нас ништа, чим немамо она орудја, којима би их изградити, развити и употребити могли. — Из овог призрачења морамо ми и организацију човечијег мозга схватити. Она је без сваке сумње најфинија и најнужнија од свих осталих органически материја. Сви опити већ су сложено показали, да човек у реду животиња створења најнужнији, и у одношењу к живцима највећи мозак има. У овом органу се (као у алембику или капку целог саснава) најфиније и оне душевне часне, које из ране и сдисањем у нас долазе, скупљају, сублимирају и до највишег степена облагорођавају, и из њега тек по средству живаца или нерва целом телу у свима његовим тачкама саопштавају. — Из овог се за човека сасвим нов извор живота рађа.

- 3) Овом тако савршеном душевном силом ступа човек у союз с једним сасвим новим, који је за сва остала створења сакри-

вен, овешом — душевним, душним. Овай му дає сасвим нове сообшченія почке, нова впечатенія, нове елементе. Неби се могао човек из овог призренія амфиби он вишег неког реда (нек ми се израженіе опрости) назвати, — будући да є он шаково созданъ, ком у еданпуш два свєта, мапериални или телесни и спиритуални или душни, живом даю — и оно и за нѣга употребити, што сам пре тог из искуства о амфибияма показао, сирѣч да бишіе у два свєта живому веће праянѣ дає? — Какво неизмерно море оп душе ране и душни впечатенія не отвара нам ова виша и совршенія организація? Сасвим нова и само човеку свойствєна класса средства, коя живомну силу ране и возбужую, предсавля нам се овде, средства, за виша, умна и морална чувства и возбужденія. Я ѣу овде напоменути само ону мидину и помоѣ, кою у музики, у лєним художєствама, у дражєстной поезіи и фантазіи налазимо; само оно радостно осєћанѣ, коє се у нами из испраживаня истинє или из каквог обрєшенія у нѣной дражави раѣа; само онай богати извор силє, кои у мисли о будућности лежи, или у способност прєлази, коіом нам ми исту у настоеѣе поставлямо и у надєжди живимо, кад нас присуєствуюѣе из-

неверава. Какву крепост, какво тврдо постојанство не дае нам само една помисао о безсмртію! — Едном речи, простор човечиег живота овим за чудо велики бива; ер сад нѣму дѣйствително два света субсистенцію и рану живота даю, душевни и телесни, садашњи и будући; слѣдователно и ово мора трајанѣ нѣговог живота продужити.

- 4) Найпосле ова совршенія душевна сила и с шим животу веќе трајанѣ дае, што с нѣом човек добива ону божествену словесности силу-ум (*mens, ratio, die Vernunft*), која у нѣму све управля, уређуе, и сам онај животни нагон, бесну страст, и с нѣом свезано брзо прошенѣ, умеравя, и која га овим начином у неком среднѣм спанію држи, кое е, као што смо више показали, за дуги живот нужно.

Накратко, човек очевидно много веќе учасіе душевне силе притежава, нег што му е само за овај свет потребно, и можемо рећи да управ ова остала част душевне силе нѣгову телесну природу у виду живота само држи и собом носи; после смрти она остае и само се ова нѣгова телесна част попросити и смрћу упропастити може. *)

*) Зато се доста право едан Францус овако изразио: *La mort est la plus grande betise*. Смрт е една велика будалаштина.

Я немогу овде одну приметбу мимоићи, да е из овог призренія моралии конац, више определїне човека, с његовим ф҃сическим бишїем сдружена и уплешена, и да оно дакле, што га ямачно човеком чини, разум и виша способност мишлѣня, не само његово морално, но и телесно совршенство силно подпомаже и држи. Пристойном дакле културом његови душевни сила, особљиво оном моралном, добива он без сваког противоречія не само морално, но и ф҃сически веће совршенство (као што ћемо у слѣдуюћима пространіе видїти). — Само животињи или скопски човек спада не само у призренію душевном, но и у оном дужине живота до ошале животињи, коє с њим еднаку величину и ячину имаду, што више и ниже њи (као што ћу я шаки показати); напрошив шог најслабїи човек може особљиво овом душевном субсистенціом много дуже живити, него најячи скоп.

Из ови исти принципїа може се и друга загонешка разрешити: Како то бива, да управ у човеческом роду, ког е шраїнѣ живота много дуже него оно нижи животињя, и кои, као што су нам примери показали, до врло великог степена века може доћи, опеш само мало њи прави конац живота постижу, а већа част превре-

мена умире? или другим речма, да е баш овде, гди е у ошталом найвеќе шрајанѣ могућно, као што видимо умирањѣ обично найвеќе?

Онај испи мекан и нѣжан састав органа, кои човеку могућност дае, да може дуже живиши, прибавља му с друге спране више опасности. Ёр се из шог у нѣговом телу сад што лакше прекуниши, сад увредиши, сад што усириши, сгуснуши и с тим лакше што загашиши и запушиши може и ш. д.

Далѣ, веќе оно сообштеніе, кое он с о-
кружним светом има, велико му море оп-
крива, из ког на нѣга и она сила многи уби-
тачни впеченія дѣйствуе, коју друга грубия
организація и не осећа; још се нѣгове беде и
опасности и с тим још јако умножавају, што
он своје различите потреба не може свагда
имати и уживати.

И сам онај нѣгов душеван живот има
своје собствене опасности и смртоносне
стреле. Шта зна каква животиња, какав
скот о неиспуњеној надежди, о несигном и
неучинљивом честолобју, о отбиеној и пре-
зреној любви, о жалости, освени, о оча-
нію? И како спрашно троше и море живот
човечи ови отрови, кои му се из душевне на-
рави рађају?

Найпосле и у том још едан главан те-
мель лежи, што човек, прам свет шог, што

є он за словесно или умно створенъ органи-
зираш, опет има слободу, којом он свой
ум само кад му є воля употребити може. —
Друга животиња место ума има само нагон
(*instinctus, der Trieb*), и припом јошш мањ
осећанъ и већу ячину против зли и шкодљиви
впечатенія. Овай нагон ню учи, да само оно ужи-
ва, што є за ню добро, и да оно избегава,
што є за ню зло и шкодљиво; он нъой каже,
кад є доста, кад є за ню покой нуждан, кад
є она болестна. Инстинкт дає нъой крепак
шшиш против излишности, распусности и
расколности, без сваки диешни правила. —
Код човека напротив тог све, и сама јошш
нъгова фусическа страна, оп ума, оп разу-
ма зависи; он ниш има онога нагона, коим
би она зла избегавао, ниш пак доста крепо-
сти, којом би јй, у време напасти, поднео.
Све то разум треба овде да намири и накла-
ди. Лишили се он дакле овог, или непослуша
кад нъгов глас, то онда единог свог вођу,
највеће средство, кое га оп зла и оп пропа-
сти чува, губи, и пада јошш и телесно не
само до животињъ, но јошш и ниже нъ; єр є
ова оп природе место ума другимчим снаб-
дѣна, што нѣн живош држи и чува. — Човек
є без разума подложен и подчинѣн свима шкод-
љивим и убитачним силама; без нѣга є он
најслабше под сунцем створенъ. Природни
недостатак разума за шрањъ и сачуванъ жи-

вота ние тако на штету, као пренепрегнуто употребљение његово онде, гди се он њга он нарави у време беде помоћиште. 16)

Али како право Халдер овде вели:

Несрећно између анђела и скота создаи!

Бог ти дао разум за твое овде сачуван!

А ти га никад не употребљиваш!

У овом лежи главан узрок, зашто е у човеческом роду, прама свег расположеија к највећем животи, опет највеће умираи.

Може ко рећи, да се ово с тим срушити може, што многи люди дуго живити могу. — Али ово најпре зависи он спруке лудила. Ако е ово с беснилом сдружено, то оно врло брзо краши животи, ер свагда највеће напрезане сила и најяче прошене животи за собом вуче. Тако исто и велика меланхолија (црножучије) и душевна спрашљивост, ер и она обично најфиније органе ослабљава и силе про-

- 16) Шта страсти пиянства, блуда, играня, крађе и о. п. наипосле с бедним човеком, кад он морално изображеніе свог ума и разума ине себи прибавио, чине, о том нас жалоснији примери сваки дан уче. Красно и похвално е уживане живота и природе оног човека, кои изображени и добро воспитани свой разум, у сваком свом предпріятію слѣдуе! Њга совест не гризе, ѡга нико на суд не вуче, ѡга страсти велике не муче, ѡму различите оне болести, које распушћеног казне, животи не огорчавају и не краће, ѡму е животи сладак, скуп и леп, ер е он срећан човек!

ши. Али у оном средњем спанју, гди се разум јошш ние сасвим искључио, но само нека неправна идеја, и с њом особито умилан воображенія и представљњія начин увукао, може фѹсическо употребљѹнїе разума свагда оспаши, башако се оп моралног доста много губи. Шта више оваки човек често се може као неки сновидац смаштраши, кои у свом сну само пријатне стваривиди, и на ког оне многе потребе, бриге, беде и живош крашећа впеченїя (да и саме фѹсическе болесни причине, као што нас искуство учи) баш ништа не дѣйствују; кои у свом самопроизведеном свѣшту срећно живи, и дакле много мањ живоша трошенѣ и кваренѣ у себи и изван себе има. К тому јошш и то долази, да, ако испи малоуман, поремећен или ћануш разума свог нема, опет за нѣга други люди, кои га негују и послужују, мисле и с шим му, да тако рекнем, разума позаймљу. Он се дакле опет помоћу разума у живошу држи, био он нѣгов собствен или шуђ.

ОСМО ПРЕДАВАЊЕ

ОСОБЉИВА ОСНОВОПОЛОЖЕНІЯ И ОСОБЉИВИ ЗНАЦИ, ПО КОИМА СЕ ТРАЈАНЪ ЖИВ ТА ЕДИНСТВЕНИ ЛЮДИ ПОЗНАТИ МОЖЕ.

Главни моменти расположенія к дугом живому — добар желудац и систем сваренія, здрати зуби — добро организираше прси — не сувише дражестно срце — добра рестаурація и добра лечителна сила природе — пристойни степен и разделѣніе животне силе — добар темперамент — согласан и беспорочан састав тела — средиѣ свойство састава телесног — никаква преко мере слаба част — совршена организація силе плођеня — образац к дугом живому расположеног човека.

После ови обшпи идеа сад већ могу и определѣнію они специјални и особни основоположенія дугог живота прећи, која преба у самом човеку да леже. Ја ћу овде само главна својства и расположенія предложити, која по горњим принципима и по самом искуству сваки онај човек имаши мора, кои мисли дуго живили. Ово описаніе моћи ће шакођер место едне крашке фвсиогноміе дугог живота служиши.

Свойства, која се и основне наклоности и дугом животу у човеку назвати могу, есу слѣдујућа:

1) Осим свега најпре треба да буде желудац и цео сваренія сѣстем (стомах, *ventriculus*, *der Magen* и *s. digestionis*, *das Verdauungssystem*) добро устроѣн и здрав. — Неби човек веровао, какве є важности у овом призренію великомоћан овай господар у животном царству; али кад представимо себи ово положеніе, кое се са сваким правом оснива: без доброг желудка ние могућно велики век постићи, то нам ясно бива, зашто є овай момент први и главан у овоме пункту.

Из двогубог призренія желудка є шемельни стуб дугог живота: еданпут, будући да є он први и најважнии орган, коим се наша натура понавља и ресаурира, будући да є он прва вратница, кроз коју све оно проћи мора, што ће наше да буде, и будући да є он она судейска столица, от кое доброг или злог станя не само количество (*quantitas*), но и качество (*qualitas*) наше ресаураціе, нашег поновлѣнія зависи. — Другипут, будући да се добрим или злим станѣм стомаха и саме силе различити страси, болесн наносећи причина и други убивачни впечатенія мо-
дифицираю и пременяю. — „Онай има добар стомах“ вели се у пословици, кад є ко рад да

карактеризира оног, ком ни дерт, ни бриге, ни друге беде не могу шкодити, и заиста много є истина, што се с тим каже. — Све ове страсти, да би у фусическу нарав прешле и шкоде їой нанеле, мараю найпре особљиво стомах напасти, мора їй найпре он осешити и примити. Ако є стомах добар и здрав, то им се он може тако пропивити, да їй неће никад ни осепити. Напрошив шог ако є слаб и чувствившелан, то се сваки час оп оваки ствари позлеђує и дакле с нѣм и оно важно рестаураціє дело прекида и у рђаво извршеніє пошавля. — Тако є исто и с оним фусическим силама, коє болести наносе и рађаю; веќа част оп нѣи найпре стомах узнемирує; зашто є покварен стомах и дакле зли догађаи сваренія свагда први сумпшом различити болести. Он є и овде прва мета, с коє оне на наше тело дѣйствую, и по том целу економію нашег тела кваре и руше. Осим шог їош є он и онай главан орган, оп ког равновѣсіє движенія живаца или нерва, а особљиво нагон к поврхности тела зависи. Єл он дакле як и радин, то се не могу тако лако силе коєкакви болестни напасти у нѣму укоренити и утврдити, ер їй он пре на полъ из тела кроз кожу шера, него што би дѣйствительно вред целог организма издѣйствовати, т. є. праву болест произвешти могле.

Добар стомах можемо двоструко

познаши. Не само из доброг аппетита, ер о-
вай може биши кадкад слѣдствіе какве дру-
ге у телу дражести, но найбіль из лаког и
доброг сваренія. — Ко свой стомах осеѣа, о-
най веѣ не може реѣи, да има сасвим добар
стомах. Кома стомах после обѣда ние ше-
жак, кои не осеѣа у шрбуу да е ео, кои после
ручка ние санльив, невесео или оппушѣен, ко
у юшру, кад усѣае, у врашу слине нема и
ко као шшо треба на полѣ иде, онай ямачно
добар и здрав стомах има.

И искуство нас учи, да су сви они, кои
су онако дуго живили, свагда добар аппетит
имали, и юшш и у највеѣой старости добро
и здраво ели.

За добро свареніе (*digestio*, *die Verdauung*)
пуждни су и добри зуби, и зато їй ми као
врло сушществительное свойство за дуги жи-
вот сматраши морамо. Узроци су ови: прво,
добри и здрави зуби показую здраво и яко ше-
ло и здраве и добре у нѣму сокове. Ко е свое
зубе рано изгубио, онай се веѣ с едном части
свога тела на други свеш пренумерирао. —
Друго, зуби суглавно средство за добро сва-
реніе и дакле и за наше добро обновљеніе, за
рестаурацію.

2) Добро организираше прси и
органи дисаня или респирацие. Добре
прси и добре жигерице (беле) има онай,
ког су прси широкѣ, сводне, узвишене, кои

може одржати да дуго не дише, кои има як глас и редко кашљ. Дисати или респирирати мора непрестано сваки, ер е дисанѣ оно живошнo извршеніе, без ког душна респаурація не може бити, и оно средство, коим се крв непрестано од многи покварени часпица чисти. У ком су дакле ови органи у добром станю, онај може яко уверен бити, да ће дуго живити, и то с шим више, што се по средству овог главна вратница затвара, кроз коју се болести наносеће причине и сама смрт у тело увући могу. Ер прси принадлеже к најглавниим *atria mortis* (мєстима првог нападенія и улаза смрти).

3) Не преко мере дражєстно срдце. Ми смо горе видели, да едан главан узрок нашег внушреног прошеня у непрестаном крви обшоку или крви идєню лежи. Онај, у ком пулз или жила 100 пуша у єдном минушудара, мора се много брже испрошити, него други, коме за то време само 50 пуша удара. Они дакле люди, кои непрестано дражєстан и скор пулз имаду, у којима сваки најманѣи совєсти немир, свака капля вина, часом ударанѣ срдца наперує и умложава, єсу рђави кандидати или преправници за дути живот; ер се читав њиов живот у неспасаной грозници состои, коіом се двогубим начином дужина живота краши; с єднє стране, што є с шим свагда брже прошенѣ сvezано,

с друге, што се нашег тела рестаурація највише непрестано ускореним и брзим обтоком крви узнемируе и задржава. Ёр да би се оне часпице, које наше тело ране и понављају, на одређеном себи месту, као што треба, сложиле и намеспиле, нуждан е свагда неки извесан покой, нека пристойна пишина мицаня и иденя печни часпи. Зато не могу никад шакови люди дебели биши.

Дакле пулз или удар жиле, кои латано и еднако иде, ест главно едно средство и знак дугог живота.

4) Пристойни степен животне силе, еднако подељна животна сила; добар темперамент, покой, поредак и хармонија, у свима внупренима извршеніама и движеніама ест едан главан момент за сачуванъ, држанъ и продуженъ нашег живота; ово пак навластито зависи от неог пристойног станя общеге дражестности (*irritabilitas, die Reizbarkeit*) и чувствителности (*sensibilitas, die Empfindlichkeit*) тела, које е обично најбољ, кад е ова нит врло велика, нит врло мала, и кад е при том еднако подељна, тако, да ни една част у телу относительно нема или врло много или врло мало. — Извесан неки степен нечувствителности (немареня), мало едно учасіе флегме, врло е дакле важна ствар за продуженъ живота. Ёр она у исто време не само

што умалява трошенъ, но још и респитурацію у много веће совршенство поспавља, и с тим најбољь приноси за продуженъ нашега живоша. Овде принадежи и корист он добротемпераменша, кои из овог призреија главно расположеије за дуги живош може бити. Најбољи су овом пункшту с ангвинически (или вапрени или чувствившељни) с малом неком часи флегме (или слине, или немарљивости) разблажен и темперирани. Овај даје ведру и веселу нарав, умереност страсти, добру вољу, едном речи, најлепше расположеије за дуги живош. Често е и сама причина овог душевног спанја већ с животном силом богато и обильно снабђена. И будући да е и Кант доказао, да е ова смеша темпераменша најбоља за прибављеије и моралног совршенства, то я мислим, да се она као едан највећи дар неба слободно и праведно сматрати може.

5) Добра респитурація и лечительна сила природе. Што се год у нашем телу поквари, попроси и разлучи, то све ова не само из нова производи и наклађе, но још, по нѣном природном определѣију, точно и добро наклађе. Нѣн пак темель, као што смо више рекли, лежи на добром свареију и на мирном, тиом и единаком крви обтоку. Али још осим шог и ово овде принадежи: совршена и возбуждена радиност сисаю-

ћи или срчући жила (лимфатическог, млечног система), и добро спанъ и правилно дѣйствіе оплучительни органа (*organa secretoria, Absonderungsorgane*). Оно чини, да могу питательне субстанціе у нас лако прећи и на свое определѣно мѣсто доћи, ово, да се опспрани и шкодљиви часпи исчиспе, и шако сасвим чисте у нас дођу. Ово е право понятіе о совршеной респаураціи.

Єдва би човек веровао, како се добро овим паленшом живош наш држаши и сачуваши може. Онаи човек, кои ово у подпунной мѣри пришежава, ништа не може изгубити, баш да му е с друге спране особито яко и велико прошенъ, ер се у нѣму овим великим свойством све по-и испрошено опет часом лако понавля, производи и нагнаѣе. Зато има и шакови примера, гди су люди у самом раскошном живошу и шпрапацу врло дуго живили. — Тако е могао н. п. кнез оп Ришелю, Лудвик XV. дуго живити.

Тако исто мора с овим и добра лечительна сила природе (*bona vis naturae medicatrix, gute Heilkraft der Natur*) скопчана бити, т. е. мора човек ону способность и могућност природе имати, коіом ће се у сваком непорядку и злом догађаю лако помоћи, коіом ће болести наносеће причине задржати и лечити, и коєкакве већ повређене и покварене часпи опет намирити и поправити. За-

чудо лече и велике овог реда силе у нашој нарави леже, као што нам примери природни люди показују, кои не само што никад ни оп какве болести не леже, но још и на којима се обично најспрашније ране сасвим оп самог себе лече и пролазе.

6) Хармонически, согласни и беспорочни састав целога шела. Без еднаке спруишуре шела не може се очекивати еднакост сила и движењя, а без овог опеш ние могућан дуг живот. Окрим шог оваки пороци састава лако дају повод местним болестима, кое и исту смрш нанешу могу. Зато се не могу примери наћи, да су они н. п. люди, којима су неке части оп рана зарасиле или ослабиле, врло дуго живили.

7) Никаква част, никаква ушроба (внушреност, *intestinum*, *das Eingeweide*) не шреба дае у нама преко мере слаба. Ер се иначе за шакову част најлакше каква причина болести примипи може, ер она може лако прво семе за будући вред и гаш, и с тим и *atrium mortis* биши. Ово може при осмалой врло доброй и совршеној организаці често пошайни онај неприштель пошати, оп ког се по шом кваренњ и рушенњ у целом граду распросшире и разроява.

8) Сшканњ, шекштура организаціе мора среднњг сложенія биши,

наравно яко и постојано, али не врло суво или шкорово. Ми смо видели, да е у свима класама органически створена велика сувост и шврдост за руго трајанъ живота незгодна и убишачна. Код човека дакле мора она јошш више шкодљива биши, ер е њгова организація — по њговом опредѣлѣнію — најнѣжнѣя, и баш зато неупотребителноспи и квару, коју земляне части рађаю, највише и најлакше подложна. Она дакле шкоди двоструким начином, едним, што раніе старост, главног неприятеля живота, приноси, другим, што најфинѣя и најнѣжнѣя она рестаураціе орудія пре времена квари и руши. Међушим, као што смо рекли, наша организація мора мало постојана и шврда биши, ер шек тако може за дуги живот служиши; али ово ствойство не треба да се толико у механической шврдости, колико много више у ячини и шврдини чувствва или осећаня, состои, не треба да е породгрубие текстури, но много више свойство ячи и больи сила. Части земляне само у толико треба да су у нашем телу, у колико опш њи нужна и присхојна сила еластическа и доброг тона зависи; ер ако е њи шу много, шо се рађа лако укоченъ и недвижимост, ако е пак мало, долази врло лако пригибанъ, врло лака подвижимост; а оба дво е за дуги живот шкодљиво и здо.

9) Особито главан едан шемель дугог живоша дае нам, као што сам я уверен, добра и совршена организація силе плођеня или рађаня.

Я држим да сваки онай неправо има, кои ову као неко прошишельно средство, а нѣне продукты као сама разлученія сматра, и я сам уверен, да ови органи нас найвише држе, чуваю и регенерираю, а што се доказательства пице, ево су моя основанія овде редом:

- 1) Органи плођеня не само што шакову силу имаю, средством кое они найфиние и сасвим душевне часпи из ране, кою ми уживамо, извлаче и ошделую, но јошп су припом тако организираши, да се ови већ облагорођени и у шаково совершенство приведени сокови опет напруг врапиши и у крв примиши могу. — И они дакле шако исто као и мозак принадлеже к оним главним орудіяма нашег тела, коя нашу органическую матерію и силу облагорођаваю и у совершенство доносе. Сирова и груба она рана, оп кое живимо, мало би нам помогла, кад не би ми шакова орудія имали, коя из нѣ найфиние оне часпице извући, израдиши, и нама опет у овом образу даши и присвоиши могу. Ние млога рана, но мложество и совершенство органа, кои ню израдиши и употребити могу, она ствар,

коя могућност и подпуност нашег живота умножава, а међ овима без сваке сумњѣ најглавније обузима место орган плођења или генераціе.

2) Оно, што живош даши може, мора живош и држати и сачувати. У оном соку плођења (или напросто у човечијем семени, сили), као што е познато, тако е животно сила конценприрана и скупљѣна, да е најманя нѣгова част у станю будуће створењѣ у живош поставиши. Може ли ко себи већи балсам за респаурацію и сачуванѣ наше собствѣне животноје силе представити?

3) Искусство нас као што треба учи, да шело своју совршену ячину и консистенцію дошле не може получити, док год ови органи своје совршенство не добию, и у станѣ не дођу, да могу ову нову спруку сокова правити, и с шим нову за нѣга силу развијати и изводити. — Ово е најясније доказашельство, да ови удови нашег шела нису само за друге, но најпре и најближе за нас определенни, и да они тако велико впеченіе на цео наш сусшем имаю, да се он њиновим дѣјствіем у сасвим нов карактер, кои наше шело дошле никад није осетило, облачи. — С овим развијанѣм мужествености добива човек нов нагон к расшеню, кое често

невероватно брзо иде; његов изглед долази у постојанство и карактер; његове мишице (*musculi*) и кости до снаге и јачине; његов глас бива крупнији и пунји; његова брада расте; његов карактер бива крепак и решителан; едном речи, човек сад шек постаје и телом и душом прави човек, муж.

Неким животињама, шта више, у ово време сасвим нове части расту; н. п. рогови и ш. д., које онима нарочито, које су уврнуле или ушпромене, никад не расту. Из овог се види, колики мора бити нагон, колике силе, чрез ове органе произведени нови сила и сокова.

- 4) Цело ово совршенство и првенство онај нема, нишпи може имати, који је свои детородни орудја лишен; а ово је јасно доказатељство, да је то пород и шопрв дело њино и њини разлученја.
- 5) Никакво расипање и прошење други сокова и сила не слаби тако брзо и јако животноу силу, као расипање и прошење силе плођења или семена. Ништа не може човеку толико осећање и толику милину живота дати, као богато имање овог сока, ове мокроте, али тако исто ништа му не може лакше возбудиши и произвести гнусност и досаду живота, као недоста-

шак и неиманъ те исте течности, пог
испог семеног сока.

6) Я још ни из едног примера не знам, да
е какав уштроен човек дуго живио. Ови
су свагда само полумарци човечие друж-
бине, само полумужеви.

7) Сви они, кои су до највишег степена чо-
веческог живота дошли, есу богати у
дешородной сили били, и шта више, још
су јуначки и до последњи година прише-
жавали. Они су се сви скупа још и у 100,
112 години и још и доцније женили, и то
не само рго форма, да су само оженѣни.

8) Али (које ја молим да се особито упам-
ти) они ове силе никад нису без разлога
разсипали, но свагда су јѣ, као што се и-
ште, штедили и с њима уредно поступа-
ли. У младости су јѣ они особито цени-
ли и штедили, и сви без изузимања у
браку (кои је заиста једини и најбољ
средство за поредак у овом пункту) са-
мо употребљавали и своје уживање сла-
дили.

Ја ћу сад образац едног за дуги живот
определьног човека предложити. — Човек,
кои дуго живити може, има пропорционални
и пристойни возраст, не врло висок. Више е
средње величине, здепаст, него оне оштегну-
те. Његов образ нис врло румен; ер поне у
младости врло 'румено' лице редко е знак ду-

тог живота. Власи су му више смеђе, него црне; кожа му е едра и мало шврда, али не шкурава и ошпра. Њгова глава ние велика, али су му жиле подкожне дебеле и велике, плећа више су му сводна, него плъоснаста и као крила разширена; враш му ние дугачак, ни прбу велики и испупчен; њгове руке су велике, али не дубоким браздама назначене, ноге су му у спопали више широке него дугачке; листови скоро округли. Припом су му прси широке и сводне, глас як, и дисањ шаково, да може дуго време, без шегоше, држати, да не дише. Вообште све часпи су му у подпуной хармоніи, у добром согласію. Њгова чувства су добра, али не преко мере чувствивительна; пулз му удара лагано и единако.

Њгов стомах е изредан, апетит добар, свареніе лако. Веселъ при обѣду њму е важно, нарав му е ведра и весела, и душа му с шелом веселъ ужива. Он не еде само зато, да рекне да е со, но много више да покаже, да е обѣд за њга свечарски час за скаки дан, една струка сластолюбія, која оп други оспали првенство има, ер га она не сиромашним, но богатим чини. Он еде лагано, и много не жедни. Велика жеђ свагда е знак брзог внушреног прошеня.

Он е вообште весео, разговоран, причаспник, гошов за веселъ, любов и надежду,

али ладан и затворен за осеѣанъ злобе, гнѣва и зависти. Нѣгове спрасши нигда не биваю вапрене, люте, силне и рушителъне. Ако се кад деси, да и до дерта и гнѣва дође, шо се он с шим више само полезно угрие, него увреди, ер є шо код нѣга само една мала художествена али благоприяшна грозница, коя му никад єд, жуч не умложава и пролива. Он припом милує радиши, особито шио разсуждавати, мислиши и приятно спекулираши — он є у свакой спруци єдан добротвор, оптимист, приятель и любитель природе и домаѣг благополучія и среѣног сшаня, он є удалън ош великог честолубія сребролюбія, и ош брига за други дан.

ДЕВЕТО ПРЕДАВАЊ

ИСПИТИВАЊ О РАЗЛИЧИТИМ НОВИМ МЕОДИМА,
КОИ СУ ЗА ПРОДУЖЕЊ ЖИВОТА УПОТРЕБЉЕНИ
БИЛИ, И ПОСТАВЉЕЊЕ ЕДНОГ МОГУЋНОГ И
ЖИВОТУ ЧОВЕЧЕСКОМ ЗГОДНОГ МЕОДА.

Продужавањ живота живошним еликсирима, златним
пунктурама, чудотворним есенцијама и пр. — о-
пшрдиѣнем — нераденѣм и наусом живошне радно-
сти — избегавањем сваке болести рађајуће причи-
не и сваког прошеня с пола — брзим живљѣњем —
едан могућан меод за продужѣ човеческог жи-
вота — пристойно союженіе четири главни инди-
кація — умложѣніе живошне силе — укреплѣніе ор-
гана — умереніе живошног прошеня — подпома-
ганѣ рестаураціе — модификація овог меода по
различној конспитуцији — темпераменту — веку
— клими.

Има више меода за продужѣ живота. Ста-
рије оне суевѣрне, аспрологическе и фанта-
стическе ми смо више већ видели и прецени-
ли. Још су нам дакле неки нови, кои су већ
на больим и правилним основоположеніјама
живота и живошног шрајня основани, зао-
стали; и ове ћемо сад мало прорешешати,

ДЕВЕТО ПРЕДАВАЊЕ

ИСПИТИВАЊЕ О РАЗЛИЧИТИМ НОВИМ МЕТОДИМА,
КОИ СУ ЗА ПРОДУЖЕЊЕ ЖИВОТА УПОТРЕБЉЕНИ
БИЛИ, И ПОСТАВЉЕЊЕ ЕДНОГ МОГУЋЕГ И
ЖИВОТУ ЧОВЕЧЕСКОМ ЗГОДНОГ МЕТОДА.

Продужавањѣ живота животним еликсирима, златним
пинкипурама, чудотворним есенцијама и пр. — о-
пшрдиѣиѣм — нерадењѣм и паусом животне радно-
сти — избегавањѣм сваке болести рађајуће причи-
не и сваког трошеня с пола — брзим живањѣм —
едан могућан метод за продужење човеческог жи-
вота — пристойно союженіе четири главни инди-
кація — умложене животне силе — укрепљење ор-
гана — умерене животног трошеня — подпома-
гањѣ рестаураціе — модификація овог метода по
различној конституцији — темпераменту — веку
— наими.

Има више метода за продужење живота. Ста-
рие оне суевеоне, аспрологическе и фанта-
стическе ми смо више већ видели и прецени-
ли. Још су нам дакле неки нови, кои су већ
на болым и правилним основоположеніама
живота и животног прањя основани, зао-
стали; и ове ћемо сад мало прорешети,

біим, но и о финіим, шанїим ове струке средствама. Сам електрицистеш, магнетизмус, шта више и сам дефлогиспизираш воздух, о ком би човек мислио, да он најнїжнїим маниром животноу силу умложити и подпомоћи може, яко нашеруе и умложава нашег бишїя прошенї. Ово се најболѣ примешити могло при хектичавим людма, кои су у оваковом воздуху неко време живили. Њино живота осећанї било се истина яко умложило и подигло, али ес друге спране њин живот пре исту смрт сусрео.

2) Ова средства, будући да узвишаваю осећанї живота, ексципираю, возбужую и чувствителност; зато располажу човека за свако напрезанї сила, за свако уживанї и сластолюбїе (ово їй истина некима особито препоручити може), али управ с тим они на исти начин умложавоу и живота прошенї.

3) Ова средства кончиће у нашем телу сабираю и суше; слѣдователно она су у станю наше најфинїе органе, без коих цвеш живота обстапити не може, много рание покварити и упропастити; зато баш оно пре времена приносе, што би требало да отврате, сирѣч старости.

Но да мешнемо, да би нам кад и овако узвишаванї животног осећаня потребно било,

млоги други, иначе разумни люди, сасвим су о том уверени, да њина прва материја тако исто може пламен нашег живоша непрестано у свешлости сачувати и држати, као што је у спаноу оп сваког метала злато начиниши и произвести. Зато они мисле, да онај, који сваки дан по нешто оп ови шинкшуре пие, може опет оно, што је оп живошне своје силе потрошио, свагда накнадити и повратити, и непрестано је у пређашњој целости сачувати. — На овој теорји се оснива живије оног чувеног Гвалдуса, који је, као што люди причају, овом помоћу 300 година живио, и који, као што неки тврдо држе, још и сад живи, и ш. д.

Али се сви почиташелѝ оваке помоћи лишто и жалостно варају. Ер сви они, који ова особито ваљрена и дражестна средства узимају, умложавају наравно осећањ живоша; али умложаванњ живошног осећања ние реално, дѣйствително умложаванњ живошне силе, но много више само едно силно дражењ, кое живош свагда и у свако време краши, и то слѣдуюћим начином:

- 1) Сва овака оп часпти спиритуозна средства дѣйствую као сваке яке дражести, зато она умложавају у нами внушрено движеніе, интензиван живош, и с тим и внушрену консумцію, која нас брже и яче троши. Ово се не разумева само о гру-

што нам опет ние ни, оправа деспилирања, ни она поплъня зато нужна. За ово нам е природа сама најлепши деспилаш стоговила, кои све остале превозилази: вино. Ако што на свету има, што би *primam materiam*, земалски дух у телесном виду садржавало, то е заиста овај изредан наше блага материје, земљ, продукт; и опет невидимо ли ми, да и вино, кад га човек често и много пие, такођер брже прошенъ и ранију старост наноси, и живош јавно краши?

Али заиста сваки лудо ради, кои год же-ли живошну силу у конценрирашом или у едно збиеном виду у свом шелу произвешти, и мисли, да е с шим нешто велико учинио. Шта нам у овом не доспае? — Та све е око-ло нас и близу нас ране за живошну силу пу-но. Свако едо, кое едемо, свако количество воздуха, кое посредством дисања у нас при-мамо, има доспа за ню ране. Главна ствар у шом се само состои, да наше органе у оном станю сачувамо, у ком ће свагда ову рану лако примиши и присвоиши. Уливај у мртво шело колико ши драго ош живошни капля, ош шинктура и еликсира, оно ће ошати мртво на мртво, ер оно нема органа, коима би њ се-би присвоиши и уподобиши могло. Ние недо-спашак живошног ухода, но уштрб живош-ног рецелпшивишеша она ствар, која најпосле човека неспособним и немоћним за живлѣнѣ

чини. За оно се сама напура стара, зато су све оне капљ и шинкшуре, кое живота обричу, безполезне и голе будалаштине.

На другој основној идеи: укреплѣнію органа, есу такођер врло мио свѣстем зидали, сирѣч свѣстем ошврдиѣнія. Ёр су многи мислили, да ће се орудія у толико доцније испрошити и покварити, у колико су она шврђа.

Али ми смо више видели, како е велика разлика из међу механическог и из међу живог прааяа какве ствари, и јошт смо рекли, да е само умерен степен ячине и шврдине нѣму пребитачан, а врло велики яко убитачан. Существителан карактер живота состои се у слободном и мирном дѣйствию свію органа и у слободном и мирном иденію, движенію и печенію свію сокова, а шта може овом и слѣдователно и прааяню живота убитачније бити, него врло шврди и шкорави органи? — Рибе е месо заиста наймекше и найводњикашнє, ништа манѣ она дуже живи, него многе друге животињѣ, кое у осталом много шврђе и яче месо имаю.

Любезан дакле овай меѡод, кои се навлаштио у шом состои, да човек непрестанним купанѣм у ладной води, скоро нагим телом у найвећой зими и најячим пословима, свое тело укрепи и тако ушврдне, ништа друго не причинява,

окром што от нѣга наши органи биваю крући, сувљи и шврћи, и с тим наравно и пре времена неупотребишельни, и што нам слѣдовашельно, место дугачког живоша, ранию старост и ранию пропасти прибавля и приноси.

Таиши се међушим не може, да и у овом меѳоду нешто мало истине има. Само што се у нѣму у колико погрешило, што су люди с нѣм лажљиве још мисли свезали, и у нѣм врло далеко дошли. Не само ошврдноши кончићи нашег шела, но и ошврдношо осећанѣ и чувство ест управ оно, што живош продужиши може. Ако се дакле овај меѳод само дошле употреби, да се посредству нѣгови правила, наше шело истина укрепи, али не изсуши и до крушког или управ шврдог свойства приведе, да се она врло велика дражестности, главни узрок брзог шрошеня, ошупи и умери, и с тим шелу нека мала нечувствительности и неко мало неосећанѣ за оно убишачно и рушительно дѣйствіе, кое на нѣга свагда и са сваке стране с поля напада, приснара, онда може и он без сваке сумњѣ живош наш продужиши.

Али особито преѣка идеа: задржанѣ и ретардація живошног шрошеня, велику има дражест; зашто е нарочито они, кои су от природе веѣк флегми, покою и удобности наклонѣни, с радости primaю, али врло неправилно употребляваю.

Мождиши и слабиши шело послом и радњом њима е и тако већ непријатна ствар, шта им дакле сад у ушима милие звониши може, нег кад чују, да е радња не само тежка, нег јошш и шткодљива, и да се у нераденю, у дангуби велика она тайна дугог живоша наћи може, која све аркане Калъоспра и Сп. Жермена превозилази?

Шта више, и ово јошш ние доста било, но многи су јошш даљ дошли, и навлаштишо Мауперціус е пишао, неби ли се могло прошенъ нашег шела, живоша, коначним прекиданъм живошног дѣйствія или художественном поласмрћу сасвим задржати и препедити, и живош таковог паусом можебити из много спољшја продужити. Он подушире ово своє предложеніе на живош пилеша у яешу, бубе у пуппи или лупки, кои се зимом и другим средствама ямачно продужити може. — Овим начином не треба друго ништа чинити, но само едан начин пронаћи, како да се люди до полак ушући могу! — И самом оном великом Франклину била се допала ова идеа. Он е едном из Америке добио Мадерско вино, кое е из Виргиніе у бушедама дошло било, и у ком е он неколико удавлѣни, мртви мува нашао. Њгов велики дух нађе у њима предмет толики њгови опыта. Он ій мешне на жарко сунце, и едва е при сапа прошекло, ал' њиов запаени живош опет се появи. У о-

вом магновению оне се најпре спану грчиши, после на ноге устану, ноћну ногама очи и крила брисати, и мало час и лепити. Ово видећи овај оштроумни филозоф даде питањъ: Кад се ованим прекиданѣм целогъ внушреногъ и внѣшногъ прошеня допле животи зашати и при томъ опетъ принципъ живота сачувати може: неби се како овомъ подобанъ процесъ и с човекомъ предузети могао? И ако би то било, придодасъ онъ јошъ као прави родолюбацъ, то я неби могао себи већу радостъ представити, негъ кадъ би се на овај начинъ с некимъ моимъ пријатељима у мадерскомъ вину удавио, и после 50 или више година на благодаћномъ сунцу мога опечества опетъ оживио, да видимъ, какви е родъ мой усевъ принео, и какве е промене време отъ оногъ доба произвело и починило.

Али ова предложенија одма исчезавају, пошто ми на право суштество и на истину опредѣлѣнїе човеческогъ живота очи наше бацамо. — А шта е управъ животъ човечи? заиста нїе само еденъ пиенїе, и спаванїе. Ер би се иначе прилично сравнити могао с животомъ свинчеша, кои, као што га е Цицеро назвао, ништа више нїе, развѣ оно средство, кое животиною отъ прудости само чува. Животъ човечи има више опредѣлѣнїе: онъ треба да дѣйствуе, да ради и ужива; нѣгово опредѣлѣнїе нїе то, да овде само седи, но многови-

ще да оне у нѣму лежеће божествене даре
ризвѣя, да ѣй у совршенство приводи и да ка-
ко своју тако и оспале браће срећу оснива.
Он нѣе само за то овде, да у великом бо-
жиѣм створеню празно место испуни, не, он
треба да буде господар, владѣтель и осно-
вашель среће целог созданя. Може ли се да-
кле о оном човеку рећи да живи, кои свой
живот спаванѣм, дангубом, другим временом
или баш видимом смрти продужуе? — Али
шта више, ми и овде налазимо едно сведо-
чанство, дае морални човека конач с нѣго-
вим фѣсическим опредѣлѣнѣм и урежденѣм
яко скопчан, и да срећа и ображенѣе еднога
свагда от среће и доброг спаня другога за-
виси. — Оваки бесчовечан живот (као што се
с правдом тако називати може) пре ће живот
кратити, него продужавати, и то баш слѣ-
дуюћим начином.

1. Органи човеческе машине тако су нѣ-
жни и фини, да се она от дугог одмараня и
леженя у миру врло лако поквариши може;
само дошле може она употребительна и по-
стојана бити, докле е радина и докле се упо-
требљава. Покой и неупотреблѣнѣе е за ню
смртоносан отров.

2. Ми смо видели, да се живот не само
умалѣнѣм прошеня, но и пристойним умло-
женѣм рестаураціе, сачуваши и продужити

може. Зато су пак две ствари нуждне: с едне спране добра и совршена асимилација или уподобљивіе полезнии добри, с друге спране добра и совршена секреція или оплученіе шкодљиви и покварени часпи. Ово последнѣ нигда се не може као што треба концу привести, без задовољне радиности и без пристойног движенія. Какво ће дакле слѣдство бити оваковог продуженя живота, кое се по којом и дангубом прибавља? Тело се овим начином обично мало или баш ни мало непроши, а будући да се свагда еде и пие, што се с друге спране наравно свагда понавља, рестаурира и умложава. Зато се најпосле преко сваког разлога препуни и обремени, и мало по мало дошле дошера, да му све то шкоду, напасни и болести нанети мора, будући да непрестано прима, а нигда опносительно не издае и не проши. После, што є најгоре, мора на послерак велики квар с његовим породима, люшности сокова, болестима и о. п. слѣдовати, будући да у њму оплученіе и разлученіе шкодљиви и покварени већ часпи врло ретко бива. Зато се оваково шело много раније поквариши мора, као што нас и искуство сваки дан учи.

3) Што се најпосле продуженя живота дѣйствителним прекиданѣм животног дѣйствія, шем поралном, видимом или чинећом се смрти (Scheintod)

тиче, то се ауктори овог метода позиваю на примере инсекта, жаба и други животиња, кое су, као што смо видели, може бити 100 и више година, дакле више него што је њином природном бићју дао, у оваковом смртно подобном спавању искру свога живота сачувале. — Али при свима овима предложенијама не пада им на памет, да су ови опиши са врло несовршеним, нижим животињама само учинѝни били, код кои је он њином полуживота до праве смрти много мањи скок, него код човека, гди је, као што знамо, животна највећем степену совршенства, а особито још ни мало не пазе ни на оно важно респирације или дисања дело. Све ове животиње имаду он нашуре мањ потребе дисања, мањ потребе топлоте. Напротив тог човеку је нуждан непрестани приход топлоте и душни или спиритуозни сила, једном речи она животна материја, која се у въздуху налази и без кое њгов живот обстати не може. Зато би овако коначно прекиданѝ дисања већ из недостатка внутрѝне топлоте смртоносно било. Шта више и сама душевна дражест тако је с човековом организацијом скопчана, да њно впечатѝне не може дуго почивати, без престајања и кварења и тому нуждни фини органа.

Други су опет ишли живот човечи с тим продужити, што су се трудили све причине болести или причине болести ра-

їаюће (causae morborum, Krankheitsursachen) избегавати, или їй таки у поспанку нїювом унишшожавати: дакле, зиму, вруїну, ело, напїтак и т. д. Али є и у овом мєєоду по зло, што се ми опї сваке причине не можемо сачувати, и што оне обично с шим яче и горе на нас нападаю, што смо се ми опї нїи више чували. — Овде се може числитї задржаванї прошеня с поля. Ми знамо да люди у оним жарким предїлима, гди є кожа опї вруїег воздуха непрестано отворена и гди є дакле испаренїє саставни части много веїе, у шом помоїи праїе, што они своє шело свагда маїу и коскаквим масїним сїва-рима шару, и шако водним и за извеїренїла-ним часпицама ямачно пушове испаренїя за-пушаваю и заївараю. Овде є дакле задржа-ванї прошеня споля нужно, и по с шим ви-ше, што у оваким землї поясима люди овим начином и неко осеїанї крепоспи заїшим осе-їаю. Али се по само у оваковой клими упо-требиши може. У нашої пак клими, гди се нашег шела испаренїє опї самог воздуха по веїой части задржава, морамо се више ста-рати, како їемо испаренїє ово олакшати и подпомоїи, а не задржати и заїушити.

Юшї морам коїу реч казати и о єдном сасвим новом опишї за продуженї живоїа. Он се у умложенїю инїенсиивног или наїпреїгнушог живоїа само состоїи. По-

слѣдовательи овог метода не сматраю дужину живота по числу дана, но по сумми употреблѣнія и уживаня, и мисле, да е онай, кои е у извѣстно време двапут више радио и уживао, такођер двапут више и живио, него други, кой то исто за двапут дуже време извршуе. Премда я овай метод по себи почиуем, особито кад се он у благородном радѣню состои, кад е слѣдствіе каквог радиног и у дели богатог духа, и премда сам я уверен да ова идеа при овом неизвѣстном концу нашег живота сила к себи човека примамиши може; при свем том припознати такођер морам, да ми ни с тим наш прави конац заиспа докучиши не можемо, и да е и овай брой у моим очима лажлив. — Будући да е ово мнѣніе многе послѣдователь добило, то ће ми се допусиши, да га мало поѣтніше анализирам, и да мое мнѣніе против нѣга овде предложим.

За сваку операцію естества иште се не само енергіа, моћ, интензивна сила, но и екстензіа, време. Сваки зна, да она воћка, којой се више врућине и ране дае, много краћег времена потребуе, док не сазре, него она, која у природном станю живи. Али такођер сваки може знати, да овака воћка нигда не може тако совршен, тако добар род донести, као друга каква, која при мањој рани, при дужем времену и при мањм насилію у

природном спаню распи и роди. — Тако и-
 сто и човечески животи. Ми нѣга морамо
 смаштрали као едно уедно сложено и сконча-
 но цело, као едан велики сазревања процес,
 ког е прави конач могућно развианѣ
 и изображеніе човечие природе осо-
 бљиво, и подпуно заниманѣ свога ме-
 шта у овом подмесечном целу вообште. О-
 во пак сазреванѣ и совршенство свагда е
 производ, продукт само времена и искуства,
 и зато не може бити, да човек за 30 година,
 баш да дванут више за то време ради и по-
 сле, оно зрело и совршено спанѣ получи, које
 иначе време от 60 година рађа. — Далѣ, мо-
 же бити да е он јошш определен био, да на-
 пивви нѣгове живе науке 2 до 3 колена род пол-
 зе जानу; а нѣгова превелика ревност већ та
 у првом сарануе. Таков дакле ни за себе са-
 мог, ни за другог неиспуњава конач и опре-
 делѣніе свога живота, као што треба, ер он
 е вољом прекида шеченіе свои дана и остае
 свагда едан фини свосубица.

Но много горе чине они, кои у концен-
 трираном и великом уживану свой
 животи продужиши праже. Ер се они овим на-
 чином без сваког суда рание упропастити и
 ушаманити мораю, и што е најгоре, после
 е шим казни биваю, што само extensive,
 без сваке intensiae живе, т. е. они себи и дру-

гоме само на шегони живе; или много више, они дуже ексистирую, него што живе.

Права наука о продуженію човеческог живоша дакле се у том состои, да она чешири горня основоположенія (или, по езику лекара, индикацие — укази) присшойно свежемо и употребимо, али шако, да при употребленію еднога друго не заборавимо, и да с ума не смећемо, да е овде реч о човечіем живошу, кои се свагда не само ексистенціом, но и раденѣм и извршиванѣм нѣговог определенія опликовати мора, ако е рад да се у правом смислу човеческим живошом назове.

Ево овде едан крашак оглед целога метода:

Найпре треба да се збир или извор живошне силе присшойно прибави и добро рани, али опет не до оног степена, из ког би врло велико появльнїе лако изишло, но само у толико, у колико е нужно, да се сва внутрєна и внѣшна извршенія живоша с лакосни, прикладном крепости и с извесним праянѣм извршую, и телесним саставителѣним частима и соковима онай степен органичнога карактера сприобшши, кои е за нѣгово определенїе и чуванѣ оп хемическог квара нуждан.

Ово се најболѣ може прибавити:

- 1) Здравом и яком генераціом. —
- 2) Чистом и здоровом живошном раном, и-

ли приходом с поля; дакле чистим атмосферическим воздухом, и чистим, свѣжим, лако сварителним елом и напишком.

3) Здравим и употребителним спанѣм органа, кои нам ону споля у нас улазећу живошну рану уподобљаваю и присвојаваю. Органи ови су жигерица (бела), желудац, кожа, ер њино здраво спанѣ највише добро спанѣ живошне ране определяе.

4) Еднаком и равнообразном деобом живошне силе по целоме телу; ер е без тога иманѣ силе бесполезно, шпа више и шкодливо. Свака част, свака употреба, свака почка нашег тела онолико живошне силе треба да има, колико е за извршење њне наднице нужно. Ер гди е врло мало, ту е лако слабост, а гди е врло много, ту су опет врло яка движенія, велике дражести и конгестіе узастопце; а с тим се свагда поне она хармоніа руши, која е главан спуб здравога живоша. — Еднако се живошна сила у нашему телу поделити може, нарочито единаким упражњніем и употребљніем сваке особљиве чисти, сваког органа нашега тела, после телесним движеніем, добрим гимнастическим упражњніем, млаким купанѣм и цренѣм целога тела.

После треба матеріа (или органи) нашег тела да е до приспойног степена постојана, јака и шврда, али опет не сасвим шкорава и шврда, ер би иначе више убивачна него полезна животи била.

Ово утврђивањ, о ком се овде говори, двоструко е: умложено везањ и спрегањ саставни части, и дакле фусическа ячина телесни кончића, и после отврдињіе осећања против убивачни и болести наносећи сила.

Приспойна ячина и спрега кончића (по што лекари поном, силом еластическом називаю) дѣйствуе слѣдуюћим начином на продужењ живота:

Еданпут, кад су саставне части нашег тела шврђе и пешнѣ међ собом свезане, онда њ њ процес живота не може тако лако и брзо трошити, разлучавати и кварити; зато се оне тако брзо не меняю, зато е чинав интензиван живот лакши и мирнији, и зато живот свим тим свагда у својој експанзији и у свом прајноу много добива. — Да би се ово јасније разумело, сравнићу само живот еднотелеша с оним опраслога већ човека. У телеша е фусическа кохезіе сила, ячина кончића његовог тела, много мања и слабија, зато е везањ саставни части у њму слабије и мањ, зато се оно брже троши, зато оно мора много чешће и више ести, много чешће и више спавати и оне, кое е попросило и изгубило

частии понавляши и наклађиваши, зато у нѣму крв много брже иде. Едном речи, нѣгов иншензиван живош, нѣгово самопрошенѣ много е яче, него у ошраслог човека, кои яче и тврђе у свему шело има.

Далѣ, с шим се шеѣ права креносш органа прибавля. Сама живошна сила ни какву ячину јошш не дае. Ёр да би се ячина органа и с шим и она целога шела родила, нужно е, да се найпре пристойни степен просте кохезіе или спрезаня силе с живошном силом здружи и свеже. — И ово се најясниѣ види из сравнѣнїя дешета с човеком. Деше има много више живошне силе, веђу дражестност, веђи нагон ображенїя, веђу репродукціе силу, него совршен човек, па опет ниѣ ово живоша пуно шело тако јко, као оно човека, и по само зато, што е кохезїа или свеза кончиђа дешенѣга шела јошш слаба и отпушћена.

Найпосле, будући да се врло велика, болешљива или неправилна дражестност, чувствителъност и цела побудителъност шелесни кончиђа, пристойним мешанѣм с кохезїе силом, управля, умерава у простойним границама и у сходном управлѣнїю чува и држи; по се врло велико драженѣ и прошенѣ сила јошш и за живота умалюе, с шим пак дужина и праянѣ живота продулюе, и јошш к тому она корисш добива, да тако внѣшне и шкoдљиве у ошалом дражести не могу тако бр-

зо и силно на наше тело дѣйствовать, као што обично иначе дѣйствую.

Још се чини, да се јачом кохезіом и капацитетом матеріе за животну силу узвишуе, или поне јаче везањ животне силе с матеріом прибавља.

Средства, којима се кончићи телесни у кохезіи више утврдити могу, есу:

- 1) Упражњење и употребљење мишичне силе (*vis muscularis*, *die Muskelelraft*) и мишични кончића (*fibrae musculares*, *die Muskelfaser*), својеволјним и несвојеволјним движењем мишица. Својеволјним; телесном радњом, и о. п.; несвојеволјним, н. п. приспойним дражењем спомаха и цревнога канала мало пврђом раном, или крвоносни жила мало дражењем препицањем. Ер над се год какав кончић наши мишица миче, свагда се његове саставне части една к другој више приближавају и пешањ међ собом вежу. Зато, што се ово мицањ чешће збива, то се више њиова кохезіа или шон умложава. Само треба на то јако пазити, да овака дражест не буде већа, него што треба, ер иначе може прошењ преко мере умложити и с тим нам више шкодити него добра чинити.
- 2) Уживањ и употребљење оне ране, која упачне, скупљајуће и гвоздене частице у

себи содржава (рана оп̄ мяса), и с тим кохезію и везан̄ умлюжава; после избега- ван̄ многи водни субстанція, кое му и- спу умаляваю.

3) Умерено подпомаган̄ и олакшаван̄ шеле- сног испаренія, шрен̄м, движеніем и о. п.

4) Мало ладна температура воздуха и ма- ло ладно држан̄ целого шела. Ово е ов- де главан пункт! Ер премда зима не у- креплява живонину силу позитивно или по- ложительно, ништа ман̄ будући да кре- пи и умлюжава мршву ону кохезіе и ела- стическу силу, и будући да умалява оно иначе врло велико появльнїе и трошен̄ живе силе, може тако поне негапивно и- ли оприцапельно и испу живонну силу яко укрѣплявати. Напрошив тог врућина слаби, оп̄ части с тим, што кохезію и- ли везан̄ оппушћа и слаби, оп̄ части што живонну силу яко троши и из нашег шела извлади.

Али ево я іошп̄ єданпуш повторавам, да с овим средствама, ладноћом, шврдом суб- станциалном раном, движеніем и ш. д. не тре- ба без разлога границе прелазити, ер иначе може се место пристойне ячине шелесни кон- чића лако врло крупо и шврдо стан̄ испи произвести.

Да неби различитѣ болести причине та-

ко лако на наше осећанъ и на наше тело на-
пададе и своје зло дѣйствіе у нѣму рађале, мо-
жемо с тим најбољъ издѣйствовати, ако се
кадак будемо силама и напрасним промена-
ма, које оп нарави нѣнове болести наносе,
подлагали и привикивали.

Треће: треба умалиши или уме-
риши живошно прошенъ, да се неби
силе и органи врло брзо потрошили
и упропастили.

Цела операція живота (као што смо ви-
ше рекли) ест дѣйствіе, появљѣніе живошне
силе, и дакле дело, које е неразлучно с про-
шенъм и умалъніем ове силе скопчано. Тро-
ши се пак живошна наша сила не само оним
извршеніем, које оп наше вољъ зависи, но и о-
ним, које оп наше слободнѣ вољъ не зависи,
не само внѣшним, но и внутреним живота на-
шег дѣйствіем, ер се и ово само непреста-
ним драженъм и прошиводѣйством у свом те-
ченію држи. Не треба дакле ни едно ни дру-
го преко мере нашеривати, ако смо ради да
нашу коначну пропаст пре времена не приспа-
рамо.

Овде я броим особито слѣдуюће драже-
нъ и силе появљѣніе:

1. Напрезанъ срдачног и крвног сѣстема
и непрестано нашериванъ циркулаціе, н. п.
врло дражишельном и яком раном, спрассти-
ма, грозницама. Они люди, кои много вина и

ракиє пию, кои се често великим спраспима опликую, свагда имаду раздражен пулз, неку художествену грозницу, која їй тако исто проши и слаби, као да е каква права и дѣйстви-тельна грозница.

2. Врло велико или дуго напрезанѣ силе мишлѣна — шна се под овим разумева, показате се яснѣ у слѣдуюћима — коим се не само животно сила проши, но іош и из спо-маха и из целог сварительног сусшета иста на исти начин извлачи, и тако найважнѣе рестаураціе средство руши и квари.

3. Врло често и яко драженѣ и употре-блѣніе родительног нагона. Уживанѣ ове площ-ске страсти тако исто квари и проши животно-ну силу, као и оно употреблѣніе и напрезанѣ силе мишлѣна.

4. Врло яко и дуго движеніе наши миши-ца. Међутим ово само онда шкоди, кад се преко мере много у нѣму ексцедира.

5. Све яке или дуге ескреціе, н. п. зной, лаксир, кашарр, киявица, кашаль, крвошок и ш. д. Ёр ове не проше и не кваре само силу, већ и матерію, цѣло.

6. Свака врло силна и дуго на нас дѣй-ствуюћа дражест, којом се свагда и сила про-ши. Ёр што е више дражестан животно, то е вообште краћи. Овде принадлежи яко и дуго драженѣ чувства и органа осаћаня, страсти, безмерно употреблѣніе вина, ракиє, арома-

та, *haut-gout*. Шта више и само много еденъ, силно обременѣніе стомаха у овај ред долази, и с тим више, што обично човека наперуе, да често коекакве ствари за блюванъ и чишћењъ узима, кое су такођер, будући да свагда слабе, убишачне.

7. Белести, с умложеним драженъм сдружене, и нарочито грознице.

8. Врућина, кад врло яко и дуго на нас дѣйствуе; зашто су они, кои су општеинства јошн све у топлотом воспитани били, највеће средство на враш навукли, кое им тело проши и живот краши.

9. Најпосле у овој рубрики стои и велики степен дражестности-ирриабилитета — и чувствителности — сенсibiliитета — кончића нашега тела. Што е већа дражестност, то лакше може свака, јошн и најманя дражест, велико драженъ, сила появљѣніе и слѣдователно и силе прошенъ возбудиши. Онај човек, кои ово зло својство има, многе напасти осећа, кое на обичне, здраве люде баш никакво дѣйство не могу произвесити, зашто таковог свака, често најобичнија живота дражест, двоструко оффицира и повређуе. Његов живот е преко мере интензиван, али и прошенъ његовог живота на исти начин без разлога яко и брзо. Све оно дакле, што дражестност како морално тако и фусически преко мере узвисити и раздражити може,

може с друге спране јко и трошенѣ нашег живота ускориши и узбратиши.

Четврто: респаурація или обновљѣне пошрошени и изгубљѣни сила и матеріа треба лака и добра да буде.

За то се ишту:

- 1) Здрави, проходими и ради ни органи, кроз кои нове, за обновљѣне нашег тела определѣне части, у нас улазе. Ово е улазењ оп части непрестано и светрајуће: кроз жигерицу, оп части времено и периодическо: кроз стомах. Принадлеже пак овде: бела жигерица, кожа, желудкац и црева. Ова орудија треба особито здрава, слободна и ради на да су, ер само тако може респаурація добрим пушем концу свом ићи. Зато су она за продужењѣ нашег живота особито важна.
- 2) Здраве, ради не и слободне бесчислене жиле, које нам оне, које у нас долазе, саставне части уподобити, асимилирати, изобразити и облагородити морају. Ово е најпре и особљиво посао сисајућег (лумфатическог, млечног) свстема и њгови неброени жлъзда, а после и свстема крви или циркулаціе, гди се органическа матеріа коначно изображава. Зато я држим, да е млечни или лумфатически свстем главан едан орган респаураціе — На о-

во треба навластито у дѣтинству пазити, ер прво препитаніе у нѣжном дѣтинству, поступанѣ у првой години живота, найвише опредѣлюе станѣ овог сѣстема, и врло често бива, да се он шаки у почетку каекаквом безсилном, рђавом и от шеста раном и нечистотом поквари, и шако едан суштествителан шемель за крапак живош посшави.

- 3) Здрава рана и здрава ошала матеріа, коя за наше рѣштауриранѣ служи. Ело и пиће треба да е чисто (да ние шруло, покварено), треба да е пристойним питабельним принципом снабђено и колико треба дражешно (ер и овога дражеш е нужна за свареніе ела и за целу живота операцію), али опет треба у себи да има пристойну часн воде или течности. Ово последнѣ особито е важно и често пренебрегнуто обстоятельство. Вода, баш ако сама по себи не дае ране (премда и то из примера риба, црви и о. п., кое су дуго време от саме воде живиле, врло веровашно бива), то е опет поне за рѣштаурацію и ранѣнѣ врло нужна спвар, ер прво, само вода може праву нашу рану из цревног канада по целом телу разнеши и разроити, и после што е вода за пристойно разлученіе и испразнѣніе по-

кварени часпи, слѣдовательно и за чиш-
ћенѣ нашег тела сасвим нужна.

4) Здрав и добар воздух, у ком и о ком ми живимо; воздух е прави наш елемент и двоструким начином врло важно средство за рестаурацію нашег живота; прво, што нам две найвише спиритуозне и нуждне живота саставне части (квасород или оксигеніум и водород или калорикум) непрестано сприобшшава, и после, што он најбољ покварене већ части из тела нашег извлачи и у себе прима. Он е најглавни посредственик за непрестано меняњ ови фини саставни части. Ёр е највећа част нашег от-и разлученія гасу подобна, т. е., да би матерія из нашег тела изишла, мора се најпре у пару преобразити. Овде принадлеже сва отлученія наше вњшне поврхности, коже и жигерице. Ово пак испареніе не зависи само от ячине и слободе одишући иди испарипельни судови или жила (*vasa exhalantia v. evaporantia*), но и от станя и природе воздуха, кои га у себе узима. Ёр што е више воздух от оваки телесни частица обременѣн или сит, то манѣ може нове у себе примати; зато влажан воздух испареніе задржава и загушуе. Из овог долази ово опредѣлїе: воздух, у ком ми живимо, треба да има у себи задо-

вольну част оксигеніума или живошнот
воздуха или квасорода, али опет не пре-
ко мере велику, ер иначе може врло дра-
жни и нашег живота прошенѣ ускори-
ти; треба при том још да е, колико се
може, чист, дакле да ние влажан, или
земљаним, правним и живошним материја-
ма обременѣн; *) у температури не треба
да е врло врућ или ладан, (ер прво про-
ши силу и слаби, друго суши кончиће и
квари), још се иште да ние ни у тем-
ператури, ни у мешању, ни у шиску бр-
зим променама подложен, ер е ово иску-
ством највише потврђен закон, да рав-
нообразіе воздуха и климе дужину живо-
та особито добро подпомаже.

- 5) Слободни пушкови и ради ни органи за оп-
лученіе и разлученіе покварени саставни
нашега тела части. Наш се живош со-
стои у непрестаном менају саставни

*) Из овог се види, како треба, кад се о поквареном
воздуху говори, нечисти воздух от воздуха си-
шот или сатурираног разликовати, кое обично вр-
ло редко бива. Покварен воздух може бити онда,
кад мало от животног и квасородног гаса у себи
содржава, и обай би се могао нечистим возду-
хом називати (у противоположенію к чистом,
к животному воздуху), или е воздух покварен онда,
кад се у њему многе саставне стране части нала-
зе, и ово би се сатурираним или сишним воз-
духом најболѣ звало.

части. Ако се покварене и рђаве већ части неби свагда из нашег тела разлучавале и избацале, то ми никад не би могли нове и свѣже у пристойном количеству себи уподобљавати и присвојавати, и што е још горе, онда би се нове части с оним заосталим и поквареним помешале и тако своју чистоту изгубиле и карактер они покварени опет добиле. Из овог би се после рађала љупост, слинавост, нечистота, квар сокова, или много више целе телесне материје. — Реституција се дакле од рђавог разлучења двогубим начином препеђава, од части у количеству — *in quantitate*, од части у квалитету — *in qualitate*. Органи, од кои ово одлучење и чишћење тела нарочито зависи, есу: кожа (*cutis, die Haut*), најглавнији овога орган — ер е исчисљено, да се две пређе покварени у нашем телу части кроз кожу у образу невидиме паре исперују — бубрежци (*renes, die Nieren*), цревни канал (црева, *canalis intestinalis, der Darmkanal*), жигерица (бела, *pulmones, die Lungen*).

- 6) Пријатне и умерено уживане чувствене дражести. И ово е, као што смо више показали, једно првенство човеческе организације и његовог вишег још и фусическог совршенства, да е он душевна

впечатлѣнїя и нѣино облагороженіе способан примаши, и да ова много веќе впечатленіе на нѣгово фусическо живоша станѣ имаю, него код оспали животины. Ово човеку дає нов извор рестаураціе, ког судруге животины лишене, уживанѣ сирѣч и дражест приятии и умерене чувствєности (*sensualitas, die Sinnlichkeit*).

- 7) Приятно душевно расположение, весели и умерени аффекти, нове, увеселительне и велике идее, раѣанѣ, предлаганѣ и менанѣ високи мисли. И ова виша, само човеку свойствєна, радост, принадлежи к оной горной рубрики, коя живош наш продужує. Надежда, любов, радост, есу оваки аффекти, кои нас среѣнима чине, и заиста нема больга средства за сачуванѣ живоша и здравля, оп веселе и благає нарави. Ово расположение душе држи живошну силу у пристойной и єднакой дражестности, ово подпомаже дигестію и циркулацію, ово особљиво najlepше држи дело неприметительного испаренія у єднаком шону. Среѣни су дакле они люди и фусически, коє єнебо с непрестано задовольном и веселом нарави подарило, или кои є тако себи душевном културом и моралним ображеніем прибавити могу! Они имаду у свом

шелу найлепши и најчистіи живота балсам!

Ова предложена основоположенія даю обшши план за основна правила за сваки уман мееод о продуженю човечиег живота. Међушим и овде се оно исто у سموпреніе позива, што се о сваком диететическом и медицинском правилу разумева, т. е. и ова правила при сваком особљивом догађаю особљиво призреніе ишту, и с шим своє точниє о-пределєніє и точнию модификацію добиваю.

Особито се ова обстоятельства при употребљіюу у призреніе позиваю.

Различна конституція особљиви люди у призренію на просхе саставне части и кончиће. Што є сувљи и шврћи оп природе телесни састав, то манъ треба да се средства друге индикаціє (пристойног ошврдињія) употребљаваю; што є пак слабиє и ошпушћєніє шело, то више.

Различан врођєн шемперамент, под коим я разумевам различан шепен дражєстности и њно опношеніє к живошной сили. Што више каква особа к флегматическом шемпераменту принадежи, то више и яче дражєсти изискує. Оно дражєњ, кое би сангвиническу истрошило и упропастило, ко до ве є доброшворно, за живот пробишачно и средство за рєшаурацію. Тако исто и шемп. меланхолически; и он иште већу дра-

жест, али опет пријатнију, мало слабију и ону, која се менјати може. Што пак више сангвинически и темпераментна влада, то острожнѣ треба све, како фусическе, тако и моралне дражести употребљавати, а јошнѣ веће пазенѣ у овом изискуе темперамент холерически; ед овде често најманя дражест најсилније сила напрезанѣ и прошенѣ произвести може.

После, периоди живота. Дете, младѣ, има више животноје силе, дражестности, слабије везанѣ и брже менјанѣ саставни телесни части. Овде се мора дакле свагда манѣ побужденіе давати, ер и тако мала дражест већ јако противодѣјствіе возбужуе; овде се ошносительнѣ више на рестаурацію и на отврђеніе пазити мора. Напрошив шог у старости се може свака дражест јаке употребљавати. Ер е овде рестаурація оно, што би код дешета консумція било. Млеко е вино за деше; вино е млеко за старца. Јошнѣ изискуе старост због сувлѣг и шврћег шела, не употребљеніе друге индикаціе, но многовише омекшаванѣ кончица телесни оним спварима, које ѣ меканима и влажними чине: добром и јаком месном чорбом, млаким купанѣм и о.п.

Најпосле се и клима овде сматра. Што више клима на јужној страни лежи, то е у нѣмѣ већа дражестност, јаке и постојаніе дражестѣ, брже прошенѣ и краће живота трајањѣ.

Зато овде позор треба имаши, да се ово про-
шенъ сила и шела ячим дражесима јошн ви-
ше не умложи и неускори. У сѣверной пак кли-
ми, гди она ладниа температура по себи већ
силу више конценприра и крепко у саставу
шелесном држи, не треба се от овога коли-
ко бојати.

ИМЕНА ГГ. ПРЕНУМЕРАНТА.

А Р А Д.

Ньово високопреосвященство Господин Іосифъ от
Путникъ, Епископъ Пакрачки и Администраторъ Епархіе
Арадске и пр. — Пречестнѣйши Г. Мойсей Мануйловичъ,
Архимандритъ Ходошки и више Комитата Ассессоръ. —
Монастир Ходош. Пречестн. Г. Дионисій; Ісааковичъ, двор-
ски Наместникъ — Честн. Г. Георгій Петровичъ, парохъ и
членъ консисториума — Честн. І. Гавріилъ Жуланъ, па-
рохъ Куршички и профессоръ школ. клерикал. — Честн. Г.
Новакъ Димитріевичъ, парохъ — Честн. Г. Василій Георгіе-
вичъ, парохъ — Честн. Г. Савва Іоанновичъ Админ. парохъ. —
Честн. Г. Георгій Василіевичъ, капеланъ Арадо - Гайски —
Благород. Г. Михайлъ Васичъ, адвокатъ и к. Арад. вароши
судия — Благор. Г. Георгій Секуличъ, сенаторъ и капеланъ
— Благор. Г. Василій Петровичъ, адвокатъ и сенаторъ. —
Благор. Г. Георгій Іанковичъ, Сенаторъ — Благ. Г. Антоній
Мишичъ, Сенаторъ — Благо. Г. Георгій Мішовичъ, Сена-
торъ — Благор. Г. Лазаръ Мішовичъ, адвокатъ и варош.
Нотаръ — Благор. Г. Авраамъ Николитъ, фишкалъ и докторъ
философіе. Благор. Г. Лазаръ Іоанновичъ, слав. ком. Те-
мишвар. коншт. Комессаръ — Благор. Г. Гавріилъ Іанковичъ,
консисториални фишкалъ — Благор. Г. Іоани Брестичъ,
Докторъ Медицине — Благор. Г. Евстахія отъ Арсичъ,
списательница — Благор. Г. Персида отъ Еремичъ — Висо-
коучени Г. Димитрій Константини у институту Влашке
препарандъ. Профессоръ и Сениоръ — Благор. Г. Кон-
стантинъ Діаконовичъ Лота у институту овомъ испомъ
Профессоръ — Г. Георгій Фруша, Инкасаторъ варошки —
Г. Іосифъ Орловичъ, формундеръ — Георгій Іилитъ, варош.
Газда — Г. Георгій Герчий вар. форшт. Коммессаръ —

Г. Іоани Фруша вар. Полиціе Комессар — Високоуч. ГГ. Марко Елисеич учителъ III. класе, Оеодор Ёркович учителъ II. кл. и Георгій Радак учителъ I. клас. — Високоуч. Г. Симеон Опрѣан, юноши влашке учителъ — Г. Димитрій Попович юрас. кралѣв. Табуле — ГГ. Николай оп Проданович, Павел Маркович, Марко Бабич, Димитрій Тенецки, Савва Михайлович, Петар Груич, Арсеній Гойко, Михайла Оомич, Емануел Нанн, Александер Лазар, Членови избранога общества — Високоуч. Г. Константиин Споянович, бивши учителъ — Георгій Петрович, Епипроп — Г. Михайла Іаниѣ гр. Образорезац — ГГ. Трговци: Константиин Бодари, Алекси Папп, Іоани Брашован, Димитрій Станкович, Евѣмій Табакович, Асанацій Мишич, Павел Димитріевич, Павер Димович, Петар Маринкович, Евѣмій Іоанович, Іоани Петрович, Яков Адамович, Петар Мишич, Алекси Петрович — Г. Андрей Фарро. Г. Іоани Леуцанов и Петар Леуцанов — Г. Іоани Груич тргов — Високоуч. Г. Андрей Станкович, практ. Канц. у Вармеѣи — Г. Стефан Михайлович II. Граммат. класе слушацелъ — Г. Лазар Спенч, Ћурчия.

Б А Я.

Честнѣйши Г. Петар Чучерич, Администратор благовѣ. Цркве — Честн. Г. Тимоѣей Бранкович, Админист. Култински — Честн. Г. Ісвдор Бранкович Парох Байс. — Благород. Г. Петар Іоаннович ц. кр. Постмајстер — Благор. Г. Самуил Ненадович, Сенатор и мѣстни школас. Директор — Благ. Г. Іосиф Хажич, Сенатор и Сиротиньски оцац — Благор. Г. Оеодор Шимич, Сенатор и Епипроп С. Н. Цркве — Г. Живко Пекарович, II класе учителъ и Г. Петар Токайлович I класе учителъ. — Г. Стефан Иванович, член Коммунишета.

Б Е Ч.

Благор. Г. Андр. Беллецки, Мед. Доктор, примариус Лекар и вице-Директор у к. в. обштой Болници — Високоуч. Г. Вук Стеф. Караѣиѣ, Философ. Доктор, и учени друштва: Санкшпербургскаго любителя Руске

ко,
та пр
доктор
та прав
сис - Комер
ко - купац из
пац из Триес
Г. Гаврил Ва
Јувельир и кулу
коуч. Г. Михаила
Флорин Закршево
год, поляк из Лво
поляк из Лвова. — Б
ниверситету Бечком:
дослав, Благ. Павел оп
Радосавлаџвић, и Благор.
Казакович. Г. Живко I. Пеп
— Г. Симеон Маркович, чизм

Б Р О Д И, У Г

Високоуч. Г. Оома Милоевич
француског езика.

В Р Ш А Ц.

Благор. Г. Пешар Биберлин, варошки
Марко Буришич, ц. в. Айннемер при Солари
Благородна ГГ. Урош Волич власни Ношар;

Г. Іоани Фруша вар. Полиціе Комессар — Високоуч. ГГ. Марко Власенч учитель III. класе, Оеодор Ёркович учител. II. кл. и Георгій Радак учител. I. клас. — Високоуч. Г. Симеон Опрїян, ксноспн влашке учитель — Г. Димитрій Попович юрас. кралѣв. Табуле — ГГ. Николай оп Проданович, Павел Маркович, Марко Бабич, Димитрій Тенецки, Савва Михайлович, Петар Грунич, Арсенїи Гойко, Михайл Оомич, Емануел Нани, Александер Лазар, Членови избранога обшества — Високоуч. Г. Константиин Стоинович, бивши учитель — Георгій Петрович, Еписроп — Г. Михайл Іанић гр. Образорезац — ГГ. Трговци: Константиин Бодари, Алекси Папи, Іоани Брашован, Димитрій Станкович, Евѣмїи Табакович, Аоансїи Мишич, Павел Димитрїевич, Павер Димович, Перо Маринкович, Евѣмїи Іоанович, Іоани Петрович, Адамович, Петар Мишич, Алекси Петрович — алко-дрей Фарро. Г. Іоани Леуцанов и Петар Леуца Іоани Грунич тргов — Високоуч. Г. Андрей С пракп. Канц. у Вармеѣи — Г. Стефан Мил Граммат. класе слушатель — Г. Лазар Спр пресвѣтер ермайстер — Г. Мар-

Б А Я.

Честнїйши Г. Петар Чучерич, ункп — Г. Лавлаговѣ. Цркве — Честн. Г. Тимоѣека — ГГ. Савва минисп. Кулпински — Честн. Г. Ісудованович учител. II. Байс. — Благород. Г. Петар Іоанноич, диурниста — ГГ. сшер — Благор. Г. Самуил Ненад аїи Василїевич, Оеодор стии школе. Директор — Благтефан Огиан Милушпа Стефанович, Стефан Сенатор и Еписроп С. Н. II Спасое Попович, Цвешко II класе учитель и Г. Пеш Живао Максимович, Петар — Г. Стефан Иванович, чМїхайлович, Неделко Пантанаанович, из Београда, Іоани аишии Поп, Урош Лазаревич, Петар Јокич, Іоани Георгїевич, унович из Крагоевца, Бикан Јоостара, Конст. Мїхайл Іоанович, митрїи Брапоглич — Г. Іоани Пе-

Благор. Г. Анриус Лекар и ви — Високоуч. Г. и учени друш

